

24 САКАВІКА 1995 г.

№ 12 (3784)

Кошт 200 руб.

ПЯЦЬ ГАДОЎ ПА БЕЛАРУСКІМ ШЛЯХУ

Гутарка з галоўным рэдактарам
газеты "Наша слова"
Эрнэстам ЯЛУГІНЫМ.

5

І ПРЫЙДЗЕ РАЊІЦА...

Анатоль БАРОЎСКИ: "Гомель...
Гомель... Як на нейкай багне
жывеш, чакаеш штохвіліны, што з-
пад нейкае купіны выпаўзе пачвара
з двума языкамі і перад тым, як
укусиць, прашыпіць: "...Ну што,
наелісь суверенитета? Они, видите
ли, самостоятельности захотели!.."

5, 14—15

"НОВЫЯ" І "СТАРЫЯ"

Андрэй ФЕДАРЭНКА: "Перш думаў,
што гэта звычайная барацьба
паміж старэйшымі літаратарамі
і маладзейшымі, славутая "спроба
рожак". Не — і ў тым і ў другім
лагеры ёсць старэйшыя
і маладзейшыя".

6—7

ДУМАЦЬ ВЕРШЫ

З літаратурна-сентыментальнага
падарожжа Алеся ПІСЬМЯНКОВА.

8—9

НА МЛЕЧНЫМ ШЛЯХУ Ў ЗАЎТРА

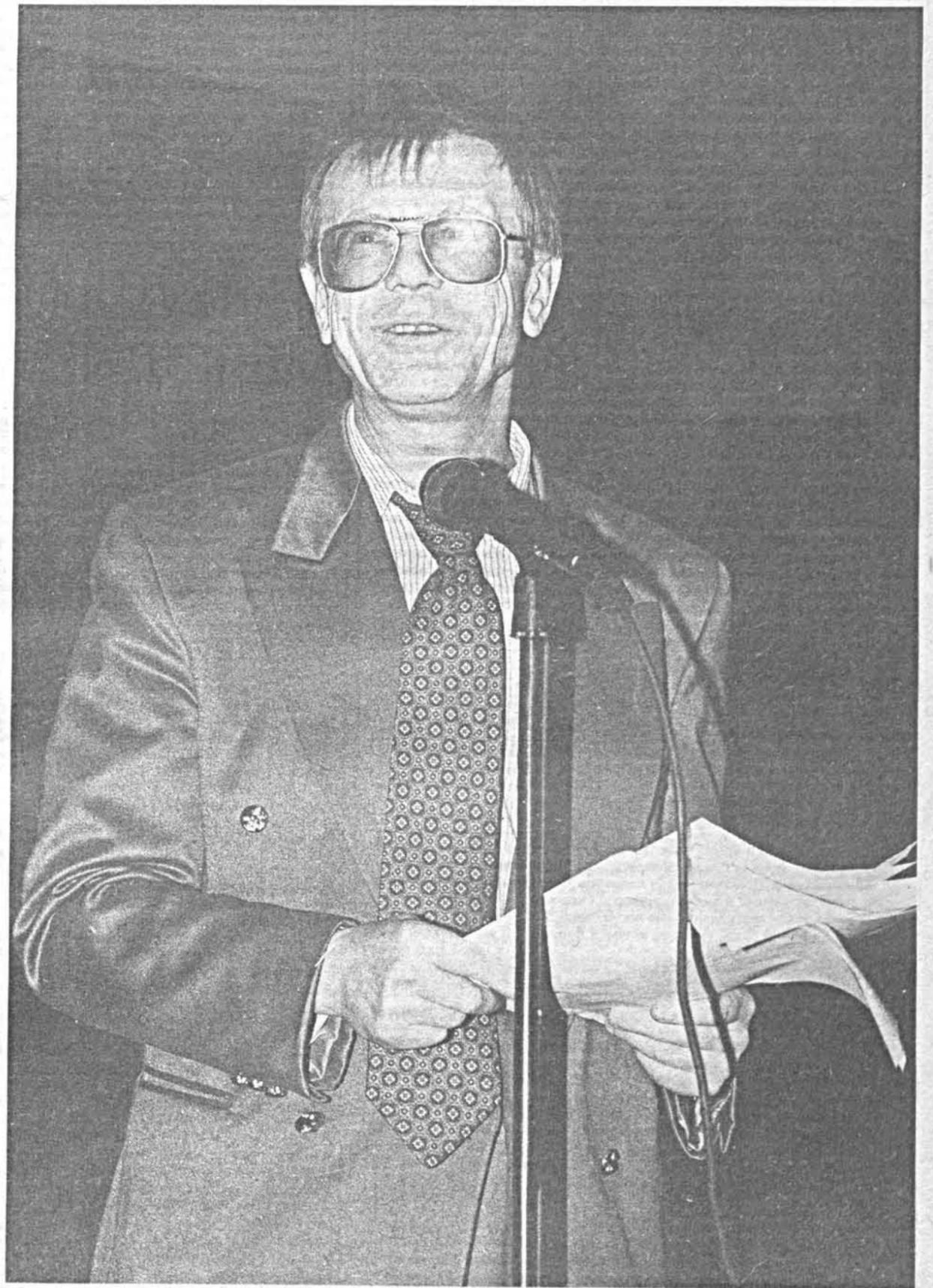
Новыя вершы Віктара ШНІПА.

12

КАЗАННЕ НА 25 САКАВІКА

а.Аляксандр НАДСОН: "Беларускі
Народ заявіў, што хоча быць
гаспадаром свайго лёсу,
ён дамагаўся толькі таго, што яму
па справядлівасці належыцца".

16

"ЖЫЦЦЮ ЭЛІТЫ НЕ ВАРТА ЗАЙЗДРОСЦІЦЬ..."

Аляксандр ЛЮЦКО: "Эліта —
гэта стагоддзі... А ў нас — стаго-
дзі ненатуральнага адбору. Нацыя
даведзена да знямогі, да элітарнага
бясцілля. І самае прыкрае адбыва-
ецца цяпер: эліта з'язджае, бо ёй
якраз у нас не выжыць... Надта цяж-
ка выжыць. А эліта — гэта тое, што
з-за мяжы не запрасіш. Нам бы
засяродзіцца на яе падтрымцы...
Эліта не адно з'язджае, але і раз-
бэшчваецца, раздуваецца! Я ў свой
час шмат плаваў (працаваў на марс-

кім судне) і бачыў, як з жабрацтва
ды галечы паўставалі краіны Паў-
днёвай Азіі — прыклад Сінгапура ці
не самы красамоўны. За кароткі
тэрмін можна, можна зрабіць, каб
краіна твая квітнела, і я вас запэўні-
ваю, што гэта абсалютна (прашу
падкрэсліць) не залежыць ад эне-
ганосьбітаў. Абсалютна! Нам пат-
рэбны пісьменныя кіраўнікі. Проста
— пісьменныя, а не перасаджаныя з
адных крэслаў у другія. Я валодаю
звесткамі сусветнай сацыялогіі; каб

краіна квітнела, патрэбны элітарныя
інтэлектуальныя высілкі ўсяго 2%
населенства: гэтыя драбнючкі ад-
соткі, па сутнасці, і вызначаюць усё
— гісторыю, навуку, культуру, міну-
лае, будучыню..."

(Гутарку з рэктарам Беларус-
кага інстытута радыялогіі і ра-
дыэкалогіі імя А.Сахарова Аляк-
сандрам Люцко чытайце на
стар. 10—11).

Што і казаць, меў рацыю дзядуля Крылоў, калі пісаў: "У сильного всегда бессильный виноват". Сочачы за падзеямі ў Чачні, мы не раз маглі ў гэтым упэўніцца. І вось крылоўскі паступат атрымаў яшчэ адно пацвярджэнне: варта было Кіеву паспрабаваць паставіць на месца Сімферопаль, як у Маскве ўсхаўся несусветны гвалт. Атрымліваецца: вайна ў Чачні — гэта ўнутраная справа Расіі, а канфрантацыя ў Крыме — справа не суверэннай Украіны, а найперш — Расіі. Абсурд, дык годзе... З неаслабнай увагай сочаць расійскія палітыкі і за развіццём падзей на Беларусі. Пазіцыя нашага прэзідэнта не можа не падабацца ім. У сваім апошнім выступленні ён усялякую крытыку ў адрас Расіі назваў антыдзяржаўнай (!?). Знойдзены і ворагі, якія перашкаджаюць імкненню прэзідэнта да цеснага саюза з Расіяй. Гэта бэнэфаўцы, беларускія "нацыяналісты", апазіцыянеры...

ВЫСТУПЛЕННЕ ТЫДНЯ

Калі ў каго-небудзь з патрыётаў Беларусі і былі яшчэ нейкія надзеі на тое, што дырэктар саўгаса А.Лукашэнка, стаўшы прэзідэнтам незалежнай дзяржавы Беларусь, прасякнецца гонарам за сваю краіну і будзе абараняць яе інтарэсы, мову, культуру, дык пасля апошняга ягонага выступлення ў парламенце надзеі гэтыя расталі, нібы дым... Абкаляўшыся выразкамі з "Народнай газеты", "Свабоды" ды іншых выданняў, прэзідэнт доўга даказваў, якія дрэнныя яны, бо асмельваюцца аналізаваць і нават крытыкаваць курс прэзідэнта на саюз з Расіяй... Прэзідэнт, пэўна, забыўся, інтарэсы якой дзяржавы ён павінен прадстаўляць і адстойваць. У Расіі абаронцаў і без яго хапае. Хай бы лепш пагартаў газеты "Мы и время", "Товарищ", "Советская Белоруссия", "Белорусская нива"... і паглядзеў, колькі бруду выліваюць яны на ягоную (хоча ён таго, ці не хоча) беларускую дзяржаву, мову, сімваліку. І абурьўся...

СЕНСАЦЫЯ ТЫДНЯ

Як бы там ні было, але Указ N 113 прэзідэнта Беларусі ад 17 сакавіка г.г. стаўся для большасці грамадзян нечаканасцю. Звальненне галоўнага рэдактара "Народнай газеты" І.Сярэдзіча было прадказальным, але ж не такім чынам і не за такую "правіннасць". У лісце, які стаў прычынаю звальнення, і блізка няма закліку да "крыві, насілля, грамадзянскага процістаяння". Там ёсць толькі папярэджанне, перасцярога ад гэтага... Надзіва спакойнай была рэакцыя калектыву "НГ" на звальненне галоўнага рэдактара, яшчэ больш дзіўную пазіцыю заняў парламент. Права прызначыць і здымаць рэдактара свайго выдання мае толькі ён. І абаронцаў І.Сярэдзіча, няважна пры павазе альбо непавазе да яго і ягоных поглядаў, было справаў гонару, годнасці, прынцыпу кожнага дэпутата... Прэзідэнт свайго, можна сказаць, дабіўся. А яшчэ і паказаў сябе ўмелым тактыкам. Ухапіўшыся за абмеркаванне законнасці звальнення І.Сярэдзіча, дэпутаты "праглынулі" амаль не заўважыўшы, закід прэзідэнта на фактычнае ўвядзенне цензуры ў нашай дзяржаве, пазначанае ў першым пункце згаданага Указа: "У мэтах выканання заканадаўства ў дзейнасці сродкаў масавай інфармацыі ўнесці прапанову аб стварэнні Наглядальнага Савета пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь..."

ПРАПАНОВА ТЫДНЯ

Дакладней, гэтую прапанову варта было б назваць ультыматумам. Выступаючы ў парламенце, прэзідэнт агучыў думку, якая даўно лунала ў паветры: заклікаў дэпутатаў прыняць рашэнне аб складанні сваіх паўнамоцтваў, г.зн. самараспусціць Вярхоўны Савет. У супрацьлеглым выпадку прэзідэнт вымушаны будзе зноў скарыстаць свае паўнамоцтвы, паводле сумнавядомага сотага артыкула Канстытуцыі Беларусі, г.зн. распусціць парламент па хатах... Дэпутаты выслухалі прэзідэнта, але пэўнага рашэння пакуль не прынялі.

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

"Цяжка ўявіць сабе тыя адмоўныя вынікі па змене сімвалікі, якія напаткаюць нас, калі Беларусь здрадзіць сімвалам, наканаваным ёй гістарычна. Ці можна будзе паважаць такую краіну, яе кіраўніцтва, калі там дзяржаўныя атрыбуты мяняюцца кожныя тры гады? Безумоўна, не. У вачах усяго свету мы станем несур'езнай, несамавітай нацыяй, якая не мае ні сваёй гісторыі, ні сваёй будучыні. Я не хацеў бы жыць у такой дзяржаве." (З артыкула Анатоля Мяльгу "Доказы для змены сімвалікі будзе цяжка знайсці", "Звязда", 18 сакавіка г.г.)

ЗДАРЭННЕ ТЫДНЯ

У ноч з 17 на 18 сакавіка была зроблена спроба абрабавання Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі. Грабежнікі выразалі тры дзвярэй на пяць сантыметраў ніжэй сігналазцыі і, прайшоўшы два паясы сігналазцыі, дабраліся да галоўнага пункту аховы. Там звязалі жанчыну-вартаўніцу, забралі ў яе пісталет. Аднак, калі грабежнікі захацелі падняцца на галерэю, спрацаваў трэці пояс сігналазцыі. Грабежнікі, пакінуўшы ўсе свае інструменты, кінуліся наўцёкі... Знайсці іх пакуль не ўдалося. Па словах дырэктара музея Ю.Карачуна, грабеж, пэўна, быў заказным. Але цяпер трэба зрабіць усё, каб падобны выпадак не паўтарыўся больш ніколі.

АД РЭДАКЦЫІ

"Кола дзён" — рубрыка спецыфічная. Робіцца яна, як мы неаднаразова падкрэслівалі, на аснове паведамленняў сродкаў масавай інфармацыі Беларусі ды іншых краін. А таму, паводле журналісцкай этыкі, мы не падпісваем яе. Што дае падставы нашым апанентам абвінавачваць нас у ананімнасці. Вядома, падбор інфармацыі і яе каментараванне — справа суб'ектыўная, аўтарская, але мы імкнуліся быць максімальна аб'ектыўнымі, а таму гучала ў "Кола дзён" крытыка не толькі прэзідэнта, але і ягоных апанентаў, у тым ліку і з БНФ. Дык вось, каб апырэдыць чарговыя абвінавачванні, паведамляем, што "Кола дзён" ад першых выпускаў і да сёння (з невялікімі перапынкамі на адпачынак ці што іншае) рытуе да друку Барыс ПЯТРОВІЧ.

Абвясцілі незалежнасці Беларускай Народнай Рэспублікі — ці не галоўная падзея нашай гісторыі ў XX стагоддзі. Потым большым на сем дзесяцігоддзяў зорку закрылі хмары. У 1991 годзе яна зноў зазіхацела над Беларуссю, але, здаецца, людзі развучыліся чытаць зорныя знакі... Будучы гісторык назаве наш час скрутным, драматычным і нават трагічным. Ён напіша, што ва ўмовах, калі суседзі не пагражалі Беларусі збройнай сілай, калі многія акалічнасці (а найперш — геапалітычная сітуацыя) спрыялі ўмацаванню беларускай дзяржаўнасці, калі свой шанц здолелі скарыстаць жамойты, латышы, эстонцы, украінцы — беларусы ледзь не страцілі Беларусь. Выключна з прычыны душэўнай ляноты і нежадання браць на сябе адказнасць за ўласны лёс і лёс сваіх дзяцей. Што вера ў цуд аказалася мацнейшай за здаровы сэнс. Хоць, здавалася б, менавіта беларускі здаровы сэнс і памяркоўнасць, як ягоная права, ужо сталі "прытчай во язіцех". Гэты цуд меў розныя назвы — "адзіная рублёвая зона", "адзіная мытная прастора". Але цудаў не

бывае. Таму сканала, не нарадзіўшыся, "рублёвая зона", прэзідэнт вымушаны адмаўляцца ад сваіх перадвыбарных абяцанняў (маўляў, ён не ўяўляў, што эканоміка ў такім цяжкім стане...). Што ж датычыць "адзінай мытнай прасторы", дык яе абсурднасць для краіны, якая можа някеспка жыць за кошт транзіту, хутка стане відавочнай для многіх. Я адваргаю веру ў цуд, але веру ў Бога. І прымаю "Бог не папусціць, свіння не з'есць", разумею і ў літаральным, і ў пераносным сэнсе. Беларусь будзе жыць, нягледзячы на сённяшняе далёка не патрыятычнае кіраўніцтва краіны і абвяскаваць да лёсу дзяржавы немалой часткі насельніцтва. Бог не хоча, каб наша нацыя знікла з твару Зямлі. Інакш мы не перажылі б жахлівую Маскоўскую вайну XVII стагоддзя; дзвесце год расійскага імперскага, а потым большавіцкага тэрору; Курапатаў, Хатыні, Чарнобыля. Калі пасля ўсяго гэтага існуе на карце Еўропы Рэспубліка Беларусь, значыць, справы нашыя не такія ўжо кепскія. Наўрад ці што-небудзь зменіць і рэфэрэндум па пытаннях "узаемад-

носіні з Расіяй", дзяржаўнаму "два-зчыню", дзяржаўнай сімваліцы. Ён можа ўскладніць сацыяльна-палітычную сітуацыю на Беларусі. Але паколькі адзіства ў грамадстве ўсё роўна няма, дык хай, зрэшты, прора паміж патрыётамі і астатнімі выявіцца больш выразна. Увогуле, нельга лічыць рэфэрэндум сродкам пошуку ісціны. Большасць не заўжды і не паўсюль мае рацыю. Ці даводзілася вам задумацца над тым, што Ісуса Хрыста адправілі на крыж у выніку ўсенароднага рэфэрэндуму? Народ іерусалімскі, маючы магчымасць выбара, прагаласаваў за свабоду для Варавы — забойцы і за смерць для Сына Божага. У 1918 годзе над Беларуссю ўзышла Сакавіцкая зорка — наша зорка Віфліемская. Яе з'яўленне азначала пачатак шляху, вялікага і трагічнага, пачатак новай эры ў гісторыі народа Беларусі. Мы ўжо прайшлі праз Галгофу. Наперадзе — Адраджэнне. **Пётра ВАСІЛЕЎСКІ**

ПАЧУЙШЫ МЕЛОДЫЮ МАГУТНАСЦІ

З 10 па 13 сакавіка доўжылася "Маладзечанская сакавіца", фестываль тэатральны, спеваблывы і хрысціянскіх крытыкамі "вялікім мінскім дэсантам на маладзечанскую зямлю". Шэрагі мінчукоў, праўда, мацаваў Маскоўскі тэатр імя Ярмалявай і павялічваў Мінскі абласны драматычны тэатр з самога Маладзечна, а зацікаўленасць горада як ніхто выказала Таццяна Бабей, намеснік дырэктара Маладзечанскай беларускай гімназіі па эстэтычнай адукацыі і кіраўнік узорнага тэатра-студыі: "Мы ішчалівай займаць сваё свята тэатра. У горадзе ёсць шмат тэатральнай публікі, якая ў поўным сэнсе слова жыве ад прэм'еры да прэм'еры". Таццяна Бабей над усімі спектаклямі паставіла "Лебядзіны спеў" А.Чэхава — драматычны эцюд, частку будучага спектакля Вітаўтаса Грыгальюнаса, дзе вялі рэй Алег Корчыкаў ды Ігар Забара. Але гэтае яе меркаванне літаральна супала з меркаваннямі большыні крытыкаў і чальцоў журы ("якое няможна лічыць журы", як нам тлумачылі на адкрыцці: фестываль не прадугледжваў абавязковых месцаў). Услед за Альтэрнатывым называўся спектакль малой сцэны Акадэмічнага рускага тэатра "Вячэра" Ж.-К.Брысьвіля з Расціславам Янкоўскім ды Юрыем Сідаравым (рэжысёр Вячаслаў Осіпаў), а таксама масквічы Уладзімір Андрэеў ды Вольга Матушкіна, якія прадстаўлялі спектакль Уладзіміра Андрэева па-

водле Л.Зорына "Знікшы сюжэт". Але самым найпрыязным чынам грамада паставілася да жарту (або не жарту?) Аляксея Дударова, які паведаміў, што ўсе прызы абвешчаны галоўнымі. Руплівасць маладзечанскіх уладаў на чале з мэрам Станіславам Татариновічам ядналася і з меладыйнай магутнасцю фірмы "Дайнова", якую на тэатральным фэсце прадстаўляў Ігар Берднік. Побит фестывальны быў наладжаны ды аплачаны кожнаму з удзельнікаў (красамоўная дэталка — сам спадар мэр каторы месяц не атрымавае зарплату, бо, калі я прабільна зразумею, ёйны памер нік не могуць вызначыць спадары ўрадоўцы). Пра палёку побыту пазафестывальнага падбала "Дайнова", узнагародзіўшы ўдзельнікаў каваркамі, электрабытвамі, пыласосамі ды іншай адметнай хатняй тэхнікай дарагой фірмы "Філіпс". Самым дарагім, аднак, сталася абвестка "Дайновы", якую давеў да прысутных І.Берднік: мелодыя магутнасці загучыла на ўсіх буйных маладзечанскіх фэстах, "Дайнова" бярэцца іх падтрымліваць... утрымліваючы.

А ўсе галоўныя прызы размеркаваліся паміж: Аўгустам Мілаванавым, Сяргеем Краўчанкам, Валерыем Раеўскім, Валерыем Мазынінскім, Расціславам Янкоўскім (які дасціпна заўважыў, што надыйшла пара дзейнічаць Савам Марозавым — не ўсё ж Паўлікам), Юрыем Сідаравым, Святла-

най Кузьміной, Сяргеем Жураўлём, Віталем Катавіцкім, Таццянай Жакоўскай, Вольгай Лужкоўскай, Ігарам Забарам, Алегам Корчыкавым, Вітаўтасам Грыгальюнасам, Барысам Луцанкам (яму хаўрус Аляксея Дударова і Генадзя Карпенкі нагадаў спатканне Станіслаўскага і Неміровіча-Данчанкі), Таццянай Грасевіч ды Віктарам Багушэвічам (Маладзечна), Уладзімірам Забэлам, Зіновіем Марголіным, Аленай Іваннікавай.

Сімвал фестывалю, Стэфанія Станюта паміналася ці не ў кожным другім выступленні.

Марыя Захарэвіч узяла на сябе асноўны цяжар спатканняў з публікаю і выступленняў перад ёю.

Студэнты Маладзечанскай музычнай вузельні аздаблялі свята тэатра дыхтоўным выкананнем... таго, чаго жадалі душы наведнікаў для адпаведнага настрою. Спідар дырэктар вучэльні, Рыгор Сарока, быў заўважаны і апазнаны гасцямі на шмат якіх спектаклях, дарэчы, як і Надзея Сідарэнка, па пасадзе — загадчык аддзела культуры гарвыканкома, па натхненні ды схільнасцях — упарты тэатрал. Менавіта яна настойвала на задачы "Маладзечанскай сакавіцы" перадусім утварыць гарадское свята, — і я мушу браць пад увагу яе словы ў ацэнках мастацкіх прац, якія складалі фестываль. Але пра гэта — у блжэйшых нумарах "ЛіМа". **Жана ЛАШКЕВІЧ**

Парламент

СУПРАЦЬ ЛОМУ НЯМА ПРЫЁМУ?

Кароценькая інфармацыя ў апошніх паведамленнях па радыё — як гром сярод яснага неба: "Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка за публікацыю матэрыялу пад рубрыкай "Пісьмо да прэзідэнта" неўстаноўленага аўтара ў "Народнай газеце" за 10 сакавіка 1995 года, які заклікае да насілля і грамадзянскага процістаяння, вызваліў ад пасады галоўнага рэдактара гэтай газеты Сярэдзіча Іосіфа Паўлавіча". Зняў рэдактара за "Пісьмо да прэзідэнта"? Ды яшчэ рэдактара газеты — органа Вярхоўнага Савета?

Пакіну за рамкамі гэтых нататак ацэнку зместу таго злашчаснага "пісьма". Скажу толькі, што і я не з усімі думкамі яго аўтара гатоў пагадзіцца, але ж справа не ў пісьме, нават не ў самім рэдактары газеты,

справа ў тым, ці быў законным гэты крок прэзідэнта.

Як і трэба было чакаць, Указ А.Лукашэнка стаў адразу ў цэнтры ўвагі сесіі Вярхоўнага Савета, якая пасля чарговых канікул аднавіла сваю работу. Тон у гэтым напрамку задаў яшчэ выступоўцы ў "Розным". У прыватнасці, лідэр апазіцыі БНФ Зянон Пазняк заявіў, што прэзідэнткі Указ незаконны, бо галоўны рэдактар "Народнай газеты", якая з'яўляецца органам Вярхоўнага Савета, прызначаецца на пасаду і вызваляецца з яе, згодна з існуючым заканадаўствам, толькі сесіяй вышэйшага органа заканадаўчай улады. Апроч гэтага, І.Сярэдзін з'яўляецца дэпутатам Вярхоўнага Савета і на яго распаўсюджваецца дзеянне Закона "Аб статусе дэпутата Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь". Адназначыў прамоўца і

тое, што Указ прэзідэнта парушае нядаўна прыняты Закон "Аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі". У тым жа "Розным" З.Пазняка падтрымалі дэпутаты Л.Дзэйка, М.Аксаміт і інш. Але і пасля гэтага на працягу амаль усяго дня ў Авалянай зале Дома ўрада кіпелі страсткі вакол нагаданага Указа, у якім многія дэпутаты ўбачылі спробу накінуць удаўку на вольнае слова, вольную прэсу. Па ініцыятыве намесніка старшыні Камісіі па сродках масавай інфармацыі і правах чалавека Анатоля Вярцінскага ўвазе дэпутатаў быў прапанаваны праект пастановы Вярхоўнага Савета "Аб антызаконным Указе Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь А.Лукашэнка ад 17 сакавіка 1995 года N 113", якім парушаны некаторыя артыкулы Канстытуцыі, шэраг артыкулаў законаў аб статусе народнага дэпутата, аб Вярхоўным Сацеце, аб

PHILIPS

Увесь спектр аўдыё-, відэа-, бытавой тэхнікі PHILIPS

Аптовы і рознічны гандаль. Гарантыя 12 месяцаў

афіцыйны дыстрыбутар PHILIPS (0172) 308-493

ПРОСІМ УЗБУДЗІЦЬ СПРАВУ...

ВЫКОНВАЮЧЫ АБАВЯЗКІ СТАРШЫНІ КАНСТЫТУЦЫЙНАГА СУДА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ СП. ЦІХІНЮ В. Г.

Паважаны старшыня!
 Дзесяткі гадоў вучні нашай краіны, якія заканчваюць беларускія школы, не маюць магчымасці атрымаць вышэйшую адукацыю на беларускай мове. Так было ў часы існавання СССР. Сітуацыя практычна не змянілася і ў часы незалежнай Рэспублікі Беларусь.

Сёлета 13 тысяч вучняў заканчаць беларускія школы, а для далейшага навучання на беларускай мове ў ВНУ нашай краіны ўведзена ўсяго некалькі педагагічных спецыяльнасцей. Выкладанне тэхнічных, эканамічных, вайсковых, прыродазнаўчых і інш. спецыяльнасцей на беларускай мове ніводнага вышэйшага навучальнага ўстанова Беларусі практычна не вядзе.

За апошнія пяць гадоў, як прыняты Закон аб мовах, бацькі і грамадскія Беларусі неаднаразова звяр-

таліся ў Міністэрства адукацыі, у Савет Міністраў і Вярхоўны Савет з просьбамі адкрыць Беларускі дзяржаўны нацыянальны ўніверсітэт, у якім бы вучні беларускіх школ маглі працягнуць сваю адукацыю, але так і не дачакаліся станоўчага адказу.

На зварот да Прэзідэнта Беларусі з адкрытым лістом, які быў надрукаваны ў "Народнай газеце" 26 кастрычніка 1994 года, быў дадзены адказ Міністрам адукацыі сп. В. Стражавым, які па сутнасці з'яўляецца адліскай. З яго адназначна вынікае, што пытанне аб нацыянальным ўніверсітэце раней 1998 года разглядацца не будзе.

13 тысячам вучняў патрэбны шматпрофільны Беларускі дзяржаўны нацыянальны ўніверсітэт зараз, а не ў 1998 годзе. Мы — беларусы, грамадзяне сваёй краіны, жывём на сваёй зямлі, плацім падаткі, і маем

поўнае натуральнае і юрыдычнае права вучыць дзяцей у ВНУ на сваёй мове, якая да таго ж дзяржаўная. Сітуацыя, што склалася ў сістэме вышэйшай адукацыі краіны, — гэта дыскрымінацыя беларусаў па нацыянальнай прыкмеце, парушэнне канстытуцыйных правоў.

Просім Канстытуцыйны суд Рэспублікі Беларусь узбудзіць ад свайго імя справу аб парушэнні Міністэрствам адукацыі Беларусі канстытуцыйных правоў грамадзян Беларусі вучыцца па-беларуску ў сістэме вышэйшай адукацыі. Гэтыя правы замацаваныя ў Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь (арт. 59), Законе аб адукацыі (арт. 6) і Законе аб мовах (арт. 25).

З просьбай да Вас звяртаюцца арганізацыі, якія прадстаўляюць многія тысячы грамадзян Беларусі.

Гарадскі бацькоўскі камітэт беларускамоўных школ
 I класаў г. Мінска
 Задзіночаныя беларускія студэнты
 Таварыства беларускай мовы Імя Ф. Скарыны
 Мінская гарадская Рада ТБМ Імя Ф. Скарыны
 Саюз пісьменнікаў Беларусі
 Свободны прафсаюз студэнтаў БДУ
 Свободны прафсаюз Беларусі
 Свободны прафсаюз педагогаў Беларусі
 Творчая суполка мастакоў мастакоў "Пагоня"
 Згуртаваныя беларускае Шляхты
 Краязнаўчае таварыства Беларусі
 Беларускі Народны Фронт "Адраджэньне"
 Беларуская Сацыял-Дэмакратычная Грамада

Нацыянальна-Дэмакратычная партыя Беларусі
 Беларуская Хрысціянска-Дэмакратычная партыя
 Жаночы Хрысціянска-Дэмакратычны Рух Беларусі
 Беларуская партыя Свабоды
 Беларускае дэмакратычнае аб'яднанне ветэранаў
 Мартыралог Беларусі
 Мінскі культурна-асветны клуб "Спадчына"
 Беларускае згуртаванне вайскоўцаў
 Беларуская нацыянальная партыя
 Усебеларускі жаночы фонд Еўфарсінні Полацкай
 Беларуская сялянская партыя
 Дэпутацкі клуб г. Мінска "Дэпутаты за рэформы"
 9.03.1995 г.

ПАРАЎНАННЕ НЕ НА КАРЫСЦЬ

Засталося не так шмат часу да выбараў, да новага складу ВС. Хтосьці паспрабуе зноў вылучыць сваю кандыдатуру і перамагчы, хтосьці добра разумее, што і так дарма і без карысці праседзець пяць гадоў. Хтосьці ўжо не адэкватна ўспрымае свае заслугі перад народам (даруем: узрост!), але ж і ён "пад заслоны" паставіў свой подпіс пад зваротам да прэзідэнта. Маю на ўвазе два адкрытыя лісты на конт рэфэрэндуму па дзяржаўнай мове і сімволіцы.

Значная частка "падпісантаў" маюць прамыя адносіны да армейскай службы. З імі ўсё ясна: як надзены партупею, так адразу і... Шмат прозвішчаў незнамых — былія партыйныя сакратары, гаспадарнікі, дзеячы прафсаюзаў, мясцовыя стыханавы. Але трапляюцца ў спісе і знаёмцы. Тут знакаміты М. Дземяцей, які ўвайшоў у гісторыю беларускага парламентарызму сваім "шастым мікрафонам". Тут А. Камай, каравокі сімпатычны мужчына, які німа сабе не зноўдзе вартага прымянення ў новым часе (як, дарэчы, і яго "партайносец" І. Антановіч).

Тут змагаюцца за экалогію, прафесар Б. Савіцкі. Ну, а яму чым не дагадзілася беларуская мова? "Мой милый, что тебе сделала?.." У Чырвоную кнігу яе саму каб не давалася заносіць пры такіх абаронцах прыроды.

У гэтым заглябляцца не будзем, важней матывы і мэты. Пракаменцірую толькі два найбольш недарэчныя, на мой погляд, моманты.

Момант першы.

"Такім чынам, грамадзяне, якія навучаліся на беларускай мове, атрымаюць нічым не вытлумачальна перавагі (падкрэслена мною. — Г. К.) перад тым, хто атрымаў адукацыю на рускай, польскай, украінскай, яўрэйскай, літоўскай і іншых мовах".

Ну дыскрымінацыя, дый толькі! На роднай мове вучыцца і на ёй жа здаваць экзамены пры паступленні ў ВНУ! Ды яшчэ ў ўласнай зямлі!

А ланцужок які цікавы выбудаваны, пачынаючы з рускай мовы. Як быццам і ўсе астатнія прэтэндуюць на дзяржаўны статус у Беларусі. Крыўдзяць бедненькую...

Няма межэй абурэнню дзядоў і бабуль, якія, апелюючы да міжна-

родных прававых актаў, не валодаюць элементарнымі законамі логікі.

Момант другі.

"З улікам таго, што Беларусь з'яўляецца суверэннай дзяржавай, не да твару ёй пераймаць герб і сцяг, няхай і дружалюбнай, але іншай суверэннай дзяржавы — Літвы, якія былі зацверджаны парламентам намнога раней за нашу рэспубліку".

У апошніх радках можна ўбачыць не заклад у адрас "Пагоні" і бел-чырвона-белага, а скруху, шкадаванне: маўляў, прыпазіліся... Аляксандра нас суседка, халера на яе... А што, іх парламентарыі хіба не памяталі пра політнічны характар Вялікага княства Літоўскага? Ці, можа, другая светвая вайна іх бокам абышла, не пакінуўшы "шанцу" ветэранам на такія бягзлудзды довады, які скарыстанне сімволікі пры Кубэ...

Усё спазнаецца ў параўнанні. Даводзіцца прызнаць, што дэпутаты Літвы больш дасведчаныя, чым нашы...

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

ДОЛАР У СТУПАРЫ.

А "ЗАЯЦ"?

ЭКСПРЭС-КАМЕНТАРЫЙ

Нягледзячы на ўяўную стабільнасць, фінансавы рынак Беларусі блізка да перадінфарктнага стану. Агульнае становішча ў эканоміцы сёння такое, што няпэўнасць далейшага развіцця падзей у грашова-кредытнай сферы вялікая як ніколі.

З аднаго боку — стабілізацыя беларускага рубля ў адносінах да долара і зніжэнне асноўных працэнтных ставак. З другога — маса эканамічных, кан'юктурных і чыста спекулятыўных фактараў, здольных вывесці рынак з непрацяглага перыяду адноснай раўнавагі.

У прыватнасці, у бліжэйшы час грашовы рынак будзе вельмі чуйна "прыслухоўвацца" да працэнтнай і эмісійнай палітыкі Нацыянальнага банка і досыць хутка рэагаваць на суадносіны попыту і прапановы кредитных рэсурсаў на міжбанкаўскім узроўні. Неабходна прызнаць, што фіксацыя абменнага курсу, як і зніжэнне асноўных працэнтных ставак, не толькі не зрабілі стабілізуючага ўплыву на эканамічную сітуацыю ў цэлым, але і моцна занепакоілі банкаўскі сектар.

тала можа скараціцца на 10-15 працэнтаў.

Перспектыва развіцця банкаўскага сектара Беларусі, на думку вядучых банкіраў, выглядае наступным чынам. Банкі-кредыторы мількі пачнуць паглынаць неплацежаздольныя банкі. Варыянтаў паглынання некалькі: перадача за даўгі кантрольнага пакета банка-даўжніка, або — узгоднены пераход некалькіх кліентаў, якія найбольш трывала стаяць на нагах.

Банк-кредытор за кошт паглынання другога банка можа пашырыць сетку сваіх філіялаў і карэспандэнцкіх адносін, што сёння каштуе досыць дорага. Недахоп гэтага шляху ў тым, што даўдзецца прымаць на сябе пасівы і рызыку. Пры рэалізацыі другога шляху — усё з дакладнасцю да наадварот: ніякіх матэрыяльных актываў банк не атрымае, затое бярэ шмат грошай і першакласных кліентаў.

Яно і зразумела — фінансісты ў пачатку года "разагрэлі" рынак дэпазітаў. Публіка хлынула ўкладваць грошы на кароткія тэрміны — ад аднаго дня да аднаго месяца. Стаўкі па дэпазітах у банках і небанкаўскіх фінансавых установах рэзка пайшлі ўгору, перавалішы за 400 працэнтаў гадавых.

Аказалася, што на Беларусі "халюшыкаў" таксама дастаткова, і іграюць яны з няменшым азартам, чым расійскія адэпты Лёні Галубкова. І тут банкірам, якія актыўна збіралі інфляцыйны даход, здрадзіла ўдача. Долар на Беларусі ўпаў у ступар. Тым не менш, рэакцыю беларускага кіраўніцтва, звычайна схільнага з любой нагоды гіпертрафіраваць уласны дасягненні, у дадзеным выпадку нельга ахарактарызаваць іначым, як "маўчанне ягнят".

Адзначу, дарэчы, што працэдэнты ўжо ёсць. Нядаўна "Беларусбанк" набыў 35 працэнтаў акцый банка "Дукат". На думку банкіраў, бліжэйшым вынікам таго, што адбываецца, будзе працэс "канцэнтрацыі" кліентаў у буйных банках. А дробныя пачнуць працаваць як брокерскія, дылерскія ці траставыя фінансавыя кампаніі.

Чакаецца, што ў бліжэйшы час пачнуцца скандалы вакол грошай укладчыкаў, які гэта было ў Ашчадбанку — не так лёгка будзе выплачваць абяцаныя звышвысокія працэнты па прыцягненых сродках ва ўмовах кан'юктуры рынку, якая сціскаецца. Невыпадкава Нацбанк, страхуючы сябе ад гневу публікі, выступіў з перасцярогамі, адначасова здымаючы з сябе ўсялякую адказнасць за магчымыя калізіі на фінансавым рынку.

Сапраўды, ніхто пакуль не ўзяў на сябе адказнасць за такія прыкметныя поспехі ў справе прыцягвання "зайцаў" за вушы. Сустрэчы з банкірамі паказалі, што адчуванне хуткага банкаўскага крызісу літаральна лятае ў паветры. Па самых песімістычных ацэнках, колькасць банкаў, якія рэальна вядуць актыўную работу на рынку, к канцу III квар-

Выйграюць, як заўсёды, тыя, хто першыя атрымаюць грошы са сваіх дэпазітаў. Той жа, хто не паспее, — яўна спэціяна, прычым у даволі буйных памерах.

Прынамсі, ёсць і суцэльная акалічнасць. Фінансавыя канторы месцяцца на Беларусі зусім не ў небаскробах. І калі настане "чорны дзень" для нашай банкаўскай сістэмы, фінансістам, які бы густа яны ні выскокалі з вокнаў, не даўдзецца сутыкацца ў паветры.

Аляксандр МАМЕТАЎ,

эканамічны аглядальнік "ЛіМ"

друку і іншых сродках масавай інфармацыі.

Паспрабуем разабрацца ва ўсіх гэтых калізіях. Сапраўды, гістарычны вопыт народа ў яго стасунках з дзяржавай нарадзіў прымаўку: "Закон, як дышла, куды павярнуў, туды і выйшла". І ўсё-такі, як нагаданая законы ні круці, як ні паварочвай, замутніць іх сэнс немагчыма. Хоць бы таго ж артыкула 33 Канстытуцыі: "Кожнаму гарантуецца свабодна поглядаў, перакананняў і іх свабоднае выказанне"; або артыкула 3 Закона "Аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі": "Грамадзяне Рэспублікі Беларусь маюць права бесперашкодна шукаць, атрымліваць, выкарыстоўваць і распаўсюджваць інфармацыю пры дапамозе друку і іншых сродкаў масавай інфармацыі, свабодна выказваць праз іх свае думкі, погляды, перакананні".

Папрашу ў чытача прабачэння за доўгае цытаванне, але гэта той выпадак, калі дакумент куды больш красамоўны за журналісцкае слова. Праўда, жывем мы ў такі дзіўны час, калі красамоўства дакумента, закона, бывае, робіць спробу перакрэсліць красамоўства аратарскім, асабліва калі яно падмацавана высокай пасадай прамойцы.

Так яно і адбылося на другі дзень работы сесіі, калі перад дэпутатамі выступіў прэзідэнт рэспублікі Аляксандр Лукашэнка. У ёй ён выклаў сваё бачанне грамадска-палітычнай і эканамічнай сітуацыі ў Беларусі. Улічваючы той факт, што закранутыя ў выступленні матэрыялы досыць складаныя і патрабуюць няспешлівага асэнсавання, спынімся толькі на гісторыі з вызваленнем ад пасады рэдактара "Народнай газеты". Як гэта ні сумна адзначаць, але сутнасць прэзідэнцкіх тлумачэнняў з нагоды з'яўлення Указа зводзілася, па сутнасці, да фразы тыпу: "Я так вырашыў", "Чаша цярпення перапоўнілася" і да т.п. Праўда, было яшчэ некалькі рэзка крытычных заўваг па адрасе "Народнай газеты", якая "ператварылася ў рупар БНФ", "праводзіла антыдзяржаўную палітыку" і г.д. Што тычыць таго, што "Народная газета" з'яўляецца органам Вярхоўнага Савета рэспублікі і толькі ў яго кампетэнцыі прызначаць галоўнага рэдактара, ці, наадварот, вызваляць з гэтай пасады, як і вызначаць напрамак дзейнасці свайго органа, — на ўсе заўвагі дэпутатаў на гэты конт Аляксандр Рыгоравіч рэагаваў прыкладна так: Вярхоўны Савет двойчы ці тройчы заслухоўваў

І.Сярэдзіна і безвынікова, а вось я ўзяў і вырашыў справу "в адночасе".

Але калі ацэньваць усё, што здарылася, па вялікім рахунку, дык становіцца відавочным, і гэта падкрэслілі многія дэпутаты, што навадзёнае "парадку" ў "Народнай газеце" — чарговы крок у імкненні прэзідэнцкай улады прыбраць да рук сродкі масавай інфармацыі. Прэзідэнт у сваёй прамове і не рабіў з гэтага вялікай тайны, хоць, вядома, падавалася гэта ў прыгожым "упакоўцы" — маўляў, кіруюцца ён толькі клопатам аб стабільнасці краіны.

Стала амаль ужо традыцыяй бачыць у журналістах віноўнікаў ці не ўсіх грамадскіх катаклізмаў. І гэта не прэзідэнтам А.Лукашэнкам прыдуманна.

Але, на жаль, па ўсім відно, "традыцыя" гэтая яму па душы. Ці не гэтым тлумачыцца і яго рашэнне ініцыяваць "у мэтах выканання заканадаўства ў дзейнасці сродкаў масавай інфармацыі" стварэнне Нагляднага Савета пры прэзідэнце? Праўда, з удзелам у яго рабоце прадстаўнікоў грамадскасці. Ды гэта, вядома, толькі фігавы лісток. А што застаецца тады рабіць журналістам? Паўтараць вядо-

мую прымаўку: "Супраць лому няма прыёму"?

Вядома, крыўдна, калі тваё імя абліваецца брудам. І тут Аляксандра Рыгоравіча можна зразумець. Мне, прызнацца, самому не па душы гэткае заліваццасць некаторых маіх калегаў, якія лёгка пераходзяць мяжу, за якой ляжыць ужо элементарная знявага чалавечага гонару, чалавечай вартасці. Але ж ва ўсіх цывілізаваных краінах апошняю кропка ў падобных калізіях ставяць не пагрозы — "Прыкрыў", "Разганю", а судовыя органы. Шырокавядомы выпадак, калі прэзідэнт Злучаных Штатаў Амерыкі Г.Трумэн падаў у суд на адну з газет, на старонках якой абразілі яго дачку. І нічога, "карона" з яго ў выніку гэтага не звалілася.

Ну, а што Вярхоўны Савет, як ён перанесены яму абразу? Быў момант, калі мне падалося, што на хвалі абурэння прэзідэнцкім Указам аб'яднаюцца разам парламенцкая большасць (апазіцыя) з парламенцкай большасцю і прапанаваная пастанова "Аб незаконным звальненні галоўнага рэдактара "Народнай газеты" будзе прынята. Але здарылася тое, што ўжо здаралася ў гэтых сценах неаднойчы. Пытанне проста забалбалі ля мік-

рафонаў. І найперш — ці не дэпутаты апазіцыі БНФ. У выніку быў страчаны тэмп абмеркавання. А тут ужо пачалі чуцца і галасы, што няма куды спяшацца, што трэба пачакаць абяцанага назаўтра выступлення прэзідэнта, які, маўляў, усё расставіць па сваіх месцах.

Спікер і яго намеснікі таксама, падалося, занялі палітыку чакання. Нягледзячы на настойлівыя патрабаванні некаторых дэпутатаў адназначна выказацца па гэтым пытанні, Мечыслаў Іванавіч з уласцівым яму ўменнем абыходзіць вострыя вуглы абмяжоўваючыся няўцямным: "Я — як усе", або: "Як прагаласуе Вярхоўны Савет, так і будзе".

Застаецца дадаць, што назаўтра пасля выступлення прэзідэнта, выступлення энергічнага і наступальнага, якое амаль не сустрэла ў зале сур'ёзнага апаніравання, пастаўленая на галасаванне пастанова аб "Народнай газеце" была адхілена.

Падумалася тады: ці не гэтая, даўно дэманструемая, абьяквасць і аморфнасць большасці дэпутатаў справакавала заклік прэзідэнта да парламента самараспусціцца? Заклік, дарэчы, падтрыманы некаторымі дэпутатамі.

Што далей?

М.ЗАМСКІ

ЖЫВАПІС —
КАЛОДЗЕЖ
НААДВАРОТ

Кажуць, не шчасціць толькі лянiвым. Тым, хто толькі мучаецца вечнымі намерамі, але не губляе душу ў бездані творчасці, не знікае ў руху новых здзяйсненняў. Бо тады не з'яўляецца свабоднай, здольнай да стварэння асобы. Калі ж жаданне выказацца аж пераліскае праз край, аніякія забароны і ўгаворы не даламогуць.

Так здарылася з маладой (не столькі ўзрастае, колькі ў сэнсе нядаўна "народжанай" як творцы) мастачкай Ілонай Барадулінай. Філолаг па адукацыі, але з дзяцінства заварожаная таямніцай мастацтва, яна адшукала гэкі свой шлях да мары, праўда, не дома, у суседняй дзяржаве. Праз два гады пасля "пеціярбургскіх народзінаў" Ілоны некамерцыйная аўтарская галерэя "Брама" ў памяшканні Альтэрнатыўнага тэатра прадставіла мінскаму глядачу яе персанальную выставу з пазытым назовам "Зіма. Японскія гравюры".

Мастачка абагуляе лінію, магчымасці яе вобразнага ўспрымання. Эрэты, і вядомы авангардыст Стрэжінскі менавіта праз пластычныя магчымасці ліній вынайшаў свой адметны стыль. Але работы Ілоны, на першы погляд, прыцягальныя гэтакім жа графічным павуціннем, бліжэй да эстэтыкі псеўдакаліграфічнасці, памножанай на зношную манументальнасць і дэкаратыўнасць. Яе "фрэскавыя" лісты цалкам кладуцца на разнастайнасць авангардных эксперыментаў Пеціярбурга і Масквы, як адметнасці адкрытых любым уплывам гарадоў. Эрэты, і сама Ілона лічыць сябе ўжо пеціярбургжанкай.

На здымку: Ілона Барадуліна з бацькам Рыгорам Барадуліным падчас свайой выставы.
Фота Л. КІСЯЛЕВА

"МАСТАЦТВА", N 2

Тэатру "Лялька", што працуе ў Віцебску, споўнілася дзевяць гадоў. Чым жыве гэты калектыў, якія яго набыткі і праблемы, можна даведацца з артыкула Т. Ратабыльскай "Падарожжа ў краіну дзяцінства". Надзейным пытаннем тэатральнага жыцця прысвечаны таксама артыкулы А. Савіцкай "Фабула сезона" і Л. Грамыкі "Што засталася нам у будучыні".

Журналістка А. Ціхановіч і фалькларыст Т. Варфаламеева разважаюць пра стан фальклорнай спадчыны, сённяшняе развіццё яе традыцый — "Не задумайце быць абдымкамі". Праблемы народнага мастацтва асэнсоўвае Я. Сахута — "Адрадзіць палескія крыніцы".

У ліпені мінулага года ў Вілейскім гісторыка-краязнаўчым музеі экспанавалася выстаўка ўраджэнца гэтага краю, а цяпер грамадзяніна ЗША А. Сільвановіча — сорака каларовых здымкаў. Будучы ў Амерыцы, В. Трыгубовіч мела магчымасць сустрэцца і пагутарыць са спадаром Сільвановічам. "Свет надзвычай шматфарбны" — так называецца дыялог.

Пытанні выяўленчага мастацтва закранаюцца ў артыкулах А. Аблажэя "З вялікай літары", Л. Бортнік "Экспромт ці формула красы?" і іншых матэрыялах. Л. Рублеўская ("Зорная дзяўчынка") знайшчыць з творчасцю мастачкі Л. Засімовіч, якая, на жаль, заўчасна пайшла з жыцця. Тут жа — вытрымкі з лістоў Л. Засімовіч, яе вершы.

З. Лысенка ("Мова музыкі заўсёды праўдзівая") разважае пра творчасць кампазітара У. Кандрусевіча. Пра сучасную беларускую музыку гаворыць амерыканскі піяніст В. Райс: "Ваша музыка можа гучаць у лепшых залах свету".

Расказваецца пра майстроў выцінанкі Ніну і Геннадзя Сакалова-Кубай ("Таямніцы папаровых карункаў"), беларуска-фінскага мастака А. Ахола-Валу, якому, дарэчы, споўнілася 95 гадоў ("Промень Ахола-Валу" Л. Налівайкі), змешчаны іншыя матэрыялы.

НЕЛЬГА МАЎЧАЦЫ!

НЕ ДАПУСЦІМ ВАНДАЛІЗМУ!

Лічу, той, хто пастаянна чытае "ЛіМ", добра помніць, як гэтае адно са старэйшых і аўтарытэтных беларускамоўных выданняў надрукавала летась два няпростыя, нават лёсаносныя адкрытыя лісты: ад 14 кастрычніка — мой зварот да тагачаснага начальніка Упраўлення грамадска-палітычнай інфармацыі Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Аляксандра Фядуты "Дзяржаўнаму мужу — па-дзяржаўнаму!", ад 28 кастрычніка — адказ вышэйзгаданай асобы "З адкрытым забралам".

"ЛіМ" тады надрукаваў у адпаведнасці з арыгіналам і мае пасланне, і Фядутава рэагаванне, а да ўсяго агаварыўся, што да слова Фядуты не дае каментарыяў. Рэч зразумелая, гэта — як кажуць, прадмет не для вузкай, а шырокай гаворкі.

Думаю, разумныя людзі правільна ўспрынялі і ўспрымаюць тое, што я называю тую пераліску лёсаноснай. Той, хто не чытаў той пераліскі, вазьміце тры нумары "ЛіМа" і пачытайце. Я, грэшны, не меў і не маю намеру прыцягнуць увагі да свайей асобы; скажу шчыра, мяне не радавала, а нават злавала, калі ў сотнях тэлефонных званкоў, размоў сам-насам вядомыя дзеячы культуры, свядомыя людзі казалі, што яны на маім баку, абвяргалі тры тэзісы, дзе Фядута наўмысна прыніжаў мяне як асобу, давалі такія факты з яго манаграфіі пра А.С.Пушкіна, якія яскрава сведчаць, што быць чытачом геніяльнага пісьменніка — гэта яшчэ не значыць быць самому геніяльным.

Ды я казаў і цяпер падкрэсліваю: справа не ў піроўцы Далідовіч—Фядута, не ў тым, хто з нас больш зрабіў для культуры. Справа — у іншым, у адносінах да беларускай мовы, да беларускамоўных выданняў. Я адстукваў "sos" таму, што новыя ўладныя прагматыкі не толькі ні ў чым беларускім незаўважаныя, не толькі не ведаюць як след, не паважаюць беларускай мовы і культуры, але і, здаецца, наўмысна звужаюць усё гэта. Эканамічнымі сродкамі. Помніце, тады Фядута, маючы немалую ўладу, адкрыта заявіў: вы, беларускамоўныя выданні, калі хочаце жыць у незалежнай Беларусі (для чаго яны зрабілі шмат, як ніхто) — жывіце за свой кошт ці за кошт аўтараў і спонсараў, як у свой час жыў, выдаваўся і выдаваў іншых Пушкін. Вось і тут першы пракол ці, наадварот,

хітры выкрутас: нават Пушкін, мабыць, не выжыў бы, калі б цар, а гэта значыць уладар дзяржавы, не... плаціў яму за працу золатам! Ведаў сапраўды, што такое літаратура для грамадства, народа і дзяржавы!

Я ніколі не дазваляю ні сабе, ні іншым пры мне абы-што плесці пра наш Саюз пісьменнікаў. Канечне, гэта — спароддзе сталінскай сістэмы, калгас, але маючы столькі таленавітых і сумленых сяброў, наш творчы саюз — і вялікая здольная сям'я, і апора беларускай мовы, культуры, духоўнасці, урэшце беларускай нацыі, чаму было, ёсць і будзе шмат ворагаў. Ды дазволіў заўважыць: прэзідыум Рады Саюза пісьменнікаў Беларусі, які сабраўся неўзабаве пасля той палемікі, тады не спрацаваў як след. Зашмат было гаварылі, а той-сёй нясціпла падкрэсліваў свае заслугі ці шматслоўна разважаў увогуле пра вялікае значэнне літаратуры, беларускай у тым ліку (а некаторыя яшчэ пасля выскачылі ў друку з такім сваім брудным, што...), а па-другое, ні аксакалы, ні мы ўсе астатнія, каму баліць, па-сапраўднаму не загаварылі на высокім, на ўсенародным узроўні: таму, што складае падмурак беларускай нацыі, пагражае пагібеллю!!! І не толькі не падалі голас, але і не знайшлі ні сіл, ні сродкаў, каб ацяміць прагматыкаў, змусіць іх "не ратаваць" Беларусь ад беларускага, а кляпаціцца пра яго, як належыць кляпаціцца пра сваіх прадзедаў, бацькоў, дзядзю і ўнукаў!

Сёння з друку мы ведаем, што ўсталяў у выступленні нашага Прэзідэнта той жа Фядута, колькі было там знягва беларускай мове, урэшце ведаем, якую ролю адыграў ён, Фядута, у забароне дэмакратыі (публікацыі даклада дэпутата Антончыка) і як удала выкруціўся з ганебнай сітуацыі. Ды справа не ў Фядуце. Справа — у іншым, у тым падыходзе, які і ён заклаў у адносінах да беларускай мовы і культуры.

Не можа не затрывожыць: які ўжо час з вуснаў Прэзідэнта, іншых уладных знікла з лексікі "беларускае", "нацыя", "нацыянальнае". Наадварот, як казалі, у моцы гвалтоўнае мардаванне ўсяго гэтага, а да яго — эканамічны ўціск. Чытачы "ЛіМа", усіх беларускамоўных выданняў, усе культурныя людзі, безумоўна ж, павінны ве-

даць: са студзеня г.г. поўнаасцю фінансуюцца дзяржавай толькі дзіцячыя выданні. Гэта, безумоўна, добра: клопат пра дзяцей — найважнейшы клопат, але...

Вось, скажам, часопісу "Маладосць" і "Бібліятэцы часопіса "Маладосць", якія па-ранейшаму адны з усіх дзіцячых і маладзёжных выданняў могуць даць магчымасць пачаткоўцам надрукаваць верш, пазэму, апавяданне, аповесць, раман, п'есу, артыкул і нарыс — усе жанры, без якіх немагчымы рост ні адной літаратуры ў свеце, — трэба ўжо самім за студзеньлюты 1995 года здабыць 25 працэнтаў выдаткаў — г.зн. каля 20 мільёнаў рублёў. На рэкламе іх не заробіш (цяпер у часопісе здаюцца ў друк матэрыялы ўжо чэрвеньскага нумара, дык кожны рэкламадаўца дасць сваю аб'яву, плату ў газету, што зробіць яму паслугу заўтра-паслязаўтра). Дык што застаецца? Ісці па свеце з працягнутай рукою? На агульнанародную справу? Вышукваць сродкі і заняцца прафесійную работу з маладымі аўтарамі? Можна тое-сёе выпрасіць на каленях, можна скараціць выданне, а што далей? Урад паменшыць яшчэ фінансаванне і...

У іншых, цывілізаваных краінах мова, літаратура, культура могуць выжываць і без дзяржавы (праўда, асабіста я не ведаю, дзе гэтак яе кіраўнікі не паважаюць родную мову). У нас жа, у Беларусі, дзе гэтак затаптаная гістарычная памяць, родная мова, пакуль што непадзельнае: Беларусь як дзяржава не стане на ногі без беларускасці, а беларускасць не акрыяе без дапамогі дзяржавы. Можна сказаць, што цяпер усім цяжка. Канечне, нялёгка. Але ох як не шыкоўна было, да слова, у 1943 годзе. Тым не менш ЦК КПБ, які мы столькі лялі, тады — здаецца, у Гомелі — пачынаў сваю работу і з адраджэння беларускамоўнага часопіса "Полымя". Ці цяпер, у незалежнай Рэспубліцы Беларусь, кіруюць сілы, "разумнейшыя" за тых камуністаў? Няўжо на самай справе, як пішуць і кажуць, за зачыненымі дзвярыма выпрацавана, ажыццяўляецца метада паступова скараціць, закрываць беларускамоўныя літаратурна-мастацкія выданні, а ў дадатак да ўсяго ў заблытаны час, пакуль многія ў шоку ад новых цэн і нястач, рукамі саміх жа беларусаў на рэфэрэндуме, што так вераломна навязваецца зверху, у прынцыпе падпісаць смяротны прысуд беларускай мове, беларускай дзяржаўнасці?

Беларускамоўныя літаратурна-мастацкія выданні, што не дзень і не два, а ўжо дзясцігоддзі дбаюць пра народ, пра яго высокі духоўны ўзровень, права "людзмі звацца", як кажуць, можна пералічыць на пальцах адной рукі! Іх проста неабходна ўтрымаць дзяржавай! А гэта значыць, што дзяржаўным мужам — сапраўды, не слухаць розных прайдохаў, а дбаць па-дзяржаўнаму!!!

Усе, каму баліць, запатрабуем гэтага!

Генрых ДАЛІДОВІЧ

ЛЁС МОВЫ НЕ ВЫРАШАЕЦЦА БЮЛЕТЭНЯМІ

АДКРЫТЫ ЛІСТ ПРЭЗІДЭНТУ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ А.ЛУКАШЭНКУ,
СТАРШЫНІ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ М.ГРЫБУ

Шаноўны спадар Прэзідэнт!
Шаноўны спадар Старшыня!
Мінула пяць гадоў з таго часу, калі быў прыняты Закон аб мовах у Беларусі. Ён даў магчымасць беларускаму народу вярнуцца да свайей роднай мовы. У нас было вялікае спадзяванне, што пры дапамозе кіруючых улад рэспублікі наша мова паступова акрыяе, пачне ўжывацца ў грамадскім жыцці і пашырацца ў краіне. Аднак гэтага не здарылася, бо першыя крокі нацыянальна-моўнага адраджэння ў нашай дзяржаве далёка не ўсім успрымаюцца з неабходным разуменнем, асабліва — уладнымі структурамі краіны. Шляхам фальсіфікацыі гісторыі Беларусі, наўмысных аптыянаў ставіцца пад сумнеў само існаванне беларускай мовы, нацыі і дзяржавы. Праз сродкі масавай інфармацыі беларускаму люду пэўныя асобы даводзяць, што беларусы самі не хочуць ведаць роднай мовы і выракаюцца яе, што беларускім школам гвалтоўна навязваецца беларуская мова і г.д. Але гэта не так. Афіцыйны перапіс

1989 года паказаў, што 80 працэнтаў беларусаў беларускую мову лічаць для сябе роднай. Ці не лепшы гэта доказ таго, што беларусы шануюць сваю мову? Дык чаму ж тады афіцыйныя ўлады, у тым ліку і Вы, спадар Прэзідэнт, ставіце пытанне аб правядзенні рэфэрэндуму, каб увесці ў дзяржаве двухмоўе? Няўжо Вы не ведаеце, што гэта прывядзе да новага наступу на роднае слова? Няўжо Вы хочаце новай канфрантацыі і абстраўнення палітычнай сітуацыі ў грамадстве?

Мы — не праціўнікі расійскай мовы, не лічым яе далёкай і непажаданай для моўнай практыкі беларусаў, але мы, пры роўных правах рускай і іншых моў на Беларусі, робім усё магчымае, каб не даць загінуць роднаму слову, культуры, нашаму народу.

Роднае слова, хоць 5 гадоў назад і прыняты Закон аб мовах, і цяпер знаходзіцца ў загоне, яго ўжыванне ў дзяржаўных структурах байкатуецца. У Беларусі няма ніводнай вышэйшай навучальнай ус-

тановы, у якой моладзь магла б атрымаць адукацыю на роднай мове.

Мы патрабуем ад Вас, шаноўны кіраўнікі нашай дзяржавы, не ствараць канфрантацыі ў грамадстве вакол моўнага пытання. Мова народа — наш самы вялікі скарб, які стварыўся многімі пакаленнямі беларусаў на працягу стагоддзяў і належыць будучым пакаленням, і яе лёс не маюць права вырашаць бюлетэнямі толькі тыя, што жывуць сёння.

Мы звяртаемся да ўсіх грамадзян нашай роднай Беларусі з заклікам спрыяць нацыянальна-моўнаму адраджэнню нашай Бацькаўшчыны, паслядоўна выконваць Закон аб мовах у Беларусі. Няхай роднае слова будзе жаданым у кожным калектыве, у кожнай дзяржаўнай установе, у кожнай сям'і.

Дэлегаты канферэнцыі
Маладзечанскай філіі ТБМ імя
Ф.Скарыны

25 лютага 1995 года

У сакавіку спайняецца пяць гадоў з дня выхаду першага нумара газеты "Наша слова" — органа Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны. Карэспандэнт "ЛіМ" сустрэўся з галоўным рэдактарам гэтага выдання, пісьменнікам Эрнэстам Ялугіным і задаў яму некалькі пытанняў.

журналісты, якія згуртаваліся, каб выдаваць газету, не сказаць, каб адразу сталіся сапраўднымі сааўтарамі выдання. Патрэбна нейкі час. Адбываецца адбор. Нехта знаходзіць сябе, нехта пакідае працу. Толькі праз гады рэдакцыя, калі пастаянна імкнецца да гэтага, набывае сваё творчае аблічча, тую культуру, калі працэс выпуску нумароў адбываецца як бы сам сабой. Скажам, мы ўжо цяпер ведаем, што ў нас у асноўным будзе друкавацца, ну, па меншай меры, на квартал наперад. А тое-сёе закладваецца і ў гадавую праграму. Калі ж гэтага не адбываецца, тады

Ёсць, вядома, і старэйшыя чытачы, у тым ліку пенсійнага ўзросту. Але ж увага моладзі, юнацтва, — гэта асабліва нас у рэдакцыі ўражае і прымушае працаваць з імпрэтам. Разумеюць, воль прывітаюць нас ліст навучэнцы Жодзінскага палітэхнікума. Хлопцы не будуць займацца філалогіяй. Гэта людзі, як кажуць, індустрыі. А вось жа знаходзяць час не толькі чытаць "Наша слова", але і прапагандаваць яго, і нават падтрымліваць нас. Так што вось ён, асноўны канал сувязі паміж газетай і чытачом. Гэта і нашы публікацыі, якія знаходзяць жывы водгук. Ну і, акрамя таго, мы стараемся нала-

пала разам з Савецкай уладай. Хоць і тады (я, як стары газетны воўк, магу гэта засведчыць) сябры рэдакцыі, калі не хацелі самі браць удзел у рабоце выдання, як калектыўны орган, нічога, акрамя агульных указанняў, звычайна не давалі, нават самыя таленавітыя. Хіба ў часопісах трохі па-іншаму, там цыкл выдання расцягнуты, значыць, можна даць паглядзець нейкі рукапіс. Калі сябра калегіі не адмовіцца.

— Як у "Наша слова" складаюцца справы з фінансаваннем?

— Пра фінансаванне я ўжо згадаў. Складаная сітуацыя. І я не вельмі ўяўляю, як наш заснавальнік з яе выйдзе. У мяне былі прапановы...

— Якія, калі не сакрэты?

— Лічу, што ў сучасны момант трэба не проста змагацца за сапраўдную дзяржаўнасць беларускай мовы, не толькі каб на ёй абавязкова вучыліся з 1 класа ў школе, але каб на гэтай мове па сваёй ахвоты людзі імкнуліся чытаць нешта для сябе цікавае, карыснае. Таму варта было б у цяперашняй сітуацыі, каб беларускамоўныя штотыднёвікі паспрабавалі аб'яднацца і стварыць адзін вялікі штотыднёвік культуралагічнага накірунку — абавязкова са стрыжневай тэмай роднай мовы. Я не кажу тут пра "ЛіМ", бо ваша выданне адметнае і яно павінна і далей існаваць самастойна. Карацей, трэба ўсімі спосабамі і сродкамі займацца масавага чытача, бо цяперашнія, няхай сабе самыя выдатныя, публікацыі, калі яны будуць прычтані толькі беларускай элітай, надвор'я, на жаль, не зробяць. Да таго ж, і нашы ўрадаўцы беларускіх тэатраў, мне здаецца, не чытаюць. Хіба што "Свабоду". Як атрымаць гэтага масавага чытача? Трэба думаць і думаць. На жаль, нават такая па задуме патрэбная арганізацыя, як Асацыяцыя беларускамоўных выданняў, пакуль што сабе тут ніяк не праяўляе. А сядзець і чакаць... Ну чаго дачакаемся? Той пары, калі цяперашнія першакласнікі будуць вылісваць беларускамоўныя газеты? Дужа туманная перспектыва. Нам і цяпер трэба варушыцца, каб займацца, трэці раз, здаецца, праправа, абавязкова масавую падтрымку ў народзе.

— Пра што вы, Эрнэст Васільевіч, як галоўны рэдактар газеты "Наша слова", марыце ў гэты нялёгкі для ўсіх час?

— Мару, каб мы ўсё ж выжылі. Марую, інстынкт самазахавання нацыі ў беларусаў хоць і аслаблены, але не знішчаны. Пра гэта сведчаць і нашы чытачы, я ўжо згадаў жодзінцаў. І ў Гомелі, і ў Віцебску, і ў Баранавічах, — шмат дзе жывуць прыхільнікі беларускай мовы, патрыёты, рупліўцы роднага слова. Але ж яны спадзяюцца на нас. Мы ўсё ж прафесіяналы, а прафесіяналы павінны дзейнічаць больш вынаходліва і рашуча, чым гэта робім мы зараз, журналісты ўсіх беларускамоўных выданняў. Ну, можа, не буду ў гэты шэраг ставіць "Свабоду". Яшчэ — "Звязду", але ж гэта газета штотыднёвая, інфармацыйна-грамадская, і дзякаваць Богу, што яна змагла выстаяць. Пажадаю сабе, як галоўнаму рэдактару, набыць больш прыхільнікаў, чытачоў для "Нашага слова".

— Дзякую за гутарку. І яшчэ раз мы, супрацоўнікі "ЛіМ", віншуем "Наша слова" з пяцігоддзем і жадаем і надалей паспяваць на ніве беларускага Адраджэння.

ПЯЦЬ ГАДОЎ ПА БЕЛАРУСКІМ ШЛЯХУ

— Шаноўны Эрнэст Васільевіч, дазвольце ад імя калектыву рэдакцыі "ЛіМ" павіншаваць вас і ўсіх супрацоўнікаў "Нашага слова" з пяцігоддзем вашай газеты. Перш за ўсё раскажыце пра ўзнікненне "Нашага слова". Гэта проста супадзенне ці не: першы нумар выйшаў у сакавіку, калі патрыёты беларушчыны святкуюць стварэнне Беларускай Народнай Рэспублікі?

— Дзякую за віншаванне. "Наша слова" ўзнікла тады, калі аформілася Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны, бо, вядома, кожнаму руху патрэбны свой голас, магчымасць данесці сваю думку, слова да грамадскасці. Як вы ведаеце, напачатку выходзіў бюлетэнь "Наша слова". Невялікім аб'ёмам і раз у месяц. Але гэтыя бюлетэні вельмі насычаныя — і фактычным матэрыялам, і думкамі. Гэта не дзіва, бо ля вытокаў "Нашага слова" стаялі такія выдатныя дзеячы беларускага Адраджэння, як Ніл Гілевіч (ён на грамадскіх пачатках быў першым рэдактарам бюлетэня), прафесар Генадзь Цыхун, Янка Брыль, Анатоль Клышка, Уладзімір Дамашэвіч, Зміцер Санько, Яўген Цумараў і іншыя. Гартаючы зноў першы нумар таго бюлетэня, бачу, што некаторыя матэрыялы не страцілі сваёй актуальнасці і цяпер. А што да супадзення з сакавіцкім святам, то сапраўды тут нешта ёсць. Я, прынацца, раней не думаў пра гэта, але ваша пытанне прымусіла згадаць, што якраз вясною стваралася БНР, а ў сакавіку 1990 года — час заснавання нашай газеты — таксама быў напал патрыятычных настрою беларусаў.

— "Нашаму слову" пяць гадоў. Многа гэта ці мала?

— З якога боку паглядзець. Мне здаецца, любое перыядычнае выданне не адразу знаходзіць сябе цалкам — сваё аблічча, чытацкую аўдыторыю. Ідзе пошук, знаёмства і чытача з выданнем, і журналістаў са сваімі чытачамі. Бывае, неабавязкова чытачы нешта падтрымліваюць, нейкія думкі, рэдакцыйныя мерапрыемствы, але калі адбываецца дыялог, канструктыўная спрэчка на газетных старонках, значыць, выданне сваю справу робіць. Ну і самі

5 гадоў могуць падацца і вялікім адрэзкам часу, бо чытачы, нават вылісваючы газету, пачынаюць думаць, калі ж яна спыніць сваю балбатню. Усё залежыць ад таго, наколькі газета ў суладдзі з патрэбамі часу, наколькі яна адлюстроўвае і нават у нечым уздзейнічае на яго хаду.

— Заснавальнікам "Нашага слова" з'яўляецца Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны. Як клопаціцца заснавальнік пра сваё выданне?

— Вы заўважылі, што я міжволі расмяяўся. На жаль, іншым разам мы, супрацоўнікі газеты, адчуваем сябе нібы тыя дзеці не вельмі кляпалівых бацькоў, што выпраўляюць сваіх "чадаў" у дзіцячы садок, на 100% спадзеючыся, што іх там і накарміць, і нават дадуць якую-небудзь вопратку на плечы. Рэспубліканскае ТБМ ад самага пачатку павінна было імкнуцца стварыць для свайго выдання надзейную тэхнічную базу. А ў нас зараз няма не толькі сваёй настольнай выдавецкай камп'ютэрнай сістэмы, але і надзейнай машыні-друкаркі. Мы яе рамантуем-рамантуем, а некаторыя літары так і даліваем. І калі ў гэтым годзе Міністэрства культуры і друку абвясціла, што выданне будзе фінансавана з бюджэту толькі на 75%, то адразу паўсталі такія фінансавыя праблемы, якія і не ведаю, як яшчэ вырашацца. Ва ўскіям разе, да пяцігадовага юбілею мы дацягнулі, і за гэта дзякаваць Богу. Слова, канечне, не юбілейныя, але не думаю, што юбілей адзначаюцца толькі дзеля таго, каб была магчымасць, так бы мовіць, на законнай падставе выпіць келіх гарэлка.

— Хто з'яўляецца асноўным чытачом "Нашага слова"? Ці існуе сувязь паміж газетай і чытачамі?

— Нейкі час мы ў рэдакцыі лічылі, што самымі актыўнымі нашымі чытачамі з'яўляюцца, даручыце за нечакана каламбур, актывісты ТБМ. Цяпер у мяне ёсць падставы думаць, што гэта не заўсёды так. Радасна здзівіла тое, што "Наша слова", аказваецца, чытае самы актыўны народ, надзея нашага Адраджэння — юнакі і дзяўчаты ва ўзросце 16—25 гадоў.

дзваць сустрэчы з чытачамі. Апошняя з іх — з выкладчыкамі і навучэнцамі Мінскага педагогічнага каледжа. Цудоўная моладзь — таленавітыя, дасведчаныя, актыўныя! Вельмі карысны дыскусіі на старонках газеты. Мы друкуем і крытычныя заўвагі на свой адрас.

— Назавіце найбольш актыўных аўтараў газеты.

— Баюся некага пакрыўдзіць, бо адны з нашых аўтараў даюць цікавыя тэксты, другія прапануюць тэмы. Нехта дапамагае ствараць канцэпцыю па пэўных накірунках. Ну, напрыклад, наш сябра рэдакцыі, народны пісьменнік Янка Брыль, сам вельмі мала даў тэкстаў, але ж як багата мы атрымалі ад яго парад! Колькі разоў раіліся, як старанна ён дапамагаў аўтарам тых допісаў пра старыя беларускія гімназіі Ці прафесар Генадзь Цыхун. Мы звяртаемся да яго вельмі часта, як да сябра нашай рэдакцыі за парадамі пра тое, якімі павінны быць матэрыялы на нашай традыцыйнай паласе "Вучымся" (хаця звычайна гэта дзве паласы), і ў той жа час ён дае свае вельмі адметныя матэрыялы. Магу ўспомніць Васіля Сокала, настаўніка-ветэрана з Брэстчыны, Міколу Бусла з Дуброва, настаўніка-ветэрана са Століншчыны Леаніда Раманенку, са Слоніма пазта Васіля Супруна, дзякуючы якому мы распачалі цэлы шэраг публікацый пра патрыятычны рух сярод настаўніцкай моладзі, у асноўным у Заходняй Беларусі ў 1946—47 гадах, які быў задушаны жорсткімі рэпрэсіямі, і цэлы шэраг іншых.

— Якую сёння ролю ў жыцці газеты адыгрывае рэдакцыя?

— Пра некаторых самых актыўных сяброў рэдакцыі я ўжо згадаў. Але павінен адзначыць яшчэ і ролю акадэміка Радзіма Гарэцкага — чытачы ведаюць, упэўнены, газетныя публікацыі з яго ўдзелам. Але ж, акрамя таго, яшчэ і многае значыць духоўная падтрымка такога выдатнага чалавека. Ужо не кажу пра тое, што ён нават свой ганарар у іншым выданні ўзяў нека і ахвяраваў у фонд газеты "Наша слова". Што да функцыі рэдакцыі, калі браць увогуле, то мне здаецца, гэтая форма сябе вычар-

І ПРЫЙДЗЕ РАНІЦА...

У Мінску, у іншых гарадах Беларусі паступова знікае бэзэсэраўская сімволіка і ўсё часцей на вуліцах, у транспарце, ва ўстановах гучыць роднае слова. У маім ж Гомелі — усё непарушна, бальшавіцка-савецкай сімволіка — больш чым дастаткова: на фасадзе будынка аблвыканкама, на чыгуначным вакзале, на будынку КДБ, а на дахах дамоў вісяць манументальныя лозунгі імперскіх часоў "Слався, Отечество, наше свободное!", "Слава советскому народу!", "Слава труду!" і інш. А роднае слова тут — ці не ў большым загоне. І не дзіўна. Сам прэзідэнт падае прыклад ігнаравання роднай мовы. Гэта і падштурхнула янычараў і манкуртаў ігнараваць, абражаць, пасміхацца з мовы, сцвярджаюць, што гэта і не мова зусім, а дыялект рускай. Калі ўжо сам прэзідэнт парушае Закон аб мовах у Рэспубліцы Беларусь (не карыстаецца ёю як службовай), то ім, чыноўнікам райвыканкамаў і аблвыканкамаў, дырэктарам школ і вучэльняў, загадчыкам раённых і гарадскіх аддзелаў адукацыі, і Бог наказаў. Зноў гучыць патрабаванні аб двухмоўі на Беларусі. І нават пра аднамоўе — рускае.

Дачуўся, што ў Гомелі адкрылася першая гімназія. Адкрылася летась як беларуская. Дзеці правучыліся год на роднай мове, а тут нечакана дырэктар В.Петухоў самачынным перавёў яе на рускую мову навучання. Тры беларускія класы павіслі ў паветры — куды ім цяпер і як быць далей? Гімназія адкрылася на базе СШ N 58, у мікрараёне "Со-

нечны". Паехаў разабрацца, чаму так адбылося.

— У мяне нету часу, — сустрэў мяне Віктар Іванавіч Петухоў, адраваўшыся ад папер, — іду на урок, с завучем паговорите.

Святлана Белавусова — намесніца дырэктара па навукова-даследчай рабоце, тлумачыць:

— Пачему перешли на русский? Понимаете, у нас появилась боязнь, что ученики не заговорят на родном языке. Я провела анализ уроков этической математики, сняла видеофильм и убедилась — нельзя на белорусском. Предмет усвоили все отлично, решали грамотно, а вот отвечать по-белорусски почти никто не смог... Я сама биолог, но мне тяжело объяснить детям, что такое "нырки".

— Святлана, вы сапраўды верыце ў тое, што беларускія дзеці такія адсталыя, што не здольныя вывучыць і засвоіць сваю ж мову? А чыя, дарэчы, была ініцыятыва перавесці гімназію зноў на рускую мову?

— По просьбе родителей микрорайона. — І вы не паспрабавалі разам з дырэктарам пераканачы бацькоў, што гэта супярэчыць Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, што ў нас дзяржаўная мова — беларуская?

— Нет, уж позвольте, — насцярожылася Святлана, — в той же Конституции сказано, что белорусский язык — государственственный, а русский — для национальных отношений, и что родители вправе выбирать, на каком языке должен учиться их ребенок.

— Правільна, выбіраць можна, але бацькі не могуць дыктаваць дырэктару гімназіі ці школы сваю волю, каб уся навучальная ўстанова дзеля яго дзіцяці працавала не на роднай мове.

— Согласна, хотя и не совсем, но открыт гимназии на русском языке нам разрешил заместитель министра образования Дылян. И областное управление нас поддержало...

— Святлана, а хто такі Гааз, чыё імя вы прысвоілі гімназіі?

Завуч падзівілася маёй недасведчанасці, растлумачыла:

— Как же — это знаменитый московский врач. Работал в Германии, потом в московской больнице, сидел в тюрьме...

— Прабачце, а якое дачыненне ён мае да Гомеля, да Беларусі?

— Никакого, а что?

У канцы размовы прыйшоў дырэктар:

— Ко мне вопросы есть?

— Ёсць. Вы самі валодаеце мовай?

— Нет, а почему вы спрашиваете об этом?

— Можна, па гэтай прычыне гімназія працуе на рускай мове?

— Мы это сделали по просьбе граждан Республики Беларусь, с разрешения Министерства образования и областного управления.

Пераканаць іх у чым-небудзь было немагчыма, нікае логікі яны не чулі — яны проста ігнаравалі Закон аб мовах.

Гімназія знаходзіцца ў Савецкім раёне горада. Як да гэтага абуральнага факта адносіцца загадчыца аддзела адукацыі спадарыня Лідзія Кацэгава? А старшыня Савецкага райвыканкама Таццяна Філімончык? Што думаюць у абласным упраўленні адукацыі?

Набіраю нумар тэлефона намміністра Генадзя Дзямянавіча Дыляна, тлумачу сітуацыю.

— Гімназія павінна працаваць толькі на дзяржаўнай мове. Згодна Закону аб мовах. А імя Гааз?.. Не разумю іх тым больш.

А мне ўспомнілася, як я доўгі час дабіваўся сустрэчы са старшыняй Гомельскага аблвыканкама Мікалаем Ваіцянковым. Думаў, што мы паразумеюцца, што ён падтрымае высілкі пісьменнікаў, інтэлігенцыі вобласці ў справе нашага нацыянальнага Адраджэння. У свой час Мікалай Рыгоравіч у Вярхоўным Савеце прагаласаваў за дзяржаўнасць беларускай мовы. Але калі я яму сказаў, што рупна на ніве адраджэння працуе загадчык гарадскога аддзела адукацыі Мікола Засінец, то пачуў, што "его заносит". Калі паведаміў, што шмат часу і сіл аддае адраджэнню намеснік старшыні гарвыканкама Аляксей Зінчук, то і тут здзівіў ягоны вывад: "Он много на себя берет. Мне звонят руководители предприятий, спрашивают, что делать — Зинчук прислал указание, чтобы мы заменили русские вывески на белорусские..." Скажаў яшчэ, што абласная газета "Гомельская праўда" займае далёка не беларускую пазіцыю, што прадстаўнікі Беларускага народнага фронту ўвогуле на яе старонках не выступалі. "Это позиция редактора, — пачуў у адказ. — У нас рядом Россия, нам нельзя с ними сориться..."

(Працяг на стор. 14)

АПАВЯДАННЕ —
ЖАНР
ЗМЯСТОЎНЫ

Як вядома, да лепшых сучасных беларускіх апавядальнікаў належыць і Мікола Ракітны. Да ўсяго ён адзін з нямногіх пісьменнікаў, хто не здраджвае гэтаму жанру. А наколькі важкія набыткі М. Ракітнага ў гэтым кірунку, можна пераканацца, пазнаёміўшыся з яго лепшымі творами. Выдавецтва "Мастацкая літаратура" выпусціла аднатомнік выбраных апавяданняў М. Ракітнага "Поле ціхае, поле светлае..." (аўтар прадмовы "Як у кроплі расы..." — Аляксей Марціновіч). Са старонак тома паўстае багаты і шматгранны свет нашага сучасніка. Як правіла, гэта людзі вёскі, што паказаны ў самых розных сваіх стасунках. Аўтар глыбока адчувае ўнутраны стан чалавечай душы, пранікнёна піша пра каханне, светлым лірызмам прасякнуты пейзажныя замалёўкі.

У "ПАЧАТКОВАЙ
ШКОЛЕ"...

У другім нумары цікавым атрымаўся "Літаратурны альбом". У ім прадстаўлены М. Багдановіч, Р. Барадулін (яму, у сувязі з 60-годдзем з дня нараджэння, прысвечана і другая старонка вокладкі), П. Броўка, З. Бядуля, В. Вітка. Расказваецца пра іх жыццёвы і творчы шлях. Публікацыя, безумоўна, спатрэбіцца настаўнікам. Гэтаксама як і пазнавальны матэрыял "Птушкі нашага краю", "Жывая азбука" А. Дзержынскага, "Зімовыя замалёўкі" Я. Крамка. Змешчаны сцэнарый веснавога ранішніка "Масленіца" (распрацоўкі прапанавала Я. Піскун). Пад рубрыкай "Спадчына" — працяг багата ілюстраванай апрацоўкі У. Ягоўдзікам "Аповесці мінулых гадоў". Часопіс адкрывае новую рубрыку "Свет дзяцінства", падрыхтаваную супрацоўнікамі сектара сацыяльна-педагагічнага праектавання Нацыянальнага інстытута адукацыі. Першыя матэрыялы пераконваюць, што будзе закрэпачаць самы шырокі аспект праблем выхавання падрастаючага пакалення.

І ЁСЁ Ж ДЗЕЦІ —
ГРАМАДСТВА
ПРЫВІЛЕЯВАНАЕ

Прынамсі, так мяркуюць у выдавецтве "Юнацтва". Нягледзячы на ўсе цяжкасці, тут прымяняць шмат намаганняў, каб своечасова забеспечыць дзяцей неабходнай літаратурай. Галоўная ўвага, безумоўна, надаецца выпуску кніг для маленькіх — дашкольнікаў і малодшых школьнікаў. Прытым не застаюцца па-за ўвагай "Юнацтва" і сярэйныя выданні. Як мы паведамілі раней, выдавецтва паспяхова завяршыла выпуск пятнаццацітомнай бібліятэкі літаратуры былых саюзных рэспублік, а цяпер працягваецца праца яшчэ над дзвюма "Бібліятэкамі..." — замежнай дзіцячай літаратуры і беларускай.

Дзесяцітомная "Бібліятэка беларускай дзіцячай літаратуры" ў гэтыя дні палойнілася чарговай кнігай. Калі ў канцы мінулага года з'явіўся зборнік "Свяці, свяці сонейка...", то цяпер ладым том "Музыка-чарадзей", укладальнікам якога з'яўляецца А. Гурскі. Кніжку склалі чарадзейныя казкі. А яны, як слушна гаворыць у прадмове складальнік, чуд з'яўляюцца: "Чарадзейныя казкі! Хто не захапляўся імі, каго яны не зачароўвалі з маленства?! Многа пакаленняў дзяцей амаль з калыскі ўжо чулі чарадзейныя казкі, запамінілі і выбралі з іх самую любімую".

Ёсць мажлівасць хлопчыкам і дзяўчынкам і гэтым разам выбраць такую казку. У кнігу ўвайшлі такія вядомыя творы, як "Бацькаў дар", "Удовін сын", "Ох і залатая табакерка", "Іван Світаннік" і іншыя, якія падаюцца ў апрацоўцы А. Якімовіча. Тут жа казка "Гаршак", а яе, як вядома, у свой час апрацаваў сам народны пясняр Я. Колас.

Адначасова прадстаўлены і творы менш вядомыя, але і яны, думаецца, спадабаюцца малым. Тым больш, што хараша іх апрацавала Х. Лялюко — "Васіль-чараўнік", "Янка-стралец", "Жалезныя чаравічкі" — усіх і не пералічыш.

Як сказаў нашаму карэспандэнту дырэктар выдавецтва "Юнацтва" Валянцін Лукша, з 1997 года плануецца пачаць выпуск яшчэ адной серыі — "Казкі народаў свету".

У нядаўнім нумары газеты "Наша ніва" нечакана выйшла рэцэнзія з "лажаю" маёй кнігі "Смута". Прадбаччы пэўныя аналогіі (каб не палічылі гэтыя нататкі водпаведдзю, так сказаць, "пакрыўджанага"), мушу папрасіць у свядкі рэдакцыю "ЛіМа": нататкі былі аддадзены ў тыднёвік РАНЕЙ, чым з'явілася ў кіёсках "Наша ніва"; адпаведна, раней, чым я азнаёміўся з рэцэнзіяй. Пасля "азнаямлення" ў нататках не зменена ні слова. АЎТАР.

"НОВЫЯ" І "СТАРЫЯ"

Знаёмы даў мне прачытаць рукапіс свайго новага пражэкта твора. Я прачытаў першы сказ і пацягнуўся да алоўка, каб паправіць склон, бо было напісана "экзамен па фізікі"; акрамя таго, у сказе адсутнічалі дзве коскі і не пастаўлена ў канцы кропка.

— Не спяшайся, — стрымаў мяне знаёмы. — Тут нічога не трэба рэдагаваць. Лепш пачытай зверху ўніз апошнія літары кожна сказа.

Літары гэтыя складалі імя і прозвішча майго знаёмага.

— Ну і што?

— А тое, што я не знарок падганяў, так напісалася — значыць, маёй рукою вадзіў Бог!

— Але калі паправіць склон, зрабіць правільна — "па фізіцы" — дык зменіцца апошняя літара і ўсё рассыплецца. Ды і рукапіс бруднаваты, пакрыслены...

— Значыць, Богу так трэба было.

— Прабач, але ў такім разе я вымушаны рэдагаваць самога Госпада Бога.

Знаёмы аж адхіснуўся ад мяне:

— Як у цябе паварочваецца язык?! Якое ты ўвогуле маеш права рэдагаваць рукапісы, папраўляць думкі людзей, падганяць іх пад сваё? Вось што: у цябе ўсяляўся сатана, я раю табе схадзіць у царкву, пакаляцца, прыняць прымасце...

Сатана не сатана, але дух спрэчкі ў мяне сапраўды ўсяляўся:

— Паслухай, добры чалавек, у нашым часопісе, ды і ў нашай беларускай мове ў цэлым, ёсць такія правільныя... Як табе лепш растлумачыць... Ну, ніяк нельга "экзамен па фізікі", трэба — "па фізіцы". У прынцыпе, ты можаш напісаць "па фізікі", але надрукаваць гэта ў нашым "кансерватыўным" часопісе не можаш. Проста нельга. Гэта як тралейбус і ланя: у прынцыпе ты можаш зайсці голы ў тралейбус і апрагнуць і ланю, але паводле прынятых правілаў, кансерватыўных...

— Раз чалавеку хочацца так рабіць — значыць, гэта ад Бога! Хачу — пішу "па фізікі", хачу — пішу без знакаў прыпынку, хачу — еду голы ў тралейбусе!

На тым і развіталіся.

Падазраю, што некаторыя гэтыя нататкі здадуцца наўнымі. Падумаеш, праблема — які рэдактар з ёю не сутыкаўся? Прышоў графаман, адабраў час, папсаваў крышку нерваў і пайшоў сабе. Але справа ў тым, што гэтага маладога чалавека, майго знаёмага, графаманам не назавеш, ён даволі вядомы ў тутэйшых літаратурных колах, выдаў кніжку і яшчэ рыхтуе мінімум дзве. Галоўнае ж — ён не адзін такі, такіх цяпер даволі многа.

Ён — з "новых".

2 "Новыя" — гэта аўтары рубрыкі "ЗНО" ў газеце "Культура", сябры наваполацкага ТВЛ, "Наша ніва", часткова "Свабода", часткова часопіс "Крыніца" і яшчэ сёе-тое. "Старыя" — гэта "Полымя", "Малодосць", "Першацвет", часткова "ЛіМ", часткова "Беларусь" і "Нёман".

Паміж "новымі" і "старымі" барацьба. Арэна ці тэрыторыя гэтай барацьбы —

вырашэнне пытання крытэрыяў ацэнкі твора: геніяльна гэта альбо бяздарна? (Заманліва было б адным махам гэтую барацьбу скончыць, прапанаваўшы толькі адзін крытэры — чытацкі выбар. Але чытач "безмолвствуе".)

У рэдактара з кагорты "старых" у тым выпадку з чалавекам, рукою якога вадзіць Бог, не было б ніякіх праблем. Ёсць перададзеныя па эстафеце літаратурныя геніямі (інтэрнацыянальнымі) ясныя, зразумелыя крытэрыі: у творы павінна прысутнічаць прастата, чытальнасць, займальнасць, лагічная пабудова (плюс душа). Вызначае ўсё гэта рэдактар, а аўтару нічога не застаецца, як проста давяраць яго літаратурнаму густу.

"Новымі" такія крытэрыі адмятаюцца з парогам: "Няма ніякіх эстафетаў, ніякіх літаратурных маякоў. Паміж Шэкспірам і цяперашнім літаратарам адносна небыцця (часовасці ўсяго і смерці) няма ніякай розніцы. Пясчынка адносна небыцця ўраўніваецца з гароў".

Адсюль: на якой падставе, спытайцеся, я крытыкаваў твор таго "божага" аўтара,

мною. — А. Ф.); што ў нас на Беларусі "на месцы "дзіцячай веры" застаўся настальгічны ўспамін, крыўда, жаль ці спачуванне", што "феномен хрысціянства на Захадзе ўжо не галоўны вектар тамтэйшага развіцця", што "найбольшае сацыяльнае значэнне ў бліжэйшы час будзе мець рэхрысціянства", што і ў нас на Беларусі "працэс рэхрысціянства носіць даволі дэмакратычны характар"...

І вось, даказаўшы ўсё гэта, і добра даказаўшы, аўтар заканчвае: "Як бы там ні было, хрысціянская традыцыя — наша маці, і мы, нягледзячы на ўсю сваю бязбожнасць і савецкінасць, звязаны з ёю кроўнымі і духоўнымі ніцямі. Якой бы старой і непатрэбнай яна нам не здавалася (наша маці! — А. Ф.), паважайце, шанавайце і ведаць яе — доўг любога культурнага чалавека".

Тады для чаго быў увесць сыр-бор з рэхрысціянства? А вось для чаго (пераходзім да другога моманту).

Упэўнены, не пакрыўдзіцца на мяне шануюны В. Аўраменка, адзін з маіх

калі ён, аўтар, роўня Шэкспіру?

Ужо больш за два гады я ламаю галаву, спісаў паўгаўлянага шытка, стараючыся разабрацца, у чым прычына барацьбы паміж "новымі" і "старымі", калі ў кожнага лагера ёсць свае друкаваныя органы? Ну, не падабаюцца, скажам, заўвагі рэдактара "Малодосці" — можна аднесці ў "ЛіМ"; не спадабаецца там — прапанаваць "Крыніцы", у "ЗНО" — усім жа халае месца!

Перш думаў, што гэта звычайная ўзростава барацьба паміж старэйшымі літаратарамі і маладзейшымі, славуця "спроба рожак". Не — і ў тым і ў другім лагерах ёсць старэйшыя і маладзейшыя.

Думаў, прычына гэтай барацьбы, так сказаць, "урбаністычная", перакручанае "пагналі нашы гарадскіх"; не — па абодва бакі барыкадаў ёсць і "вяскоўцы", і гараджане.

Вельмі доўгі час думаў, што прычына сацыяльная, што барацьба "новых" — з пісьменнікамі партыйнымі, якія колісь праслаўлялі Саветы, і з іхнімі паслядоўнікамі. Цяпер бачу — не: і ў лагерах "новых" дастаткова людзей, якія аддалі даніну служэнню ідэі "зямнога раю".

Пасля губляўся ў самых розных здагадках. Барацьба за часопісы, "сферы ўплыву"? Глупства, бо і тым і другім проста невыгодна быць у адзіноце, патрэбны антыподы. Як бы выглядала тая ж "Наша ніва", калі б не было "Полымя"? Ды ніяк не выглядала б, бо не было б адцянення.

Можна, змаганне "новых" — з пісьменніцкай апаратам, з афіцыйнай бюракратычнай структураю, якая так ці інакш вымушана прыслушваецца цяперашняй нашай дзяржаве на гліняных ножках і тым апраўдваць існаванне такой дзяржавы? Сапраўды, частка "новых" прынцыпова не ўступае ў Саюз пісьменнікаў (трэба аддаць належнае), прынцыпова не падтрымлівае з ім ніякіх сувязяў, словам, цалкам ігнаруе. Але ж толькі частка! А большасць ці ўступае, ці "выступае" назад не збіраюцца, па ўсіх іншых пазіцыях, аднак, падтрымліваючы "новых".

Потым, здалосся, я знайшоў прычыну змагання, але яна, гэтая прычына, выглядала настолькі недарэчнай, нават дзікаю, што трэба быў час, каб я абвыкся з ёю, перастаў яе палюхацца і пачаў лічыць звычайнай, будзённай прычынаю.

3

Думаю, "новыя" змагаюцца са "старымі" з-за хрысціянства.

Наводзіць мяне на гэтую думку многае, у тым ліку і нядаўні артыкул шануюнага, частага аўтара "ЛіМа" В. Аўраменкі за 3 лютага г. г. "Рэлігія і атэізм". У артыкуле няма ні слова пра літаратуру, аднак, думаю, нашы "новыя" смела маглі б уключыць у свой статут ці маніфест некаторыя цытаты з яго. Артыкул, я лічу, выдатны — хоць бы ў стылёвых адносінах, у даступнасці падачы матэрыялу, у кампетэнтнасці аўтара, — выдатны, нягледзячы на два моманты.

Першы — супярэчнасць, якая проста б'е ў вочы: усім гэстам аўтар даказаў нам, што хрысціянства старэе ці ўжо старэла, што ідзе пошук "новых аб'ектаў веры, якія (...) паклікалі б да новых мэ, ідэалаў, надзей" (усюды падкрэслена

любімых аўтараў "ЛіМа", калі скажу: толькі прачытаўшы назву "Рэлігія і атэізм", я ўжо ведаў, як дзень белы, што артыкул напісаны з адной-адзінай мэтай — яшчэ раз убрыкнуць рускае праваслаўе, а заадно і проста праваслаўе; ведаў, што не абдызецца тут ні без ЦК, ні без ідэалагічна "самой правай на самой Белой..." — словам, не абдызецца без той бузіны кіеўскага дзядзькі, якую, упэўнены, падпісчыкі-чытачы "ЛіМа", людзі нацыянальна-свядомыя, даўно ўжо вывучылі як "Ойча наш".

Спытаецца, што ж тут кепскага? — захацеў чалавек, думае так, воль і піша.

Кепска гэта тым, дарагія чытачы і аўтары "ЛіМа", што ў апошнія часы пробным каменем ацэнкі таго ці іншага матэрыялу нашымі нацыянальна-патрыятычнымі выданнямі робяцца выключна адносіны аўтара да Расіі, праваслаўя, а цяпер ужо і да хрысціянства, і адсюль самая гадкая спекуляцыя на гэтай тэме. Мне даводзілася нядаўна гаварыць з чалавекам, якому я вярнуў яго бяздарны, па-руску напісаны опус на 170 старонак, пра экстрасенсаў, і чалавек гэты крычаў са слянаю на губах: "Не імееш права возвращать, потому что я ругаю здесь русских! Смотри — вот, вот и еще, на 57 странице!..."

Браткі пісьменнікі і непісьменнікі, у каго душа баліць за Беларусь! Разуею, што трэба змагацца з рознымі імпартовымі "соборамі", якія арудуюць тут, на нашай зямлі; але давайце будзем трохі хітзейшыя, трохі разуменнейшыя, давайце, каб з нас не смяліся, не шыць з зайздроснай упартасцю рукаў да таго месца, дзе ён, рукаў, зусім не прыдатны! Давайце трохі радзей прышпіліваць гэты "класава-нацыянальны" падыход да ўсяго, пра што б ні пісалася: і да хрысціянства, і да праваслаўя, і да атэізму, і да леташняга снегу. Праваслаўе неабавязкова расейшчына, а расейцы неабавязкова зло.

4

Вяртаючыся да нашага змагання "новых" са "старымі", паўтару: (падкрэсліўшы, што гэта толькі мая думка) — змаганне вядзецца паміж пісьменнікамі хрысціянскага кшталту ("старыя") з аднаго боку і нехрысціянскага і атэістамі ("новыя") — з другога.

Хрысціянства наклала свой адбітак на ўсё (як правільна пісаў В. Аўраменка), але найбольш на літаратуру. Яно сфармавала цэлы своеасаблівы кодэкс літаратурных правілаў: стыль, форма, гармонія твора, чалавекалюбства, суперажыванне, прастата ўспрымання, — усё тое, што вельмі ўмоўна называецца рэлізіям у літаратуры. Гэта хрысціянін Вавенарг пасылае нам аж з XVII стагоддзя патрабаванні да мастацкіх твораў:

"Дзе цёмны стыль, там пануе мана"; "калі думку нельга выказаць простымі словамі, значыць, яна нікчэмная і трэба яе адкінуць";

"выкажы няправільную думку ясна, і яна сама сябе абвергне".

Скажаце — дык гэта ж вельмі добра! Няўжо хоць адзін нармальны пісьменнік можа адваргаць такія правілы, а галоў-

нае — навошта адваргаць? Навошта ваяваць з людзьмі, якія гэтых правілаў прытрымліваюцца? Які ў гэтым сэнс, якая логіка?

А логіка, дарагія чытачы, прстая: так як хрысціянства на Беларусі найбольш асаціруецца з праваслаўем, праваслаўе — з Расеяю, а Расея — самі ведаеце з чым, тады трэба змагацца з першапрынчынаю, г. зн. з хрысціянствам, г. зн. з тымі пісьменнікамі, якія ў сваёй творчасці стараюцца прытрымлівацца хрысціянскага літаратурнага кодэкса. Мэта змагання высокая: атросшы пыл хрысціянства са сваіх ног, хутчэй адмажамся ад ненавіснага ўсходняга суседа, хутчэй увайдзем у Еўропу, дзе, паводле выказвання В. Аўраменкі, феномен хрысціянства ўжо не галоўны вектар развіцця.

І, нарэшце, так сказаць, зброя змагання за гэтую высокую мэту. Ясна, што зброяю хрысціянскага літаратурнага кодэкса — шчырасцю, прастатою, яснасцю — не дужа навакоеш (успомнім цытаты Вавенарга). Тады выбіраецца зброя няяснасці, закучанасці, “шызоў”, “дурнотаў” (слоўца, вынайджанае Р. Барадзіліным і трапна ўжаконенае нядаўна Г. Каржанеўскай на старонках “ЛіМа”), — карацей, чым горш, цяжней, не па-беларуску, без толку і сэнсу, чым больш спасылак і пераліку імёнаў еўрапейскіх і лацінаамерыканскіх лаўрэатаў прэміі Нобеля — тым лепш, тым больш “культуралагічна”.

Вось праграма цытата “новых”, якая даказвае справядлівасць гэтых разваг, выпісаная мною з тэкстаў удзельнікаў міжнароднай канферэнцыі “Альтэрнатыўная літаратура. Паасобныя намаганні да агульнай мэты. Новыя імёны новай Усходняй Еўропы” (“Культура”, N 4, 25 студзеня г. г.): “Справа ў тым, што афіцыйна літаратуры — А. Ф.) на Беларусі па сутнасці антыпатрыятычны... Выйсць — дыстанцаванне і стварэнне альтэрнатыўных парадыгмаў”.

Якім жа чынам? “Мы — гэта відавочна — сёння належым да тых, хто ідзе па шляху за выперадзіўшымі. Таму канструяванне (у герменэўтычным сэнсе) літаратурнай прасторы адбываецца дакладна наадварот: на шляхах пошукі мы найперш сустракаем з найменшымі, паняткамі, тэрмінамі падзей — азначаемымі, якія самі з сябе ініцыююць вымыканне з утоенасці ў нашым культуралагічным ландшафце рэальна-наўнай падставы для саміх сябе...” “Вынікам паасобных намаганняў, на мой погляд, магло б стацца стварэнне літаратурна-мастацкага стылю з умоўнай назвай “шызарэалізм”. Тэорыя і практыка гэтага стылю яшчэ чакаюць больш грунтоўнай распрацоўкі...” “Авангард спараджае сябе за парогам прасторы наглядно, мае асаблівы вопыт уцёкаў на дыстанцыю, якая адрознівае ў складзе стартавага цэла мастацтва структуры і мову, вонкавыя самому мастацтву. Яны акрэсліваюць фігуру цэла мастацтва і дыскурсы, якія дыстанцыююць з яго нага корпусу і якія не можа схпаціць ды падпарадкаваць сабе татальна дэспатыя...”

Калі хто падумае, што працытаваны тэкст напісаны адным чалавекам, той памыліцца. Тры гэтыя выпіскі належыць тром зусім непадобным — кожны са сваім духоўным светам — творцам, удзельнікам канферэнцыі.

Чытаючы такое, засумняваешся: а ці не водзіць сапраўды хтосьці іхнімі рукамі, бо звычайная чалавечая галава ні прыдумец, ні зразумець такое не зможа.

5

Такім чынам, ЛІТбарацьба хрысціянства з нехрысціянствам, барацьба зразумелага ўсім рэалізму з “шызарэалізмам”. Хто ж пераможа ў гэтай барацьбе, ці цяпер перамагае, за кім урэшце будучыня?

Думаю, перамагаюць “старыя”, і за імі будучыня. У “старых”, калі верыць аўтарам вышэйзгаданых цытат, многа слабага, эпігонскага, зацёрта-заезджанага, банальнага, прастытуцыйнага, але ёсць, дадам ад сябе, і аднакі сапраўднага, моцнага, жывога. У “новых” — усё тое ж самае, за выключэннем аднаго: пры такім разуменні імі літаратуры ў іх няма і быць не можа ніколі нічога моцнага, жывога — хто б ні вадзіў іхнімі рукамі.

Андрэй ФЕДАРЭНКА

Вішнем!

МАЛАДЫ, ЯК ВОБЛІК БЕЛАРУСІ

Віктару ШВЕДУ — 70

Сярод літаратараў, якія жылі на Беластоцчыне, адзін са старэйшых і добра вядомых нам — Віктар Швед. Нарадзіўся ён 23 сакавіка 1925 года ў вёсцы Мора. Вучыўся ў беларускіх сярэдніх школах у Гайнаўцы і Бельску. Закончыў аддзяленне журналістыкі і кафедру беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта, Акадэмію палітычных навук у Варшаве.

Дэбютаваў у 1957 годзе на старонках “Нівы” вершам “Беларус”. У Беластоку ў В. Шведа выйшлі кнігі “Жыццёвыя сцежкі” (1967), “Дзяцінства прыстань” (1975), “Родны скоў” (1991), “Вясёлка” (1992)... Зборнікі “Дружба” (1976) і “Мая зялёная Зубровія” (1990) пабачылі свет у “Мастацкай літаратуры”.

Цыкл вершаў для дзяцей, напісаных В. Шведом (дарэчы, ён на сённяшні дзень адзін беларускамоўны пісьменнік у Польшчы, хто пастаянна прапаўняе творы маленькім і юным чытачам), змешчаны ў падручніку “Чытанка” для беларускіх далаўняльных школ (Нью-Йорк, 1968). Разам з А. Барскім падрыхтаваў падручнікі для 8 класа “Дружба і праца” і “Насустрач жыццю”.

Пазію В. Шведа вылучаюць шчырасць інтанацый, задушэннасць, тая традыцыйнасць, за якой праўдзінасць пачуццяў і перажыванняў. На гэтыя рысы звярнуў увагу Я. Міклашэўскі, аўтар прадмовы “Маленькая Айчына” да

кнігі “Мая зялёная Зубровія”: “Віктар Швед — паэт традыцыйны, з адметным паэтычным голасам і сваёй тэмай — вялікай тэмай маленькай Айчыны. Гэта паэт з абвостраным пачуццём успрыняцця жыцця. Непаўторнасць яго паэзіі — у грамадзянскай пафаснасці, шчырасці і праўдзе чалавечых перажыванняў”.

І на самай справе пра В. Шведу можна з поўным на тое правам сказаць — нягучна, ды шыра. І такая ацэнка ні ў якім разе не прынізіць значнасць напісанага ім, бо ўсё, што з’яўляецца зпад яго пера, напоўнена гэтай любоўю да Бацькаўшчыны:

У маіх вершах —
сэрца насцеж,
Праўдзінасць прайдзенага дум.
У маіх вершах — маё шчасце
І ў пераможку боль і сум.

Віктару Шведу жадаецца (і гэта яму ўдаецца) перадаць першароднасць, нерушавасць побыту. Ажываюць малюнкi, запамненыя з маленства: “Я памятаю час асенні, мне і дагэтуль пахнуць грушы, што у печы хлебнай на чарні матуля бузупынку сушыць”. Ці ў другім творы: “Калісьці ў жорнах самавітых — здабытку мудрай даўніны, малола маці зерне жыта на хлеб духмяны, аржаны”.

Аднак не адна ідылія ў душы лірычнага героя. Ёсць да ўсяго (а гэта таксама немалаважна) і цярозае ўсведамленне, што многае ў жыцці беларусаў павінна змя-

ніцца ў бок лепшага: “Трэба нам да сэрца сёння ўзяць Багдановіча Максіма словы: “час па-беларуску нам пісаць, не адно — на беларускай мове”.

Кідае В. Швед і позірк у сівую мінушчыну, знаходзячы своеасаблівы паваротак думкі: “Раскажы нам, лес дрымучы, аб мінушчыне сваёй. Пазнаваць нас мала вучаць шлях гісторыі сваёй”.

Зборнікі “Дружба” і “Вясёлка” адрасаваны дзецям. Апошні — па сутнасці выбранае. У ім некалькі самастойных кніжак, ды і тыя падзелены на раздзелы, да якіх узяты запамінальныя назвы — “Любі, браток, родны куток”, “Прыроду беражы, прыродай даражы”, “Бабулі, дзедкі і малалеткі”, “Бусел верны Беларусі”... Творы напісаны лёгка, рыфмы ў іх простыя, яны хутка запамінаюцца. Як і вымагае таго паэзія для дзяцей. В. Швед не абыходзіцца без дыдактызму, але павучальнасць гэтая нясе педагогічныя элементы.

Праграмным успрымаецца верш “Я нарадзіўся беларусам”:
Я нарадзіўся беларусам,
Беларусам буду жыць!
Мову родную вучуся
Шанаваць, паніць, любіць!

Я клянусь: не зракуся
Сваё роднае любіць...
Быў і буду беларусам,
Пакулі толькі буду жыць!
Гэтую беларускасць В. Швед і выхоўвае ў дзетак, вучачы іх

любві да роднага і дарагога. Ну, а сам, усё часцей азіраецца на пройдзены шлях. Жаданне асэнсаваць пройдзенае, а ў нечым і падрахункаваць вылілася і ў дакументальна-мастацкай цыкл “Апавяданні з майб маладосці”. Першае з яго змешчана ў адным з нядаўніх нумароў беластоцкай “Нівы” (5 сакавіка 1995 г.) — “Як я не стаў мастаком”. Тут жа прамаўляе слова пра юбіляра “У вечнай пагоні” С. Яновіч, а сам В. Швед выступае з вершам “На сваё сямідзесяцігоддзе”:
Так вокамгненна мчаль галы
А я ж, паверце, не здаюся.
Яшчэ ж я сэрцам малады,
Як воблік роднай Беларусі.
А ўрэшце, паэты заўсёды —
маладыя. Безумоўна, калі яны
паэты сапраўдныя.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Аляксею РАГУЛЮ — 60

Раздзіма Аляксея Рагулі — Наваградчына, вёска Сэнна. Пасля заканчэння Любанскай сярэдняй школы загадваў у роднай вёсцы хатай-чытальняй. У 1957 годзе скончыў філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, працаваў выкладчыкам у Барысаўскім раёне і ў Рэспубліканскай школе спартыўнага профілю ў Мінску. З 1979 года — асістэнт, выкладчык, з 1976 года — дацэнт Мінскага педагагічнага інстытута імя А. М. Горкага. Кандыдат філалагічных навук. Цяпер прафесар, загадчык кафедры гісторыі і тэорыі культуры Мінскага педагагічнага ўніверсітэта.

Першы артыкул А. Рагуля апублікаваў у 1970 годзе. Аўтар кнігі “Імгненні...” (1990), дапаможніка “Беларуская літаратура ў 4 класе” (1980), адзін са складальнікаў падручніка-хрэстаматыі для 8 класа “Родная літаратура” (1989), адзін з аўтараў “Методыкі выкладання беларускай літаратуры” для вышэйшых навуковых устаноў (1986). Напісаў раз-

дзел пра творчасць К. Чорнага, І. Мележа, В. Быкава, падручніка “Гісторыя беларускай савецкай літаратуры” (1981—1983) для педагагічных інстытутаў. Выступае ў перыядыцы з рэцэнзіямі на новыя кнігі, з літаратурна-крытычнымі артыкуламі.

З днём нараджэння, паважаны Аляксей Уладзіміравіч! Няхай і надалей Вам спадарожнічае творчы і жыццёвы поспех!

Уладзіміру ПАПКОВІЧУ — 60

Уладзімір Папковіч нарадзіўся ў вёсцы Дварэц Вілейскага раёна. Скончыў Мінскі дзяржаўны педагагічны інстытут замежных моў, у якім затым выкладаў замежную мову. Працаваў інжынерам-перакладчыкам патэнтнага бюро Інстытута навукова-тэхнічнай інфармацыі і прапаганды пры Саўеце Міністраў БССР, старшым выкладчыкам кафедры замежных моў Мінскага вышэйшага інжынерна-радыётэхнічнага вучылішча, інжынерам-перакладчыкам завода імя С. Вавілава. У 1966 годзе пераехаў у Віцебск, настаўнічаў, выкладаў у педінстытуце, зноў працаваў інжынерам-перакладчыкам, выкладчыкам індустрыяльна-педагагічнага тэхнікума. З 1982 года — старшы выкладчык Віцебскага педагагічнага інстытута.

З першымі вершамі і апавяданнямі У. Папковіч выступіў у 1962 годзе, але першую кнігу паэзіі “На досвітку” выдаў толькі ў 1978 годзе. На яго мастакоўскім рахунку і зборнікі “Зерне” (1982), “Самы кароткі цен”

(1988)... Вядомы і як перакладчык з нямецкай і польскай мовы. У яго перакладах выйшлі кнігі І. Р. Бехера “Вяртанне да сябе” (1988), Р. Крафта “Востраў без маяка” (1987), зборнік паэзіі нямецкага рамантызму «Закаханы вандрунік» (1989).

Вішнем Уладзіміра Антонавіча з 60-годдзем! Зічыма далейшых поспехаў на паэтычнай і перакладчыцкай ніве!

Сярод кніг

ДАЛУЧЭННЕ ДА ВЫТОКАЎ

Імя Міколы Макарцова ведаюць многія, хто неабыйкава да пытанняў нацыянальнага Адраджэння, цікавіцца фальклорам. Рэжысёр па прафесіі, ён стаў ля вытокаў Гомельскага фальклорнага тэатра “Жалейка”, а цяпер з’яўляецца рэжысёрам-пастаноўшчыкам Рэспубліканскай дырэкцыі нацыянальных мастацкіх праграм. Гэта дзякуючы М. Макарцову апошнім часам адбыўся ў нашай дзяржаве шэраг яркіх, запамінальных святаў. Сярод іх і Багрымавы ўрачыстасці ў Крашыне пад Баранавічамі, і Гуканне вясны ў Жыткавічах, і Гуляненне Купалля ў Баркалабаве і Тураве, і непаўторная тэатральная дэя “Тураўская легенда”.

А да ўсяго Мікола Фёдаравіч актыўны збіральнік фальклору, найперш аўтэнтычнага. Частка ягоных запісаў склала кнігу М. Макарцова “Каб не перасыхала крыніца”, выпушчаную ў Гомелі Беларускай агенствам навукова-тэхнічнай і дзелавой інфармацыі. Дарэчы, дзякуючы гэтаму агенству пабачылі свет і іншыя цікавыя зборнікі. Для прыкладу — “Беларускія народныя святы і звычкі” (аўтары У. Коваль і В. Новак), шэраг кніг А. Рогалева (“Этнапанімія Беларусі”, “Ад Гамаюка да Гомеля”, “Белая Русь і беларусы”). Выдавецкай дзейнасці аказваюць падтрымку тыя, хто не стаіць у баку ад культуры.

Гэтым жа разам парупіўся калектыў Гомельскага фанерна-запалкавага камбіната і ў першую чаргу яго дырэктар Юген Астракоў.

Як ставіцца аўтар да фальклорных запісаў, ён гаворыць ва ўступе да кнігі. М. Макарцоў не прымае “безгустоўнай стылізацыі” пад фальклор, не падзяляе меркаванняў тых, хто “лічыць, што сёння фальклор вельмі модны, і ставяцца да яго як да цягавітага коніка, на якім можна лёгка выехаць на шырокую дарогу славы. Ды забываюцца, што коніка даглядаць, пасвіць трэба, і прытым на сакавітай траве”. Як не пагадзіцца з тым, што “...фальклор цэлая навука, і да яго патрэбна падыходзіць куды больш сур’ёзна як тэарэтычна, так і практычна. З якога пункту гледжання мы не падыходзілі б, ці са стылізаванага або аўтэнтычнага, а выгокі патрабуюць ад нас пэўныя ведаў”.

М. Макарцоў лёгка знаходзіць кантакт з людзьмі, а гэта таксама спрыяе поспеху ў яго рабоце. У прыватнасці, плён далі сустрэчы Міколы Фёдаравіча з Варварай Нічыпарэнай Цітавец з вёскі Заспа Рэчыцкага раёна. Гэтая прстая жанчына адкрыла яму сапраўдныя фальклорныя скарбы, частку якіх і прыводзіць М. Макарцоў у кнізе.

Аўтарам падрабязна ўзноўлены песенна-карагодная гульня “Ластаўка”, тэатралізава-

ная гульня “Марусіначка”, перадаецца святкаванне “Русальчынага тыдня”. Цікавыя і раздзелы “Хатні тэатр”, “Тэатр у тэатры”, “Народная песня нараджае тэатр”. Пад “хатнім тэатрам” аўтар мае на ўвазе выторкі, “тэатрам у тэатры” называе вяселле. Тут жа прыводзіцца і арыгінальны сцэнарый яго, занатаваны ад Васяловіча з вёскі Дзякавічы Жыткавіцкага раёна.

Нельга не прыслухацца да заключных радкоў прадмовы “Дар творцы”, напісанай доктарам мастацтвазнаўства, прафесарам Анатолям Сабалеўскім: “Невялікая па памеру кніжачка з сімвалічнай назвай “Каб не перасыхала крыніца...” — частціна таго, што сабраў Макарцоў падчас экспедыцый і вандровак з вуснаў і паказаў людзей — носьбітаў фальклору. Змешчаны тут тэатральны фальклор аўтэнтычны і мае значны першакрыніцы. І таму ён асабліва вартасны. Каштоўнасць выдання, несумненна, будзе ўзрастаць, бо многае з таго, што паспеў сабраць Мікола Макарцоў, з-за чарнобыльскай катастрофы, на наша агульнае няшчасце, літаральна на вачах гіне, незваротна адыходзіць ці ўжо адышло ў нябыт. Таму сустрэча чытача з гэтай працай, хоццацца спадзявання, будзе карыснай і змястоўнай”.

В. ЗАКРЭЎСКИ

АЛЯКСАНДРУ
БУЛЫКУ — 60

Урадзенец вёскі Селішча Наваградскага раёна, Аляксандр Булыка пасля заканчэння ў 1959 годзе Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта настаўнічаў, з 1962 года працуе ў Інстытуце мовазнаўства Акадэміі навук Беларусі, доктар філалагічных навук. А.Булыку цікаваць пытанні гісторыі беларускай мовы. Ён аўтар навуковых прац "Развіццё арфаграфічнай сістэмы старабеларускай мовы" (1970), "Даўнія запазычаныя беларускай мовы" (1972), "Лексічныя запазычаныя ў беларускай мове XIV—XVIII стст." (1980)... Сааўтар "Гістарычнай лексікалогіі беларускай мовы" (1970), "Гісторыі марфалогіі беларускай мовы" (1979). Выступае з артыкуламі, прысвечанымі аналізу мовы помнікаў старажытнай беларускай літаратуры, даследаванню старабеларускай графікі, марфалогіі, лексікалогіі, моўных кантактаў беларускай мовы з іншымі мовамі. Віншуем Аляксандра Мікалаевіча з 60-годдзем! Жадаем яму новых творчых поспехаў, доўгіх год жыцця!

У ВЯНОК
ГАРЭЦКАМУ

Вось ужо чатыры гады праводзіцца Гарэцкія чытанні, прысвечаныя класіку беларускай літаратуры, выдатнаму пісьменніку Максіму Гарэцкаму. Сёлета іх арганізатарамі былі Аб'яднаныя дзяржаўныя літаратурныя музеі Рэспублікі Беларусь, Беларуская сельскагаспадарчая акадэмія і Горацкі гісторыка-этнаграфічны музей, а фундатарамі — філіял АКБ "Прыорбанк", Горацкі завод напіткаў і Горацкая лясная гаспадарка. Наглядзячы на матэрыяльныя цяжкасці, чытанні збіраюць нямала навукоўцаў, настаўнікаў, спецыялістаў, якія цікавяцца творчасцю М.Гарэцкага.

Чацвёртыя чытанні праводзіліся ў Горках. Пленарнае пасяджэнне праходзіла ў адным з карпусоў сельскаакадэміі, у мемарыяльнай аўдыторыі імя М.Гарэцкага. На ім выступілі рэктар акадэміі В.Жаршунюў; Р.Гарэцкі, М.Мушыньскі, А.Саламонаў; В.Зяньковіч, пісьменнікі А.Пісьмянкоў, Л.Левановіч, У.Дуктаў. У секцыйных пасяджэннях прынялі ўдзел навукоўцы, аспіранты, выкладчыкі ВНУ і школ з Мінска, Брэста, Гомеля, Гарадні, Горак.

Да чытанняў былі прымеркаваны яшчэ дзве падзеі, звязаныя з творчасцю М.Гарэцкага. Перад іх пачаткам адбылося адкрыццё мемарыяльнай дошкі на доме, дзе жыў М.Гарэцкі і дзе з цягам часу плануецца адкрыць мемарыяльную кватэру-музей пісьменніка. Другой прыемнай навіной стала адкрыццё перасоўнай выстаўкі "Максім Гарэцкі — жыццё і творчасць". Выстаўку падрыхтаваў і перадаў Гарэцкаму гісторыка-этнаграфічнаму музею Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры. Удзельнікі чытанняў наведалі хату-музей у роднай вёсцы М.Гарэцкага Малая Багацькаўка, а таксама выступілі перад вучнямі Копцеўскай сярэдняй школы Горацкага раёна.

Створана навукова-асветная таварыства імя М.Гарэцкага. Горацкія чытанні будуць прапозіцца і надалей. Наступныя адбудуцца ў Мінску ў лютым 1996 года.

М.КЕНЬКА

ЖЫВУЦЬ
НА ПАЛЕССІ
ПАЭТЫ

У Мазыры адбылася прэзентацыя пазычнага зборніка "Палескія перазоны", які выданы ў мясцовым педагагічным інстытуце і прымеркаваны да паўвекавага юбілея гэтай вышэйшай навучнай установы. У тым, што на Палессі жывуць цікавыя паэты, маглі пераканацца прысутныя на вечарыне, слухачы вершы А.Малюка, Г.Дашкевіч, Н.Аксёныч, Ю.Хачкова, Л.Жураўскай і іншых. Аўтары зборніка "Палескія перазоны" запланавалі некалькі сустрэч са школьнікамі горада. Першая адбылася ў СШ № 6, дзе на сустрэчу з мясцовымі паэтамі сабраліся вучні 7-8 класаў.

"БЕЛАРУСКАЯ
ДУМКА", № 2

У.Глушакоў гутарыць з міністрам адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь В.Стражэвым — "Стратэгія адукацыі — стратэгія нацыі". А.Майхровіч выступае з артыкулам "Нацыянальнае адраджэнне і духоўныя традыцыі". Да 50-годдзя перамогі над фашысцкай Германіяй прымеркаваны нарыс І.Барысава "Трэшчына ў "цытадэлі". У "Літаратурнай гасцёўні" — вершы І.Цітаўца.

ВЕРШЫ
ПАД АБРАЗАМІ

Зараз у далёкім Прыбяседзі ў чыйнай цішыні дзедавага саду падаюць яблыкі. Падаюць мякка, нячутна, як у трывожным вершы Васіля Зуенка:

Ніхто не пачуў:
Яблык упаў дасвечнем...

Гэта нічога, што за маім вакном позні вечар і азяблы пажоўклы лісток прыліп да мокрага шкла.

Гэта нічога...
Ніхто не пачуў —
Ні людзі,
ні травы,
ні вецер.

Ніхто.
А шар зямны здрыгануўся.

Разам з ім нешта здрыганулася і ўва мне — я, здаецца, пачуў. Проста мне вельмі хочацца пачуць. Апошнім часам я ў сваіх снах усё часцей вяртаюся туды, у дзедаву хату, якая на трынаццатым годзе пасля вайны

Леанід Дранько-Майсюк. Рэдагуючы апошні зборнік вершаў "Планіда", ён раптам пачаў прымушаць мяне скрозь паслягалосных паставіць у нескладовае. Натуральна, я абурўся, бо прыняў ягонае пажаданне за звычайную рэдактарскую сваволлю. Я, помніцца, пачаў прэчыць, што вельмі цяжка ў вершы музыку, што вершы нарадзіліся арганічна, і гэтка хірургічная аперацыя разбурыць натуральнасць радка, але Дранько-Майсюк трымаўся жалежна і ўпарта даводзіў сваё. Я пачаў спасылацца на класікаў, на вопыт старэйшага пакалення і г.д. Уважліва выслушаўшы ўсе мае аргументы, мой рэдактар з уласцівым яму спакоем, цвёрда і пераканана заявіў:

— Ім — можна, а табе — не. Ты — Пісьмянкоў, значыць, пісьменні!

Што тут скажаш, давялося саступіць і дзе толькі магчыма, паправіць: прозвішча абавязвае... Тым больш, што яшчэ задоўга да Дранько-Майсюка мне гэта самае казалі Дзед у "Толковым словаре живого великорусского языка", Насовіч у "Словаре белорусского наречия" і Уладзімір Міхайлавіч Юрэвіч у сваім "Слове живым, родным, гаваркім..."

сядзелі на печы малыя Манька і Танька.

На наша пытанне, ці боязна было што зловяць, маглі ж пасадзіць, каніцкі дзед скрушна ўздыхаў: "Сэрца ж не зялезнае..."

Пазней пад уражаннем гэтай гісторыі ў мяне нарадзіліся радкі, якія, на жаль, я так і не давеў да ладу:

У мяне не хапае жалеза —
хвароба мая спадчынная.

Гэта — ад дзеда
па лініі матчынай.

Жыхары навакольных вёсак ведаюць, што каніцы — народ своеасаблівы. Вясельны, дружны і вельмі востры на язык. (Пра гэта, здаецца, пісаў у сваёй прозе Васіль Хомчанка.) У кожнага каніца абавязкова ёсць мянушка, некалі так трапіла дадзена дзядам і бабулям, што навечна прыліпла і да ўнукаў, якія сёння толькі дзіцяцца ды марна ламаюць галаву над загадкамі народнай этымалогіі. Так, напрыклад, адну з дзедавых суседак звалі Мудра — за ясны і практычны розум, другую Кабета — за важны ганарлівы выгляд, а старога шафёра-бязбацькавіча сына Паліны — Польшкавіч, урача-гінеколага

Алесь ПІСЬМЯНКОЎ

ДУМАЦЬ
ВЕРШЫ...

3 ЛІТАРАТУРНА-СЕНТЫМЕНТАЛЬНАГА ПАДАРОЖЖА

пачула мой першы плач. Вось ужо каторы год як не свецяцца яе некалі прыветныя вокны. Няма на гэтым свеце ні гордай пакутніцы бабы Анісіі Васільеўны, ні мудрага жыццялюбца, рупнага пчаляра дзеда Сымона Барфаламеевіча. Баба памерла ў страшных муках, а дзед адышоў на той свет лёгка і прыгожа: пайшоў да калодзежа заслізці вады, а калі вяртаўся назад, упаў на парозе з поўнымі ведрамі.

Колькі сябе памятаю, у іхняй хаце заўсёды пахла мёдам і яблыкамі. Гэты пах суправаджаў мяне з першых дзён існавання. Часам здавалася, што гэта мая прыдумка, што гэта ў мяне ад любімага Буніна, але калі сёлета разам з бацькам ступіў у вусцішную цішыню пустага жылля, я зноў востра пачуў знаёмы з маленства дух.

На дзедаву хату знаходзіліся купцы, ды бацька не дужа спяшаецца яе прадаваць, ён прапануе мне забраць і перавезці хату куды-небудзь пад Мінск, але робіць гэта хутчэй дзеля прыліку і ў глыбіні душы спадзецца, што я адмоўлюся. І я — адмаўляюся. Мне, як і яму, боязна і балюча разбураць нашае родавае гняздо, бо, разбурыўшы яго, мы непазбежна парушым нешта сьвятое і ў сабе.

Мае дзед і баба былі людзі гасцінныя. Яны любілі і ўмелі прымаць гасцей. Ахвотна частавалі мёдам з яблыкамі або мёдам з агуркамі. Казалі, што баба мела нейкі адной ёй вядомы сакрэт — знала, калі лепш сеяць агуркі. Быў у яе той сакрэт ці не, але не было такога года, каб у Анісіі Васільеўны на здзіўленне і зайздасць аднавясковак яны не ўрадзілі. Праўда, бацька любіў жартаваць, што яны — восеньскія багачы, а вясной — ні сена, ні саломы. Але затое абодва, і дзед, і баба, любілі шыкануць. Асабліва дзед. Бывала, ладзіцца ў вёсцы вяселле і дзед — самы жаданы гоць — неупрыкметку найбольш знаных гасцей пераманіць да сябе ў хату, і ўжо незразумела, у каго тое вяселле гуляюць: ці то ў Пісьмянка, ці то ў некага іншага.

А яшчэ яны абое былі выдатныя апавядальнікі. Самую звычайную гісторыю ўмелі распавесці займальна і цікава. Не была ім чужая і пазія: многія вершы Якуба Коласа і Някрасава ведалі на памяць, Асабліва любілі "Капітанскую дачку" і "Ганну Карэніну". Помніцца, адзін наш пазт расказаў, як напрыканцы пяцідзсятых гадоў ён выдаў першую кніжку і падарыў яе сваёй маці. Гэта была адзіная кніжка ў іхняй беднай хаце. Маці была непісьменная і, каб лепш захаваць сынаў дарунак, схавала яго ў пячурку. Я тады паспачуваў пазту, але недзе ў глыбіні душы ў мяне варухнулася цёплая радасць — мая першая кніжка "Белы камень" у дзедавай хаце заўсёды ляжала пад абразамі.

Цяпер яна ў мяне. На ёй засталіся сляды іхніх мазольных рук.

ПРОЗВІШЧА АБАВЯЗВАЕ

Усе мае кніжкі, выдадзеныя "Мастацкай літаратурай", рэдагаваў мой равеснік і сябра

КАНІЦКІ ДЗЕД

У аснову знакамітага куляшоўскага верша "Мая Бесядзь" пакладзена паданне пра птушку каню:

Кажуць, што рэкі птушкамі створаны, —

Такімі малымі на першы пагляд, —
Капалі і ў дзюбах адносілі ў бор яны
Мяшэчкі з зямлёй і ляцелі назад.
А каня гуляла ды мыла іх здзекамі,
І птушкі паслалі ёй вечны праклён,
Таму і лягае яна над рэкамі
І просіць піць аж да сённяшніх дзён.

Я доўгі час думаў ды і зараз схільны думаць, што назва прыбяседскай вёскі Канічы паходзіць ад назова гэтай птушкі. Ва ўсялякім разе, я ніколі і нідзе не сустракаў іх так многа, як у нашай мясцовасці. Асабліва багата гэтага птаства на лясной прырэччэй дарозе з маіх Бялянкавіч на Канічы — радзіму Васіля Хомчанкі. У гэтых самых Канічах жыў некалі мой дзед па маці Сымон Масеевіч. Дзеда мы з братам вельмі любілі. З ім, чалавекам незвычайнай шчырасці і непазрэднасці, было проста і лёгка і можна было без агляды гаварыць пра ўсё на свеце. Каніцкі дзед быў лёгкі на хату — прайсці сем кіламетраў туды і назад для яго нічога не значыла. І таму бываў ён у нас даволі часта. Адпускалі назад Сымона Масеевіча мы заўсёды неахвотна і, здаецца, ніколі не было выпадку, каб я і брат не правялі яго далёка за Бесядзь. Падарожжа звычайна доўжылася гадзіну, а то і болей. Каніцкі дзед любіў пагаварыць, ці, як ён казаў, прыстаяць з маладзічкамі. Трэба сказаць, што тыя "маладзічкі" былі ў асноўным дзедавага веку. Пры сустрэчы з ім яны зычліва ўсміхаліся і пры гэтым іхнія вочы моладя ясналі. Разгладжваліся маршчыны і на дзедавым твары. Мы з братам у такіх выпадках шматзначна пераглядваліся. Для сябе мы даўно вырашылі, што наш дзед у свой час быў не абы-які лавелас. Падстава для такога меркавання ў нас была відавочная. Прынамсі, мы заўсёды з цікавасцю разглядалі дзедаву фотакартку — з яе на нас усмешліва пазіраў вясёлы і зухваты прыгажун. Неяк падчас аднаго з такіх падарожжаў мы падзяліліся з дзедам сваёй саматужнай версіяй. Дзед задаволена рагатнуў. Адчувалася, што нашае падазрэнне цешыць ягонае самалюбства, хоць, як аказалася, сакрэт дзедавай папулярнасці ў "маладзічак" насіў зусім іншы характар: у галодныя трыццатыя гады наш дзед працаваў рабочым на хлебалякарні, і местачковыя жанчыны, на той час сапраўды яшчэ маладзічкі, цёмнымі зямновымі вечарамі нярэдка прыходзілі да пякарні ў надзеі разжыцца хоць якім-небудзь кавалкам хлеба для сваіх дзяцей, і дзед, чалавек жаласлівы і спагадлівы, не мог адмовіць ім, і заўсёды пры магчымасці, крадком, вядома, выносіў хлеб, бо і ў яго самога дома

Перадкоў.

Майго дзеда чамусьці называлі Блін. (Моднае слоўца ў сённяшняй крутой моладзі!) Дзед казаў, што і мой прапрадзед быў Блін, і прапрадзед таксама — Блін. І калі хто казаў, што я "Сымонаў унук", гэта ні аб чым не сведчыла, а вось калі казалі "Блінаў унук", то тут усё станавалялася на месца і ўсё ўсім было зразумела.

Аднойчы я прыехаў з Мінска і, завітаўшы да дзеда, перадаў яму прывітанне ад Хомчанкі. Дзед доўга думаў: хто ж гэта такі?

— Васіль Фёдаравіч, — падказаў я, — пісьменнік...

— А-а, Хвіргін! — узрадаваўся дзед. — Хвіргіна помню...

ЦЕСНЫ СВЕТ

Днямі з асалодай перачытаў пазму Ніла Гілевіча "А дзе ж тая крынічанька". І хоць дзеянне ў пазме адбываецца на Слонімшчыне, думкі навалі на радзіму, да нашых крынічак, да нашых песень:

"Ах, кося, мой кося,
Чаму ты не весел
І галоўку павесіў?
А ці я табе цяжкі,
Ці сядзельца важка?"
"Ах, ты мне не цяжка,
Ні сядзельца тваё.
А цяжка мне тое,
Што ты дзве жонкі маеш
І да іх прыязджаеш.
Сам ляжыш у палозе,
А я стаю на марозе.
Капыцікі мае к лядку
Прымяраюць,
Грыўкі мае сняжком
Западаюць".

Успомнілася, як на першым курсе на самай першай сесіі здаваў Нілу Гілевічу экзамен па фальклоры. Кожнага з нас, першакурснікаў, вядомы пазт і фалькларыст распытваў, хто мы, адкуль родам. Дайшла чарга і да мяне. Пасля свайго традыцыйнага пытання Ніл Сымонавіч пацікавіўся:

— А ці ведаеце вы, што ў вашым краі жыве цудоўная спявачка Ніна Бялугіна?

— Вядома, ведаю, — адказаў я, — як жа не ведаць, калі яна ў нашым класе спева выкладала...

Строгія вочы Ніла Гілевіча пацяплелі. Самае дзіўнае, што гэтае пытанне пры нашым першым знаёмстве задаў мне і Аляксей Васільевіч Пысін.

Ні Пысіну, ні Гілевічу я не сказаў, што Ніна Бялугіна мая блізкая сваячка. Яе бабуля Агупка і мая бабуля Анісія — стрыечныя сёстры. І прозвішча ў іх аднолькавае — Ніжнікава.

А колькі гадоў назад, чытаючы ў "Полымі" эсэ Віктара Карамазова "Проста ўспомні я цябе", я прыемна быў уражаны, што і ён, аказваецца, таксама ў свой час ездзіў у

Калодліва слухаць песні бабы Агакі і яе ўнучкі Ніны. Божа мой, які цесны свет! Як у ім усё пераплецена!

Да гэтай згадкі мне застаецца толькі дадаць, што зараз Ніна Сымонаўна Бялугіна жыве ў маіх Бялынкавічах у хаце майго стрычнага прадеда Васіля Анціпавіча, і я, кожны раз, калі бываю дома, забываю ёй расказаць, якая ж яна знакамітая.

ЦІ ЛЮБІЦЕ ВЫ БЁРНСА?

Пасля серыі літаратурных выступленняў на Магілёўшчыне мы з Віктарам Карамазавым вярталіся ў Мінск. З намі ехала маці пісьменніка і кот. Маці ехала зімаваць да сына, а ката меркавалася пакінуць у добрых знаёмых у Чэрыкаве.

Калі аднаго з акуратных дамкоў Карамазаву тармазілі: "Выходзь, браце, з чалавекам пазнаёмлю". На словы чалавек ён зрабіў націск і гэтым зайтрыгаваў. Мы пераступілі парог і адразу трапілі ў царства птушак. Адны з іх шчабяталі ў клетках, другія вольна ляталі па пакоі, а побач з імі мірна суіснавалі некалькі каткоў.

Нас ветліва сустрэў хударлявы чалавек няпэўнага ўзросту ў зашмалёваным камбінезоне. Парукаліся. Чалавек назваўся Усеваладам і папрасіў прабачэння за непарадны выгляд, сказаў, што збіраецца на змену ў калельню, дзе робіць качагарам. Быў ён халасцяк і жыў удвух са старой маці. Пакуль Віктар Філімонавіч гаманіў з жанчынамі, гаспадар займаў мяне шведкай бяседай. Я тым часам уважліва аглядаўся — у хаце было багата кніг — і заплыніў позірк на томе французскіх філосафаў-асветнікаў, што ляжаў на стале.

— Ды вось цікаўлюся, — перахаліў мой здзіўлены позірк гаспадар, — а вы таксама пішаце?

— Так...
— А ў чым, прабачце, практыкуецеся?
— У вершах, — трохі збянтэжана адказаў я, здзіўлены такім незвычайным вызначэннем свайго занятку.

— Ой Вершы — гэта цудоўна. Вершы я люблю Асабліва Бёрнса. А вы любіце Бёрнса? — не адставаў карамазавскі знаёмец.

— Вядома, люблю, — сказаў я, — як можна не любіць Бёрнса...

— А ў чым перакладзе вам больш падабаецца: у Маршаковым, ці ў Семяжонавым? — працягваў здзіўляць чалавек у камбінезоне.

Я, помню, адказаў, што ў кожнага з іх ёсць свае вартасці. І ў Маршака, і ў Семяжона...

— А я дык больш люблю Семяжонавы пераклады, — засмучыўся маім адказам Усевалад, — яны мяне больш, калі хочаце, грэюць...

На развітанне я пацікавіўся, ці не сумна яму жыць у Чэрыкаве, на што ён адказаў, што жыць можна і ў Чэрыкаве, дык вось пагаварыць няма з кім...

З тае сустрэчы мінула ўжо багата часу, а той наш дыялог усё ніяк не выходзіць з галавы, не-не дык успомніцца сакральнае пытанне чалавека з Чэрыкава: "А вы, прабачце, у чым практыкуецеся?" Асабліва калі сумняваюся ў сваім, ці чытаю бездапаможнае чужое.

ЗГАДКА Ў ДОЎСКУ

Старая варшаўка. Станцыя Доўск. Аўтобус стаіць дваццаць хвілін. За гэты час можна з асалодай выкурыць цыгарэты і няспешна заесці крамяным яблыкам, якія тут заўсёды гасцінна і даволі танна прапаноўваюць увішняя кабеты.

Вось і гэтым разам, як заўсёды ў Доўску, упамыці міхвалі ўсплываюць кранальна-шчыры радкі з куляшоўскай пазмы "Варшаўскі шлях"

...зрабі прывал пад Доўскам,

Агонь начлежны раскладзі.

Пры ім Пагутарым аб часе, аб Твардоўскім, Што земляком тваім быў і маім.

Не так даўно я гартаў найцікавейшую кнігу Твардоўскага "Пісьмы пра літаратуру" і на трапіў на ліст Аляксандра Твардоўскага да Аркадзя Аляксандравіча, пазначаны 1967 годам.

"Дарагі Аркадзе! — пісаў Твардоўскі. — Ты павінен засесці за аўтабіяграфічную аповесць — ты мне сёе-тое расказаў пра сваё дзяцінства, помніцца, ёсць цудоўныя эпізоды, напрыклад, як жыў хлапчучкам адзін у хаце... Уплэўнены — атрымаецца".

Атрымалася. Праз нейкі час з-пад пяра Куляшова выйшла выдатная вершаваная аповесць "Далёка да акіана". Твардоўскі добра ведаў творчыя магчымасці свайго даўняга сябра. Успомнілася, як улётку 1981 года ў ціхім зялёным Хоцімску пра маленства і юнацтва Аркадзя Аляксандравіча мне расказвала маці пазта Кацярына Фамінічна. Яна вельмі цёпла згадвала Аляксея Карыткіну — першае юнацкае захапленне сына. Цікава, а ці згадваў пра яе наш пазт у сваіх шчырых сяброўскіх размовах з Твардоўскім? Думаецца, згадваў. І, думаецца, неаднойчы. У мужчын часам бываюць перыяды гранічнай шчырасці. Ва ўсялякім выпадку, верш "Бывай...", напісаны ў 14-гадовым узросце і прысвечаны Алясе, у тыя гады карыстаўся вялікай папулярнасцю.

А гэта ж быў апагей славы "Песняроў", і, зразумела, Твардоўскі не мог не чуць яе. Значнае месца адведзена Алясе Карыткінай і ў аўтабіяграфічнай аповесці "Далёка да акіана". "Птушкаю, князёўнаю" любоўна называе яе пазт. Помніцца, у сваім нарысе "Бясядзь — яго песні выток", я, з уласцівым маладосцімаксималізмам, магчыма, перабольшыў значэнне Алясе Карыткінай у жыцці і творчасці нашага класіка. І, відаць, тым самым пакрыўдзіў жонку пазта Акану Фёдараву. (Дарэчы, у Аляксея Зарыцкага ёсць выдатны радкі: "Я помню раніцу тваю, Аканна Вечар".) Але, бачыць Бог, зрабіў я гэта ненаўмысна, а хутчэй за ўсё падсвядома вельмі ж хацелася мне, закаханаму ў куляшоўскую паззію, светлай і чыстай легенды.

Іх, легендаў, так не стае нашай літаратуры.

НАСТАЛЬГІЯ ПА ЧЫСТЫМ

З двара прыйду і сяду ля агню.
Палаюць дровы. Ссечана капуста
На градах — блаславенне дню.
Змрок у палях — там сіберна і пушта.

О роднае маё! Як доўга да цябе
Ішоў я, кволы падарожнік.
О вясельце у восеньскай журбе!
Агонь.

Саган.
Вуголле і трыножнік.

Кожны раз, калі да мяне прыходзяць гэтыя элегічныя радкі Міхася Стральцова, перад вачыма паўстае яго светлы вобраз. Успамінаецца зімова паездка ў ягоны Сычын. Блізіўся 50-гадовы юбілей пісьменніка, і Алясе Шлег з тэлевізійнай групай здымаў фільм пра яго жыццё і творчасць. У той незабыўнай паездцы хвалявала многае; і сама прысутнасць Стральцова, яго блізкасць і прыязнасць, і, вядома, само запрашэнне наведаць радзіму разам з Рыгорам Барадуліным і Алай Сямёнавай было для мяне нечакана прыемным.

Памятаю, як з марознай стыні мы зайшлі ў яго бацькоўскую хату і з цікавасцю разглядалі рамачкі з фотакарткамі. Іх было многа — цэлы іканастас, цэлая галерэя фрагментаў і момантаў з жыцця роду Стральцовых. Здаецца, гэта была акурат тая хата, што так любюцца апісана ім у шчыліва-пранізлівай аповесці "Адзін лапаць, адзін чунь". Але не гэта мяне тады ўразіла — у нас на ўсходняй Магілёўшчыне такія іканастасы звычайна з'ява. На ўбітым у сцяну цвічку вісеў лімаўскі артыкул Алясе Станюты "Настальгія пра прозе Міхася Стральцова". Міхася Лявонавіч нежк вінавата пасвяціў сваёй асаблівай стральцоўскай усмешкай і расчулена вымавіў: "Стары чакаў"...

Ішчэ быў на тым цвічку тоненькі школьны сшытачак, а ў ім запісы, зробленыя рукою нябожчыка-бацькі: "Сення на Сажы падняўся лёд" і г.д. Здавалася б, звычайны календар прыроды, але веяла ад таго сшытачка нечым старажытна-леталісным, спадчынным...

Увечары мы доўга сядзелі ў гасціннай хаце суседа-настаўніка, былога вучня яго бацькі. Было светла ад шчырасці і цёпла ад бярозавага агню, што весела палаў у адкрытай трубцы. Якраз як у тым вершы: "З двара прыйду і сяду ля агню". Ён і сапраўды сядзеў ля агню. Шчаслівы і расчулены.

А потым праз чуйную вясковую цішыню мы моўчкі ішлі да нашага "Рафіка". На лютаўскім морозе ярка гарэл зоркі, а побач са мной трывожна ўспыхваў агеньчык стральцоўскай цыгарэты.

Гэта была яго апошняя сустрэча з родным. Пазней я прачытаў у Рыгора Барадуліна:

"У кулаку Міхася Стральцова акурак зоркі".

ПРЫВІТАННЕ З ЮНАЦТВА

Раптам захацелася перачытаць "Вёсны" — наш "узлётаўскі" зборнік вершаў. З тае даўняе пары я, здаецца, у яго ніколі не зазіраў. Разгарнуў кніжку і з яе вылецеў пажоўклы ад часу лісток паперы, а на ім напаязубытыя няхитрыя радкі:
Наш факультэт змяніўся з твару
І сонцам радасці зазіраў,
Калі Марук збіраўся ў "Мару",
З "Узлётам" Лойка узлятаў.

Жылі не хлебам і не салам,
Стрыжак і той пакінуў піць.
Чарга на Паркавай стаяла,
Каб "ЛіМ" з Ягоўдзікам купіць.

З вачыма колеру валожкі
Мазго да славы ўпарта лез.
Нат Франц Іванавіч Аношка
Пачаў хадзіць да пазтэса.

Вясна 1977 года. Дзякуючы намаганням класнага вядомага чалавека Алега Лойкі выйшаў універсітэцкі калектыўны зборнік вершаў "Вёсны". Ажно дваццаць аўтараў — дваццаць вёсен! На першым жа пасяджэнні "Узлёта" Алег Антонавіч нас парадаваў: кніжка

спадбалася Рыгору Барадуліну! А неўзабаве ў "ЛіМе" ўхвальнае слова пра яе сказаў Ніл Гілевіч, з рэцэнзіяй у "Звяздзе" выступіў Сяргей Законнікаў, у "Маладосці" вялікі артыкул напісаў Юрка Голуб. Нават строга дэкан Аляксея Воўк глядзеў на нас не так сурова.

Прыблізна ў гэты ж самы час Хрысціна Лялько і Уладзімір Ягоўдзік надрукавалі ў "ЛіМе" свае першыя аповяданні. Хрысціну і яе прозу ўпадабаў ажно сам Ян Скрыган!

Мікола Мятліцкі на той час ужо скончыў філфак і рабіў у "ЛіМе", але па-ранейшаму штовечар забягаў у інтэрнат на Паркавай, апантаны ідэяй стварыць новую літаратурную суполку "Нашчадкі" — у нечым правобраз пазнейшых "Тутэйшых". Мы нават колькі разоў збіраліся ў Хрысціны Лялько ў 411 пакоі, але нешта ў нас тады не атрымалася. Магчыма, нам не хапіла рашучасці. Магчыма, нахабства, а хутчэй за ўсё таго і другога разам.

Неяк Марука і мяне запрасіла да сябе, усё ў той жа 411 пакоі, Альбіна Лойка і пачала ўшчуваць: "Што вы ўсё вершы ды вершы... Дзейнічаць трэба!" У Альбіны было столькі бунтоўнай энергіі, столькі рашучасці, што не дзейнічаць было нельга. У хуткім часе мы вырашылі раскльці па Мінску лістоўку, ці, як сёння пішуць, улётку з прагмавай Ф.Багушэвіча "Да дудкі беларускай": "Братцы мілыя, дзеці Дзямлі-маткі маёй!"

Расклеівалі познім восеньскім вечарам. Цэнтр сталіцы разбілі на чатыры сектары: у адзін пайшоў Марук і Маша Аношка, у другі — Стрыжак і Галя Тычко, у трэці — Франц Аношка і Альбіна Лойка. Мне і Алене Аўдзеныч дасталася вуліца Захарава. Не ведаю, як хто, а я нерваваўся і мне было няёмка перад Аленай — маёй будучай жонкай.

Толькі недзе праз месяц спакойны і мудры Марук скажа, што яго выклікалі ў КДБ.

Як бязлітасна хутка ляціць час! І гэты пажоўклы ад часу лісток я сёння ўспрымаю як прывітанне з юнацтва.

Усё цяжэ і ўсё мяняецца. Вось гэтак не-прыкметна выцвітаем і мы. Суцяшае адно: Франц Іванавіч Аношка сапраўды ажаныўся з пазтэсай-узлётаўкай" Вольгай Русілкай...

Тоненькая і сарамяжлівая Галя стала салідным крытыкам Галінай Тычакі...

Валодзя Ягоўдзік напісаў паўзова кнігу для дзяцей...

Мікола Мятліцкі нядаўна выдаў першае выдання...

Песні на вершы Валодзі Мазго, здаецца, і зараз гучаць па радыё...

Марукоў Алясе і мой Максім вось-вось перарастаць бацькоў.

"ЗАЛАТОЕ КАЛЬЦО" І ЗАЛАТАЯ ЖЫЛА

На самым золаку перабудовы Сяргей Законнікаў і я бралі ўдзел у пазтычным фестывалі "Залато каліца". Выдатны быў фестываль Міркуйце самі: за тыдзень мы аб'ехалі ці не ўсе гарады "Залатога каліца" і ў кожным былі незабыўныя сустрэчы. На Уладзіміршчыне мы на свае вочы бачылі не толькі старажытныя саборы незвычайнай прыгажосці, распісаныя самім Андрэем Рублёвым, якімі ў свой час захапляўся наш Уладзімір Караткевіч, але і выступалі ў вёсцы, дзе колісь настаўнічаў Салжаніцын і быццам там пісаў свой "Матренин двор", у Суздаль нам пашасціла павячраць у Пакроўскім манастыры, а ў Яраслаўлі пазнаёміліся з дырэктарам знакамітага волкаўскага тэатра наймілейшай шляхетнай жанчынай з наскім прозвішчам Радзівіл...

Падчас выступленняў мы чыталі свае вершы, расказвалі пра нашу гісторыю і пры гэтым ненавязліва даводзілі, што цэнтр Еўропы знаходзіцца не ў Маскве, а ў нас, на Беларусі.

Пасля адной такой сустрэчы, здаецца, у Гусь-Хрустальным, да нас падышла ўжо немаладая маскоўская пазтэса, буратка па паходжанні.

— Станный вы народ, беларусы!
— А што такое? — здзіўліўся мы.
— Неужэлі вы в самом деле не понимаете, что сидите на золотой жиле?
— ???

— У вас — центр Европы, а вы ушами, извините, хлопаете. Да на этом же озолотиться можно... От паломников-туристов отбоя не будет! Я согласна вступить в это дело, если возьмете, конечно...

Мы доўга смяліся і абяцалі, што возьмем. Адміністратарам гатэля "У Закона".

— Ребята, а меня возьмете? — цікаўна стрэльнула падмаляванымі вочкамі маладзенькая пазтэса Юля.

Мы паабяцалі, што возьмем і яе. Адміністратарам рэстарана "У Письмянка".

— И стихи мои переведете на вашу мову? Я адказаў, што магу перакласці пры ўмове, калі Сяргей Іванавіч, як рэдактар, дадць...

— Ой, ребята, — каетліва засмяялася пазтэска, — если денги платит будете, перекладайте как хотите...

НАШ ЧАЛАВЕК

У тую цёплую восень наша група студэнтаў-філолагаў на чале з незабыўным Рыго-

рам Семашкевічам выбіраў бульбу ў невяліччай вёсцы Свіркі на Віцебшчыне.

Стаялі ясныя пагодныя дні, і мы ўвесь свой вольны час хадзілі па маляўнічых ваколіцах, увольно ласаваліся яблыкамі, а вечарамі ладзілі танцы, на якія вельмі ж упадалі хадзіць мясцовыя кавалеры. Дый чаго ім было не хадзіць, калі сітуацыя складалася як у той жартоўнай песні: "Восемь дзевек, адзін я...". Дакладней, я ды мой сябра Франц Аношка. Неяк на танцах пазнаёміўся з немаладым ужо, як мне тады здавалася, чалавекам, тутэйшым брыгадзірам. Разгаварыліся. Я пацікавіўся, ці не ведае ён паходжанне назвы свайей вёскі Свіркі, і ці не чуў часам пра пазта Юрася Свірку? Брыгадзір сказаў, што пра пазта такога чуў і што ён — іхні. Я, вядома, запыраў, маўляў, пазт Юрась Свірка сапраўды з Докшыцкага раёна, але не са Свіркоў, а з-пад Бягомля, з Маргавіцы, як і другі іхні зямляк Алясе Ставер.

— Не, — упарціўся брыгадзір, — усе Свіркі са Свіркоў. У нас нават пан такі быў — Свірка. Адсюль, кажуць людзі, і назва вёскі. Так я выпадкова даведаўся, што Юрась Мікалаевіч панскага роду.

Абставіны майго жыцця склаліся такім чынам, што ў хуткім часе я ажаныўся з дзяўчынай з суседняй з тымі Свіркамі станцыі Параф'янава. Пры жонцы цешчы я любіў бываць у тых мясцінах і колькі разоў сустракаў на станцыі свайго даўняга знаёмца. І заўсёды ў нас адбываўся прыблізна такі дыялог:

— Як там Свірка?
— Нармальна.
— Піша?
— Піша.
— Добра?
— Добра.
— Ну тады хай піша! — лагодна дазваляў брыгадзір.

Неяк пасля аднаго з такіх дыялогаў ён хітравата бліснуў вачыма:

— А пачытаць на памяць што-небудзь можаш?

— Магу.

І я прачытаў некалькі радкоў з даўно любімага мной верша:

Я ў вёску зазіраю, як у слоўнік,
Каб упэўніцца, што правільна пішу.

— Вось бачыш, — усміхнуўся брыгадзір,

— а ты мне даводзіў, што Свірка не наш...

У КОЖНАГА СВАЯ КЕРН

Неяк напярэдадні 8 Сакавіка да мяне звярнулася Галя Булыка з просьбай сказаць колькі слоў для газеты "Культура" пра жанчыну і паззію. І хоць гэтая тэма для мяне нечужая, і сам-насам з сабою я неаднойчы пра гэта думаў, на той момант чамусьці разгубіўся.

Жанчына і паззія... Жанчына ў паззіі... Мілая, прыгожая, капрызлівая, хітрая, легкадумная... Відаць, з усіх гэтых рысаў і складаецца жаночасць. Жанчына ў наша жыццё прыходзіць нечакана, як і верш. І абсалютна натуральна, што Кожны прыход жанчыны ўплывае не толькі на погляды і характар мужчыны, але і мяняе характар ягоных учынкаў. Дзеля яе хочацца быць лепшым ці горшым. Яна прымушае думаць пра яе, а значыць, нешта нараджаць. Гэта той выпадок, калі мужчына таксама нараджае...

Што тычыцца мяне, дык я ўпершыню захаўся рана, як, відаць, і большасць творчых людзей. І закахаўся, зразумела, у жанчыну старэйшую за сябе, недасягальную, і хутчэй за ўсё не мог спадзявацца на ўзаемнасць. Але ў той безнадзейнай закаханасці і ёсць высокая паззія. Я думаю, што ва ўсе часы пазтаў у значнай ступені рабілі пазтамі жанчыны. У кожнага была свая Керн: у Пятракі — Мядзёлка, у Куляшова — Алясе...

Праўда, нельга не пагадзіцца з афарыстычнымі радкамі нашага вядомага расійскага пазта Ігара Шклярэўскага: "Так редко дружат ум и красота".

Што ж, разлад паміж марай і рэчаіснасцю з'ява для пазта нармальна.

Можа, дзякуючы менавіта яму, гэтаму разладу, мы і маем у лірыцы апошніх гадоў такія цікавыя рэчы, як Галубовічова "Жанчына з мары" і Дранько-Майсюковы "Вершы да А."

ДУМАЦЬ ВЕРШЫ

На вечарыне, прысвечанай памяці пазта-пакутніка Тодара Кляшторнага, Сяргей Грахоўскі ўспамінаў, што пры сустрэчах з Кляшторным на пытанне: "Што робіш, Тодзік?" той звычайна адказаў: "Вершы думаю..."

Думаць вершы — якое трагнае і дакладнае вызначэнне складанага псіхалагічнага працэсу!

Пазты з уласнай практыкі ведаюць, што вершы не пішуць, вершы думаюць, вершы выношаюць і толькі потым запісваюць. Не-выпадкова раней у літаратуры існавала дума як жанр. Памятаецца, у Лермантава — "Дума", у Янкі Купалы — "Думка", у Тараса Шаўчэнка — "Дума"...

У хуткім часе пасля вечарыны Тодара Кляшторнага я з цікавай радасцю прачытаў у Марыны Цвяткавай: "...лірыка — усёго толькі запіс нашых сноў і адчуванняў".

Радасць мая тлумачыцца проста: я ніколі не пісу вершаў — я іх думаю.

Год таму мне давалася пабываць на прэзентацыі новага творчага калектыву — аркестра народных інструментаў "Менск" і на старонках "ЛіМа" пісаць пра яго мастацкія задачы ды планы. І вось — новае, сьветнае з'яўленне аркестра на філарманічнай сцэне, якое выклікала вялікую цікавасць мінчан. Атмасфера свята, прыўзнятага настрою і дабрны панавала ў зале ў той вечар.

Праграма канцэрта складалася з разнапланавых і разнастыльных твораў, у якіх сабою нібыта падарожжа па краінах ды часах: "Радасць каханьня" Ф. Крэйслера і вальс У. Солтана з оперы "Дзікае пал'яванне караля Стаха", неапітанскія песні ды рускія рамансы "Сачыда" Р. Лагідзе ды "Кадрыля" Я. Глебава. Большая частка твораў інструментавана і перакладзена для народнага аркестра мастацкім кіраўніком ды галоўным дырыжорам "Менска" Генадзем Новікавым. Вельмі шчыра вяла гэты канцэрт Кацярына Ягорава, з якой калектыву звязвае творчае сяброўства. У некалькіх фразах, што папярэднічалі таму ці іншаму нумару праграмы, вядучая змагла данесці да слухачоў яшчэ не доўгую, але досыць насычаную творчую біяграфію "Менска".

Прыемна ўражавае выканальніцкая манера гэтага калектыву, якая вызначаецца вытрыманасцю густу і, калі можна так сказаць, інтэлігентнасцю. Як і падчас леташняй прэзентацыі, сапраўдную асалоду прынеслі слухачам салісты — Ніна Шарубіна ды артысты ДАВТА Аляксандр Кеда і Рыгор Палішчук. Бліскуча выканалі "Расмылу" В. Грыдзіна студэнт Мінскага музычнага вучылішча Аляксандр Севасцяян. Элементы тэатралізацыі ўнеслі ў атмасферу вечара дадатковы штырх раскаванасці, калі і глядачам, і музыкам прыемна было наладзіць непасрэдны кантакт. Такая манера стасункаў паміж аўдыторыяй і аркестрам робіцца традыцыяй "Менска".

Самых добрых слоў варты генеральны спонсар калектыву — АРКБ "Комплекс-Банк", без падтрымкі якога ў наш час наўрад ці змог бы існаваць незалежны творчы калектыв "Менск". Дзякуй Богу, у гэтай суполкі музыкаў ёсць і майстэрства, і энтузіязм, і этнанакіраванасць, і вера ў перспектыву. Ёсць і свой творчы напрамак, і выканаўчае аблічча. Аднак, згадваючы просьбу Г. Новікава, выказаную са старонак "ЛіМа" год таму і адрасаваную беларускім кампазітарам: "Пішыце для нас!", нельга не запытацца ў нашых масцітых ды маладых аўтараў, чаму ж не адгукнуліся яны на просьбу дырыжора. А музыка ж для народнага аркестра — найкарацейшы шлях да сэрцаў многіх меламаман.

Ізноў, як і год таму, хочацца спадзявацца, што рэпертуар аркестра "Менск" палюўняць адметныя творы беларускіх аўтараў, а яны знайдуць у гэтым калектыве свайго таленавітага і тонкага інтэрпрэтатара, які нясе слухачам радасць сустрэч з сапраўдным высокім мастацтвам.

І. ГУРАРЫЙ

На здымку: дырыжор Г. НОВІКАЎ.
Фота В. АМІНАВА

ЧАРГА — ЗА ГЕРОЯМІ МЕЛЕЖА

Мазырскі эксперыментальны драматычны тэатр "Верасень" цяпер будзе насіць імя славуэтага земляка — народнага пісьменніка Беларусі Івана Мележа.

Помніць Івана Паўлавіча ўдзячныя землякі. Раней яго імя было наддана бібліятэцы і адной з вуліц у Гомелі. А што да тэатра, то цяпер засталася ўзвекчыць на сцэне і мележаўскіх герояў.

Васіль БАРХАНАЎ

20 студзеня Беларуска інстытут радыялогіі і радыэкалогіі імя А. Сахарова адзначаў свае паўнавартыя тры гады існавання, падмацаваныя колішняю пастановаю Савета Міністраў. Пад гэтую пастанову колісь збіраліся спецыялісты, набіраліся першыя студэнты (інстытут яшчэ чатыры месяцы таму менавалі каледжам). Не будзем пачынаць з таго, што гэтых спецыялістаў бракавала Беларусі ў самы скрутны момант. Возьмем пад увагу тое, што добрыя, вартыя прафесійнікі — гэта праблема праблем усяго свету. З такой пастановаю пытаньня пагадзіўся рэктар інстытута АЛЯКСАНДР ЛЮЦКО. З ім гутарыла карэспандэнт "ЛіМа" ЖАНА ЛАШКЕВІЧ.

"ЖЫЦЦЮ ЭЛІТЫ НЕ ВАРТА ЗАЙЗДРОСЦІЦЬ..."

— Аляксандр Міхайлавіч, вы, ваш інстытут — першыя, хто рыхтуе для ўсяго свету энцыклапедыю яго радыяцыйнага забруджвання. Што ўвойдзе ў яе? Як доўга будзе цягнуцца праца?

— Хочам спраўдзіць свой намер да красавіка 1996 года. З замежнымі калегамі абгавораны ўжо і тэрміны, і патрэбы. У праект увойдзе ўся магчымая інфармацыя, уключаючы карты, кароткія артыкулы, даведкі. Напрыклад, пра натуральны радыяцыйны фон, бо ёсць месцы, дзе гэты фон залежыць ад прыроды. Пра ўсе навукова-даследчыя і энергетычныя рэактары: калі збудаваны, здадзены ў эксплуатацыю, іхнія тыповыя аварыі, высновы з аварыяў. Уся інфармацыя пра доследныя выбухі, што ўжо ажыццэўлены ва ўсім свеце на ўсіх вайсковых палігонах. Пра іхнюю магнутнасць, даты, прыналежнасць, пра носьбітаў зброі. Апошнія звесткі, на жаль, пакуль не ўсе. Але тое, што вядома пра аварыі, — аварыі не схаваш, — у энцыклапедыі будзе адзначана. І пра аварыі на атамных лодках, абсталаванні і да т. п. Пазначаны месцы скідавання радыяцыйных адходаў. Месцы перапрацоўкі. Аварыі буйныя з ізатопнымі крыніцамі. А гэта ж надаралася і ў Лацінскай Амерыцы, і ў Італіі... Узнікне абсалютна ўразлівае карціна таго, што за апошнія сорок гадоў чалавек нарабіў у прыродзе. Нарабіў толькі таму, што не ўмеў адказа на ставіцца да сваіх уласных адкрыццяў!

— А вам не здаецца, што такое выданне ўжо позніца?

— Шмат што зрабілася вядомым толькі цяпер. Пра Чарнобыль, здаецца, напісана столькі... Калі былі прэм'ер-міністр СССР Рыжкоў папрасіў незалежнае экспертызы ў незалежных экспертаў з-за мяжы, каб, нарэшце, вызначыць, што трэба рабіць, ды і увогуле, ці варта што-кольві рабіць (мо само як-небудзь зліквідуецца?), ён матываваў свой зварот тым, што, маўляў, ёсць навукоўцы розных школ, якія спрачаюцца між сабой, і партыя не ведае, каму верыць. У СССР заўсёды надта паважалі іншаземцаў... Надта спадзяваліся на замежны розум... Што да мяне, дык я не веру ў тое, што "там" хтосьці больш дасведчаны. Проста таму, што "там" ніколі не было аварыяў, роўных нашым (не адно чарнобыльскай, але і іншай, найбуйнейшай, якая здарылася на Паўднёвым Урале). Савецкія (а як іх яшчэ называць) спецыялісты гэтыя досведы не выпусцілі з-пад увагі. Катастрофамі займаўся лепшыя навукоўцы, усё вывучалася ў комплексе. Вопыт быў напрацаваны велізарны. У нетрах КДБ. Бо, як сьведома, шэфам нашых першых атамных іспытаў быў сам Берыя, і першыя доследныя аб'екты будавалі вазні... Іх праца легла ў падмурак змагання з Чарнобылем. Згадайце: ніякіх звестак, дзейнічаюць войскі, нешта робяць, нешта вызначаюць, нешта мяркуюць-высноўваюць. А вы сабе... як выпадае. Бяда ў тым, што ўсё гэта адбывалася, у асноўным, на тэрыторыі Украіны і Беларусі. Уласных спецыялістаў мы ніколі не рыхтавалі, не мелі, а з нетраў вядомых усесаюзных устаноў яны як прыязджалі, так і ад'язджалі — упрочкі. Пакідаючы нас ні з чым. У Маскву, Санкт-Пецярбург, Чэлябінскія філіі, у шэраг нумарных гарадоў... З гэтым заўжды мела справу вузкае кола людзей.

— Ці слушным будзе сцвярджаць, што менавіта незалежнасць, пакінуўшы нас адзін на адзін з бядою, прымусліла змагацца не жартам?

— Бадай. Нават без пэўных звестак пра

гэтую бяду. І без грошай. І без сродкаў. Апошняя рыса... Увогуле Чарнобыль, ягоная праблема, гримнуўшы ў 1986, нека прыцішылася, скруцілася на нішто, распуцілася ў паветры, каб паўстаць у 1989: пачаліся вольныя выбары, сацыяльныя выбухі ды пытанні. Чаму салдат з абарончым п'ялёткам на твары нешта выкопвае з дзіцячай пясочніцы, калі там гуляюць дзеці? Што ён там шукае? Або ліквідуе? Людзі ці не ўпершыню не па-савецку абураліся...

— З'явілася нават газета "Набат", якая своеасабліва падала адлік часу: год пасля Чарнобыля, два, тры гады... Менавіта там з'явіліся вашы першыя грунтоўныя артыкулы...

— Так, гэта газета, асабліва па першым часе свайго існавання, давала выключна важныя звесткі, з ёю супрацоўнічала шмат спецыялістаў. А само пытанне пра спецыялістаў паўстала якраз у 1989 годзе — праз тры гады пасля Чарнобыля. Людзі набывалі новае мысленне і "ясны, дужа ясны светлагляд", а сістэма яшчэ жыла як набягла. У 1989 сутыкнуліся новае мысленне са старою сістэмай. Разваліўся, раскідаўся Саюз. Мы, супрацоўнікі кафедры ядзернай фізікі БДУ, напісалі нашаму міністэрству прапанову, сутнасць якой была ў тым, што надыйшоў час спецыялістаў. На Беларусі пра радыяцыю мы мусілі ведаць не менш, як пра электрычнасць. І запасіць веды, маючы іх практычнымі дзеяннямі ледзь не з маленства... Міністэрства азвалася загадам пра ўводзіны курса радыяцыйнай бяспекі

нашай краіне прымаюць канчатковыя рашэнні, раілі спецыялісты. Каб само сельніцтва ведала хоць найпростыя правілы абароны... У 1991, у маі месяцы Масква прымала першы кангрэс памяці Андрэя Дамітрыевіча Сахарова, — рыхтык на ягоныя семдзесят гадоў. Ягоныя сябры ды прыхільнікі з'ехаліся з усяго свету. Дзве тэмы абмяркоўваў кангрэс: правую чалавека ды чарнобыльскую. Здаецца, вельмі ўжо розныя, але такія сахараўскія! Ён жа лічыў сябе вінаватым да самага канца. У тым, што ён, стваральнік вадароднай бомбы, мала зрабіў па чарнобыльскай праграме. Ужо вядома, што ў сваіх меркаваннях пра памеры чарнобыльскай бяды Сахараў паверыў уладам: людзі звярталіся да

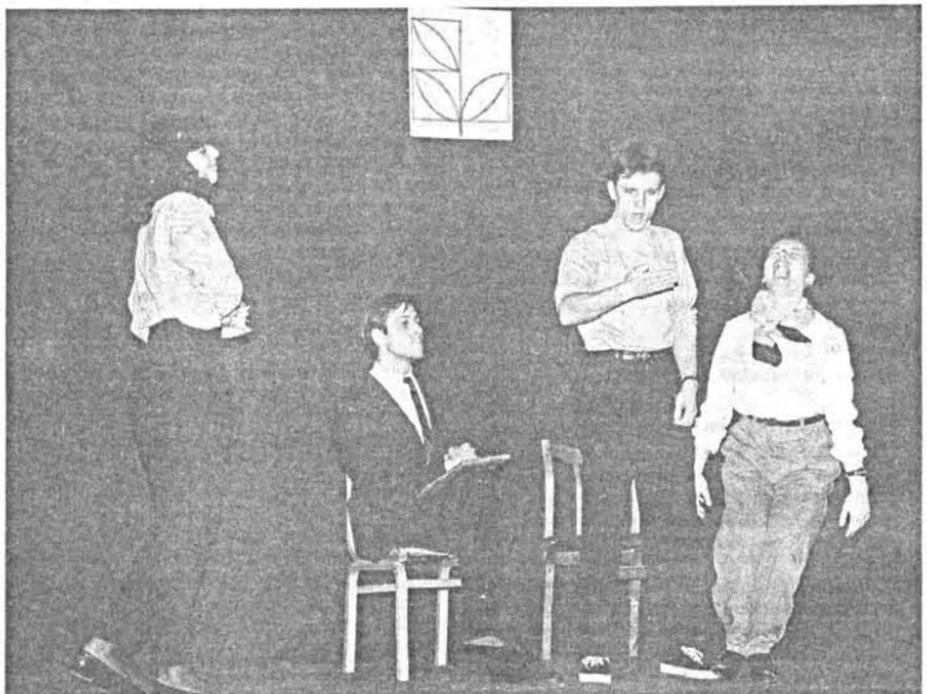
яго, да сумлення краіны, а ён... паўтараў тое, на чым афіцыйна настойваў ТАСС. Ён не мог, не хацеў дараваць сабе гэтага да скону...

— Хто на тым кангрэсе прадставіў Беларусь?

— Я. Дарэчы, амаль не было прадстаўнікоў ад СССР: па палітычных прычынах сам кангрэс складана было сабраць, тым больш у Маскве, і нават была дамова з Будапештам ды Прагай, маўляў, у выпадку чаго ўсё перанесці, але абышлося. Памятаю, з якім энтузіязмам, з якім імпэтам прадстаўнікі Вярхоўнага Савета СССР паставіліся да майго выступлення. Цалавалі... Памятаю агульны сэнс артыкулаў пра кангрэс у "Собеседніке": нарэшце Люцко патлумачыў гэтым іншаземцам, што ў нас здарылася. Усе прадстаўнікі ядзерных дзяржаў (ЗША, Японія, Італія, Францыя, Швецыя) прыслухваліся да меркаванняў беларускага боку. Пагадзіліся стварыць сама менш у трох рэспубліках Сахараўскія вышэйшыя школы па радыялогіі і да т. п. — выдатная ідэя!

— А якім чынам гэтая ідэя выпявалі-фармулявалася?

— Пачалі з таго, што аварыя — гэта жахлівае кола праблем. Яго адною фізікаю не разарвеш. Тут мусяць быць напалатова медыкі, біёлагі, псіхологі, педагогі і шмат хто іншы. Гэтую выснову запісалі як рэкамендацыю кіраўнікам дзяржаў. Праўда, Гарбачоў на іх не дужа звачаў... Той год мне нібыта сам Бог дапамагаў: мяне запра-

студэнцкі капуснік.
Фота Віктара АМІНАВА

ва ўсіх навучальных устаноў. Але загад застаўся загадам. Менавіта нашы ўніверсітэцкія спецыялісты (цяпер — ядро Сахараўскага інстытута) напісалі, нарэшце, па-ручнікі. Летась (!) іх надрукавалі... Я тады пісаў артыкулы ў газеты, да прыкладу, у "Знамя юности": гэтыя практычныя рэкамендацыі. Мне адказвала процыма чытачоў, для іх гэта былі насампершыя звесткі! Вось на што я рэагаваў з болам... З боку славуэтага Захаду з'явілася некалькі заманлівых прапановаў пра сумесныя праекты. Мы адказвалі на тое, што неабходна нам. Мы дамагаліся, каб тым людзям, якія заўжды ў

сілі ў Вену як эксперта МАГАТЭ. І адразу з Масквы я рушыў у Вену, дзе былі прадстаўнікі ААН і рыхталіся праекты пад ягонаю эгідай. Уначы і накідаў свой праект: як я бачу свой каледж... Праз колькі часу я апынуўся ў ЗША, мой візіт доўжыўся чатыры месяцы. Натуральна, я скарыстаў і становішча, і людзей. Таксама сазваніўся са старшынёй Сахараўскага кангрэса Рычардам Уільсанам. Ён сустрэўся са мною ў Чыкага... Вынікам спаткання стала ідэя ўтварыць камітэт з уплывовых людзей, якія б назіралі і дапамагалі ажыццявіць пабудову ў Беларусі Сахараўскай вышэй-

шай школы... Я сказаў тады, што не магу адказаць за Украіну, за Расію, але ў нас мы зробім усё. Сама Бонэр настаяла на тым, каб камітэт быў міжнародным. Бонэр і зрабілася нашаю хроснаю маткаю: у яе цяпер (яна сама так кажа) — клопату! Сахараўскі музей ды Сахараўскі інстытут. Інстытут наш васьць-васьць набудзе ўніверсітэцкі статус.

— **І як жа такую добрую справу ўдадзіце спраўдзіць?**

— Да 20 студзеня 1992, — якраз да прыезду апекуноў-камітэцкаў, мы зрабілі ўсе магчымыя захады. З'явілася пастанова Саўміна і загад пра маё прызначэнне. Нават прэс-канферэнцыю правялі... Не было ні памяшканняў, ні абсталявання.

— **Я ўпільнавала змены вашага паштовага адраса: Скарыны, 4 — гэта адрас БДУ?**

— Докладней, шэсць квадратных метраў, загародка пры ўніверсітэцкіх сходах. Мы аб'ездзілі ўвесь Мінск. Шмат хто хацеў здаць нам памяшканне ў арэнду. На кароткі тэрмін і за шалёныя грошы. Агульнае вар'яцтва: нажыцца на ўласнай бядзе. Налётаўшыся па тым зачараваным коле, я папрасіў апекуноў прыехаць яшчэ раз... У

лёсу ў Гомелі, — ён яшчэ як галоўны спецыяліст прадстаўляў чарнобыльскую Беларусь на з'ездзе партыі! Партыйная мафія нічога не аддала. Пры мне Шушкевіч колькі разоў зваў Кебічу, і той, падумаў толькі, усё цудоўна памятаў пра Сахараўскі каледж! Пра нас слухалі аж на Вярхоўным Савеце!... І васьць — год 1993. Нарэшце і наша краіна раскідалася. Грошай нямашака. На новы Сахараўскі каледж (а мы ўтвараліся, дарэчы, як будучы ўніверсітэт) — перадусім. Між тым новы каледж з універсітэцкаю будучыняю вымагае немагчымых укладанняў, унёскаў, сродкаў, а тут старыя ўніверсітэты няма за што ўтрымліваць. Мы, праўда, не спалі ў шалку. Шукалі сродкі. Гранды. Нас наведваў Джорж Сорас і, па ўсім відаць, упадабаў: ягоны вялікі гранд мы цалкам скарысталі на абсталяванне (мы ўвогуле ніколі нічога не праядалі). Але наш цяперашні будынак для нас зусім не прыстасаваны. Ні для фізічных, хімічных, біялагічных, медычных лабараторый. Ды ў нас нармальнай каналізацыі няма, не кажучы ўжо пра вентыляцыю. Самы памяшканні не па нас: давялося перастаўляць сцены. А нам, як нікому, патрэбны пэўныя вобразы; штодня на наш канец горада ездзяць іншаземцы, буйныя навукоўцы... Вядома, зрабілі мы шмат, і ўсё нібыта нябла-

пэўнасць Беларусі? І якія ўкладанні мусіць стацца самымі эфектыўнымі?

— У адукацыю. Мне любяць упікаць сумы, якія я прашу на развіццё Сахараўскага інстытута. Але колькі Дзяржкамчарнобыль законвае ў зямлю! А ўсе ахвярапрынашэнні, зборы сродкаў, марафоны дабрадзейцаў.. Куды?! У прорву. Часцей за ўсё — на нішто. Мяркую, зборамі ды ахвярамі займаюцца добрыя, сумленныя людзі, але дылетанты. А дылетанты якраз — самыя дарагія, найдаражэйшыя па сваім кошце. У любой краіне. Я перакананы, што ўжо першыя выпускі Сахараўскага інстытута давядуць сваю вартасць! Вядома, іх адрозненне кіраўніцтва не дапусціць, але кожная іхняя парада, дзеянне, учынак будзе сведчыць на карысць прафесійнасці. Гэта надзвычай важна для краіны, у якой кішэнні дзіравыя. Мы ж усё, спадары беларусы, плацім чарнобыльскія падаткі — за што?! Ці трэба нам іх плаціць? Каму? І глупствамі гэтымі перапоўнена зямля наша.

— **Аляксандр Міхайлавіч, вы ўжо не першы год працуеце ў звязку з іншаземнымі спецыялістамі. Вы мелі магчымасці параўнаць сістэмы адукацыі розных сацыяльных сістэм? Вызначыць узроўні?**

— У любой краіне свету існуюць універсітэты вельмі і вельмі прэстыжныя (Оксфард, Кембрыдж, Гарвард, Йельскі ўніверсітэт, Сарбона) і — звычайныя. Часам ставіцца рубам пытанне пра суднасенасць (канвертацыю) дыпламаў. Але я магу запэўніць, што дыпламы нашых (былых савецкіх) навучальных устаноў прызнаюцца ва ўсім свеце, праўда, пры гэтым пільна глядзяць: якая менавіта ВНУ дыплом выдала. Перадусім, напрыклад, нідзе не хацелі даваць вартасці дыплама Маскоўскага ўніверсітэта Імя Патрыся Лумумбы (хіба самыя тэарэтычныя краіны). Іншая рэч — дыплом Маскоўскага ўніверсітэта імя Ламаносава. Гэта, для параўнання, як дыплом Йельскага ўніверсітэта і когась са штата Тэнесі. І замежныя дыпламы — рознай якасці. У першым выпадку — кіраўнічэй ды навуковай эліты, у другім — агульнаадукацыйны.

— **А як ацэньваеце дыплом Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, — пытаюся як ягоная выпускніца?**

— Да наядуняга часу ён быў неблагі. Але на ягоную падтрымку выдаткуюць надта ўжо мізэрныя сродкі. Нашы ўніверсітэты цяпер раскідаюцца з двух бакоў: сыходзяць выкладчыкі, прафесура, а студэнцкай стыпендыі халае па два абеды. Студэнты вымушаны зарабляць на жыццё замест навучання, і з большыні прыстойных прафесійнікаў не атрымаецца. Ізноў дзяржава старанна сячэ сук, на якім сядзіць. У нас, у Сахараўскім, студэнтаў мала, хоць перыядычных прапаноў пашырацца да двух-трох тысяч — багата. Я — супраць. У нас элітны ўніверсітэт, хоць зробімся ім паводле паперы праз колькі часу. У нас свае перавагі: штодня мы маем магчымасць ацаніць вартасці кожнага студэнта. Маюць магчымасць рыхтаваць студэнтаў на самым каштоўным: на сутыках, на памежжах навук. Як толькі пачнем дзяліцца на кафедры, плыні, школы і да т. п., а гэта стары шлях, усё спыніцца. Прымаем мы няшмат, па сто чалавек на год. Конкурсы — сур'ёзныя і павялічваюцца. Мы ўжо — вядомыя. У нас модульная сістэма адукацыі, гэты адукацыйны канструктар: студэнты з выкладчыкамі самі канструюць сабе спецыяльнасць. На Захадзе спецыялістаў заказваюць і ставяць умовы: каб яны не давячаліся на рабоце, каб адрозна працавалі. Праўда, губляюць яны адно наша бясспрэчнае дасягненне: шырокі круггляд. Я — без іроніі, бо непатрэбных ведаў не бывае. Мы шукаем паразумення між шырыняй ведаў і вузкай спецыялізацыяй. Наш спецыяліст мусіць быць адукаваны энцыклапедычна, — у ідэале. А яго яшчэ дасягаць і дасягаць...

— **Ваша адукацыйная сістэма ўжо выпрабавана дзесяці ў свеце?**

— Утварэнняў, падобных да Сахараўскага, няма нідзе ў свеце. Нас у пэўным сэнсе спарадзіў Чарнобыль разам з незалежнасцю. Элітныя ўніверсітэты на Захадзе, як правіла, большыя. І праблемы ў іх іншыя: Захаду, напрыклад, шмат юрыстаў трэба... Я прасіў юрыстаў асабіста ў Сораса, і летас у нас былі пяць буйных прадстаўнікоў юрыдычнай навукі свету з экалагічным правам. Пакінулі нам нарматывы, дакументы і... здзіўлены: Беларусь не выпрацавала ядзернага права! Вар'яцтва. І ніводнае з пералічаных правоў не ўязана шчыльна з Канстытуцыяй! Вар'яцтва. Нашым студэнтам будучы выкладаць міжнароднае ядзернае права спецыялісты са Швейцы, з Упсальскага ўніверсітэта...

— **Аляксандр Міхайлавіч, цяпер за**

навучанне патрабуюць плату. Я ведаю, што вы, ваш інстытут, не патрабуе. Яшчэ ці — прынцыпова?

— Плата адрозна здымае процьму праблем. Але... чым плаціць? Вось, квітуюць нам, Еўрапейскі гуманітарны ўніверсітэт, яму прасцей... Але гуманітарная адукацыя не вымагае такой колькасці лабараторнага абсталявання. Па-другое, нам цяпер, як ніколі, важны выбар: мы хочам мець лепшых з лепшых. Праўда, нашы лепшыя могуць разлічваць толькі на звычайныя стыпендыі. Для найлепшых мы шукаем асабістых спонсараў. Адзін з амерыканскіх прадпрыемстваў, Трыніці Суітс, дарэчы, былі беларускі грамадзянін, даў нам свае тры імяныя стыпендыі. Да ўсяго ў нас рэйтывага сістэма, рэйтывг вызначэцца кожныя тры месяцы. Ствараем канкурэнцыю. У нас цяпер пяць відаў (або гатункаў) розных стыпендыі і шмат што залежыць ад самога студэнта. Прапануем ім і працаваць: прыбраць памяшканне, дагледзець лабараторыю... Шмат хто ведае мовы, камп'ютэр... Мы знойдзем работу, каб толькі яны не ішлі ў краіны ды яткі... Каб працавалі на сваю элітарнасць...

— **У вас — міжнародны інстытут. Вучацца з Расіі, з Прыбалтыкі. Якія мовы ў асаблівай пашане?**

— Рабочыя моў тры — беларуская, руская і англійская. Беларускаю карыстаемся, хоць і нячаста. На жаль, пакуль няма іншага выйсця: працуем, у асноўным, паруску і па-англійску. Студэнты мовамі валодаюць. Маюць магчымасць дасканаліць іх. Іншыя — французскую або нямецкую — вучаюць па жаданні.

— **Я ведаю, што вы мяняецеся студэнтамі...**

— Наш Дзіма Лазоўскі, студэнт трэцяга курса, цяпер працягвае навучанне ў Кінгстан-універсітэце і прызнаны лепшым (?) ягоным студэнтам. Гуляў за футбольную каманду Кінгстана з Амстэрдамскім ўніверсітэтам...

— **А цяпер — вельмі асабістае, прыватнае пытанне да вас. Нашы прадказальнікі-звездары досыць сур'ёзна ўзліся прадаказаць або прадабачыць катастрофы, у тым ліку, мовім так, і падведзеныя вам. Як вы ставіцеся да гэтага?**

— З Паўлам Глобам я знаёмы асабіста. Ён нават прадаказаў, што жыццё мае скончыцца ў 62 гады, так што ў мяне яшчэ багата часу. Аднойчы мы сустрэліся з ім на радыё і... паразумеліся. Сылліся ў поглядах. Я сказаў, што звяздарства (астралогія) — складаная навука. Мы ж працуем прасцейшымі метадамі. Ён са свайго боку, як высветлілася, не мяркуе пра звяздарства як надта складаную навуку. Я з павяліжэннем стаўлюся да гэтага нябачнага, нягледнага свету. Але я — навуковец. І, як навуковец, я адказаў за тое, што ў маіх руках. Я — рэаліст... Я паважаю людзей, якія ўмеюць даводзіць свае ідэі да ўвасаблення. Іх ва ўсім свеце няшмат. Глоба — сярод іх. І людзі Сахараўскага інстытута — сярод іх. Таму і будзем кожны сваім займацца...

— **Глоба — эліта прадказальніцтва, ведаў пакрытых. А васьць у Афінах напрыканцы леташняга ліпеня збіралася эліта, мовім так, іншага кшталту — на сусветны Сахараўскі фестываль. Вы былі сярод ягоных удзельнікаў...**

— Кірункі фестывалю — біяпалітыка, біяадукацыя ды асяродка наступнага тысячагоддзя. Эліта прадстаўляла 81 краіну свету. Абырковавалі асноўныя ідэі для развіцця чалавецтва на наступнае тысячагоддзе. З Бонэр мы ездзілі на радыё прадакцыю Сахарава: Сахаравы па маці — грэкі, і Алена Георгіеўна знайшла іхнія следы. На баку Расіі яны змагаліся з Асманскай імперыяй... Але менавіта ў Афінах мне прыгадалася венская гутарка 1989 года. "Чаму вы так баіцеся беспрацоўя?" — пытаўся ў мяне. — У нас — 5% працуюць як... вар'яты. Маюць шалёныя грошы. Але нават невялікую частку з іх не ў стане патраціць. Ім падабаецца працаваць так. Усе астатнія — нармальныя людзі. Хвіліна ў хвіліну яны кідаюць працу, як толькі надыходзіць час, і ідуць — жыць. У Афінах сталася відавочным, што жыццё эліты не пазайздросціш. І — не варта зайздросціць. Бо я прадстаўнікі працуюць (аб'ектыўна) не на сябе. І не маюць звячкі хвіліна ў хвіліну пакідаць сваё месца... З Бонэр мы абмяркоўвалі будучыню Сахараўскага інстытута. Сылліся на тым, што будучая эліта мусіць ведаць існуючую. Асабіста кантактаваць. Мець звязкі з першых вуснаў. Гэта — адукацыя іншае якасці. Мы імкнемся да яе. Мы не абмянем кантактаў і за калегамі, і з дзеячамі мастацтва, культуры: нас, зрэшты, так няшмат...

Фота з архіва — першыя заняткі з камп'ютэрамі.

жніўні 1992 яны прыехалі: Уільсан, Бонэр, Дэвід Рэндал з Кінгстан-універсітэта (Лондан), Ташыўкі Куматоры — прафесар, старшыня камісіі радыяцыйных эфектаў... Прадстаўнічая кампанія ўплывовых людзей. На сваё пасаджэнне яны запрасілі беларускага міністра адукацыі...

— **Аляксандр Міхайлавіч, і ўсё-такі, па-вашаму, што ж канчаткова паўплывала на рашэнне беларускага боку? Аўтарытэт вашай апякунскай рады? Ваша ўласнае ўменне пераконваць? Палітычны момант вольных выбараў?**

— Ну чым, перш-наперш, благая ідэя самой адукацыі? Не ведаю нікога ў свеце, хто стаў бы выступаць супраць яе. Чарнобыльская праграма гэткай адукацыі вымагала. За яе выступалі ўплывовыя людзі з усяго свету. Не схаваю, мелася на ўвазе дапамога гэтага самага ўплывовага свету. Па-трэцяе, зваяжым на тое, што спікерам насага парламента якраз зрабіўся Станіслаў Шушкевіч, былы загадчык кафедры БДУ, наш калега. Ён перад усімі падзяляў ды патрымліваў нашу ідэю. А за час свайго існавання мы не дужа назалілі чынавенству. Міністры (яны, вядома, мяняліся) наведвалі нас... разы чатыры. Мы разлічвалі і разлічваем на свае сілы. Падкрэсліваю, што міністр адукацыі і ягонае міністэрства свае абяцанні выканалі: месца ў Сахараўскага інстытута цяпер ёсць. Праўда, зважаючы на наш адрас (Даўгабродская, 23), яны прызналі, што месца і экалагічныя ўмовы для такой прэстыжнай ВНУ — не самыя падыходзячыя. Узліся былі падшукіць лепшае... Праз пошукі гэтага месца я пераканаўся, што наш урад — самы вялікі ўрад на свеце, бо ягонымі будынкамі заняты ці не палова Мінска. Памеры неверагодныя. Здаецца, новая адміністрацыя нібыта звярнула на гэтую акалічнасць увагу: дай Божа, каб урад не павялічыўся яшчэ ўдваі пасля такога пільнага назірання. Станіслаў Шушкевіч меркаваў аддаць нам што-небудзь з партыйнай уласнасці. Думаю, ён паспяшаўся... На Куйбышава, 14, у былой партмае-масці, мы б маглі пасяліцца, але як жа ахвяраваць лазняю? Параю? Півам? Як быць спадарам камям, — з тых, чый старэйшы мала таго што кінуў людзей на волю

га, і знаходзяцца людзі, якія нам зайздросцяць...

— **Здаецца, ваш інстытут з універсітэцкай будучыняй свядома і ад пачатку свайго існавання скіраваны на самае дарагое — на стварэнне навуковай эліты Беларусі?**

— Эліта — гэта стагоддзі... А ў нас — стагоддзі ненатуральнага адбору. Нацыя даведзена да знямогі. Да элітарнага бясцілля. І самае прыкрае адбываецца цяпер: эліта з'яджае, бо ёй якраз у нас не выжыць... Надта цяжка выжыць. А эліта — гэта тое, што з-за мяжы не запрасіш. Нам бы засяродзіцца на яе падтрымцы... Эліта не адно з'яджае, але і разбэшчаецца, раздурваецца! Я ў свой час шмат плаваў (працаваў на марскім судне) і бачыў, як з жабрацтва ды галечы паўставалі краіны Паўднёвай Азіі — прыклад Сінгапура ці не самы красамоўны. За кароткі тэрмін можна, можна зрабіць, каб краіна твая квітнела, і я вас запэўніваю, што гэта абсалютна (прашу падкрэсліць) не залежыць ад энэрганосбітаў. Абсалютна! Нам патрэбны пісьменныя кіраўнікі. Проста — пісьменныя, а не перасаджаныя з адных крэслаў у другія. Я валодаю звесткамі сусветнай сацыялогіі: каб краіна квітнела, патрэбны элітарныя інтэлектуальныя высілкі ўсяго 2% насельніцтва; гэтыя драбнічкі адсоткі, па сутнасці, і вызначаюць усё — гісторыю, навуку, культуру, мінулае, будучыню... Пасіянарыі. Толькі два адсоткі нацыі — і ад Бога, і ад д'ябла. Калі кіравацца сусветнай сацыялогіяй, дык Беларусь трэба дзвесце тысячаў актыўных людзей. Пры гэтым мы, думаю, адказваем толькі за свае сто тысяч — тых, якія, упэўнены, ад Бога. Бо бываюць жа і злыя геніі... Я ўпэўнены, што ўсе нашыя беды і бедкі праз тое, што эліты ў нас проста няма... Я пераканваю замежных партнёраў, што ў яе, у будучую эліту, трэба ўкладаць грошы, а не дабрадзейнічаць, раздаючы па доллару на ўсіх. Эліта ведае, як самым найлепшым чынам скарыстаць "па доларчыку"...

— **Гадаванне, выхаванне эліты — надта доўгі шлях. На жаль, Але — не ў нікуды, не ўпрыхкі. Эліта — гэта адзіная**

ВІЦЕБСКІЯ
ФАНТАЗІІ

У Лідскай карціннай галерэі распачалася выстава віцебскіх мастакоў Аляксандра Дасужава, Віктара Міхайлоўскага, Аляксандра Малев, Валерыя Шчаснага, Барыса Хасіна, Валерыя Чукіна, Віктара Шылко. Названыя аўтары не прадстаўляюць адзін стыль ці накірунак, хоць у іх творчасці заўважана моцнае ўздзеянне традыцый авангарда 20-х гадоў і прынцыпаў УНОВІСА.

Мастакі па-рознаму падыходзяць да асэнсавання рэчаіснасці. Адно з іх захоплены рэчывым светам, які існуе па-за чалавечым, з'явілі і формы прыроды. Іншыя схільны да абстрактных форм, падказаных розумам і фантазіяй. Выстава нібы адлюстроўвае асноўныя суіснуючыя ў нашым мастацтве тэндэнцыі — рэалістычныя пейзажы і нацюрморты побач з суцэльным мадэрнам.

Ларыса ДРАКО, мастацтвазнаўца-метадыст карціннай галерэі г.Ліды
Здымак А.СЕРАБРАКОВА

ЛЮБІЦЬ —
ЦЯЖКАЯ НАВУКА?

На малой сцэне Брэсцкага тэатра драмы адбылася прэм'ера, якую прыхільна сустрэлі глядачы: "Восем жанчын, якія любяць"
Рабэра Тама.

Камічнае дзеянне спектакля ўдала спалучаецца з дэтэктыўнай фабулай. Восем жанчын любяць аднаго мужчыну, аднак найчасцей кіруюцца яны не высокімі душэўнымі парываннямі, а разлікам, хоць не прамінаюць выпадку пагаварыць пра свае высакародныя памкненні і пачуцці: не кожны чалавек здатны слухаць сваё сумленне, тым больш, калі гаворыць яно з намі прыгожа, ціхутка...

Жанчыны імкнучыся да шчасця, як да самай запаветнай мэты, але для гэтага не грэбуюць скарыстоўваць хлусню, здраду, прадажнасць... І вымушаны ўрэшце прызнаць сваё абзеленні і не столькі з-за сацыяльнага становішча, колькі з-за няплоднасці і недасканаласці свайго жыцця.

Напружанасць дзеяння, сутыкненне характараў цалкам захопліваюць глядачоў. Пастаноўку спектакля здзейсніў заслужаны артыст Беларусі Сяргей Еўдашэнка. У спектаклі заняты Т.Куцэвіч, Т.Яварчук, Т.Кірына, А.Ягорава, Л.Рабая, Т.Несцячук, Н.Кліманова, А.Дабышук, Л.Міхайлава, Т.Багрэва, Т.Валэцкая, А.Грозев.

З.Д.

"ЖАНИХ
ПА ПЕРАПІСЦЫ"?
КАЛІ ЛАСКА!

"Жаніх па перапісцы" — так назваў сваю п'есу Андрэй Федарэнка, пакуль больш вядомы як празаік. Прынамсі, ён з'яўляецца лаўрэатам "ЛіМа" за 1993 год.

Гэты драматычны твор зацікавіў рэжысёра Іўеўскага народнага тэатра Р. Шабановіча, а ў выніку з'явіўся спектакль, прэм'ера якога адбылася нядаўна на сцэне Іўеўскага раённага Дома культуры. У ролях заняты артысты тэатра М. Кайрыс, Л. Бурак, В. Ярохіна, А. Тупік і іншыя.

Новая пастаноўка народнага тэатра выклікала шырокі рэзананс у мясцовага глядача. Пра гэта паведаміла раённая газета "Іўеўскі край", змясціўшы рэцэнзію "Брава, Рамані! Брава, тэатр!!!", аўтар якой Г. Мірончык, даючы высокую ацэнку новай рабоце самадзейных тэатралюў, заўважае: "І ў той час, калі ў зале гучалі гарачыя апладысменты глядачоў, мне падумалася, што будзе ў вышэйшай ступені крыўдна, калі яго змогуць убачыць толькі Іўеўцы. Тут сваё слова, мабыць, павінны сказаць і кіраўнікі прадпрыемстваў і гаспадарак Іўеўшчыны, калі яны хочучы, каб іх праціўнікі таксама змоглі далучыцца да прыгожага і цудоўнага".

Паэзія

Віктар ШНІП КАЛОДЗЕЖ

"НА МЛЕЧНЫМ
ШЛЯХУ
Ў ЗАЎТРА"

ЯБЛЫК

у яблыку жыве спакуса
яблык ведае сваё я
і ў восень трымаючыся за галінку
як тапелец за саломіну
яблык апошняй кропляй лета
свеціцца на скрыжаванні вятроў
яблык не ведае што яго любіць
шэры адзінокі верабей
які колькі ўжо дзён чакае
пакуль яблык упадзе на зямлю
і пабіўшы свой ружовы бок
стане абьякавым да свайго я
а пакуль у яблыку жыве спакуса
як каралеўна ў залатоў вевы
яблык падабаецца ўсім
і я ідучы праз сад
і ўбачыўшы такі спакусны яблык
спрабую яго дастаць
і не дастаю
і яблык гайдаючыся на галінцы
будзе свяціцца радасцю
пакуль будзе помніць
сваё я

МОСТ

на мост праз раку прыходзяць
каб убачыць як цячэ час
каб спазнаць незваротнасць
і немінучасць
на мост праз раку прыходзяць
каб утапіцца
мост трымае рачныя берагі
нібыта краі зямной трэшчыны
не даючы ёй разрасціся
і раздзяліць мяне з табой
мост злучае
яго берагуць каб вярнуцца
яго паліць каб застацца
мост заўсёды самотны
але ён весела рыпшы
калі па ім едуць дамоў
і плача калі ад'язджаюць
мост помніць усё і ўсіх
і яму не трэба напамінаць
што на тым беразе маё дзяцінства
і колькі б я ні ішоў па мосце
я ніколі не траплю назад
мост кальцавая рыфма
паміж двума радкамі берагоў
якія створаны крыніцай
якія нам чытаць і не працягаць
губляючыся ў прозе жыцця

ПЯТЛЯ

пятлю як калыску смерці
гайдае вецер
навокал ніха смерць спіць
і яе не разбудзіць павук
які на сваёй павуціне
што белай жылкай
пераліваецца ў паветры
цягне да яе сваю самоту
час ад часу гайдаючыся на ветры
пятля ўяўляе сябе сцягам
а то і змяеі-самагубцай
якой пры жыцці абрыдла
поўзаць на жываце па зямлі
хто любіць кветкі
хто любіць жанчын і віно
а пятля любіць чалавечую шню
і дрва на якім вісіць пятля
праклінае свой лёс
і просіць у ветра
ці каб сарваў пятлю
ці каб вырваў яго з карэннем
і гайдаецца пятля калыскай
у якой спіць смерць

сярод поля калодзеж
і адзіная сцэжка ў полі
гэта сцэжка да калодзежа
які яшчэ стаіць на ўліку
у самога Вадзянога
і калі ля калодзежа
збіраецца шмат людзей
ён адчувае сябе
цэнтрам зямлі
і ад пыхі і ад хвалявання
у ім прачынаецца рэха
і круціцца і рыпшы калаўрот
і раскручваецца ланцуг з вядром
як нітка Арыядны
і стукаецца вядро аб зруб
як язык у звона
і плохаецца ў валу
як шалом воя
і ўздываецца вядро
як найбагацейшы скарб
і вада цячэ з вядра
як з неба зорны дождж
і радуюцца людзі яе пракалодзе
і застаецца калодзеж адзін
сярод поля і свету
і ўглядаецца ў неба
пакуль у ім ёсць вада
пакуль звініць вядро
пакуль сам Вадзяно
трымае калодзеж на сваім уліку

ТЫ

ты прыходзіш да мяне з Раю
і гаворыш мне што я жывы
і седзячы з табой на кухні
мы п'ём каву без цукру
і дыхаем "Мальбара"
я раскажваю табе пра БНФ
і яго лідэра Зянона Пазняка
даведаўшыся што ён
вельмі гжэчны з жанчынамі
і да ўсяго яшчэ не жанаты
ты ўсміхаешся і просіш мяне
пазнаёміць з Зянонам
ты любіш паззію
як раней любіла белыя ружы
і я раскажваю табе
пра абноўлены часопіс "Крыніца"
у якім ці з'явіцца новыя вершы
твайго даўняга знаёмага
які пяць гадоў адзначае
сваё трыццацігоддзе
ты разумееш пра каго я гавару
ты заўсёды мяне разумееш
і я чытаю табе свае вершы
і ты слухаеш і маўчыш
ты знікаеш з'яўляешся і знікаеш
і белыя рукі твае як белыя ружы
я калую просячы пябе застацца
але ты знікаеш
як белы дым цыгарэтны

СНЕГ

адцітае снежань
з неба асыпаецца снег
ён белы як неба
як крылы анёлаў
снег гэта попел ад кастрышча

КАСА

каса большую частку свайго існавання
вісіць у застрэшы
нібы павешаная за ўсе свае справы
але пра яе не забываюцца
бо каса гэта рабро
з якога ствараюць сенакос
і б'юць касу малатком
і лашчаць яе брусом
і звініць каса ўспамінаючы
што яна зброя касінераў
што яна сталёвая коска са сказа
памілаваць нельга пакараць
каса гэта ўсмішка Смерці
якая блукае па Еўропе
і я кажу сваім дзецям
глядзіце не чапайце касу
і вісіць каса ў застрэшы
але да пары да часу
да пары да часу

ПАЛОНКА

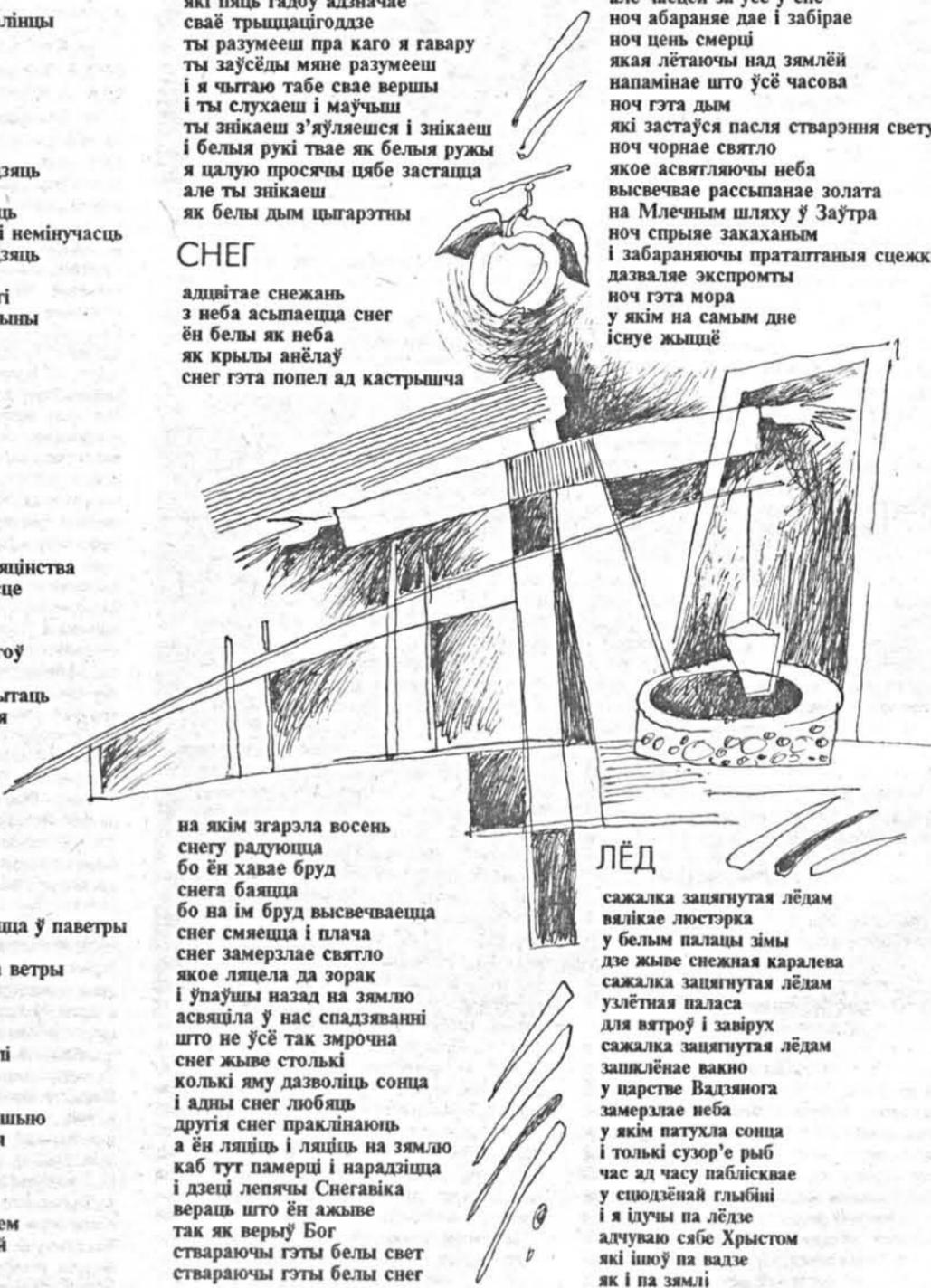
палонка гэта ёка шмока
які працуе сярод зімы
і цяпер углядаецца ў неба
чакаючы моманту каб вырвацца
са снежных абдымаў Зімы
палонка баіцца марозу
не ведаючы што такое цяпло
і ноччу калі ў палонцы
купаюцца маладзік і зоркі
палонка ўяўляе сябе небам
якое трапіла ў палон
і я прыходзячы да палонкі
палохаю яе
апускаючы вядро ў яе сподзёнасць
і бяру я вядро з вадой
і нясу дахаты
і стаіць поўнае вядро ў сенцах
як палонка сярод зімы
што як вадзяное сонца
асвятляючы наваколле
прыцягвае да сябе

НОЧ

ноч адваротны бок лустэрка
у якое мы ўсе глядзімся
і ў якім губляюцца нашы твары
ноч гэта мяжа паміж днямі
мяжа якую мы пераходзім
але часцей за ўсё ў сне
ноч абараняе дае і забірае
ноч цень смерці
якая лётанчы над зямлёй
напамінае што ўсё часова
ноч гэта дым
які застаўся пасля стварэння свету
ноч чорнае святло
якое асвятляючы неба
высвечвае рассыпанае золата
на Млечным шляху ў Заўтра
ноч спраўняе закаханым
і забараняючы пратаганьня сцэжкі
дазваляе экспромты
ноч гэта мора
у якім на самым дне
існуе жыццё

ЛЁД

сажалка зацігнутая лёдам
вялікае лустэрка
у белым палацы зімы
дзе жыве снежная каралева
сажалка зацігнутая лёдам
узлётная паласа
для вятроў і завірух
сажалка зацігнутая лёдам
запакленае вакно
у царстве Вадзянога
замёрлае неба
у якім патухла сонца
і толькі сузор'е рыб
час ад часу пабліскае
у сподзёнай глыбіні
і я іду на лёдзе
адчуваю сябе Хрыстом
які ішоў па вадзе
які і па зямлі

У той вечар на сцэне Вялікай залы філармоніі побач былі сцягі дзвюх дзяржаў — Рэспублікі Беларусь ды Ізраіля. Бел-чырвона-белы і бела-блакітны — сімвалічныя колеры народаў, якія толькі ў апошнія гады пачалі на афіцыйным узроўні спазнаваць жыццё і культуру адно аднаго.

ДЫЯЛОГ — ПРАЗ МАСТАЦТВА...

Услед за літаратурным вечарам, прысвечаным ізраільскай паэзіі, пасольства Ізраіля на Беларусі разам з Белдзяржфілармоніяй арганізавала канцэрт "Музыка кампазітараў Ізраіля ў выкананні музыкантаў Беларусі". Гэты канцэрт выклікаў вялікую цікавасць публікі, у зале сабраліся і музыканты-прафесіяналы, і аматары, якія ўпершыню атрымалі магчымасць пачуць музыку сучаснага Ізраіля.

Але што ўяўляе сабой музычны Ізраіль, на якіх традыцыях узнікла яго прафесійная музыка і чым яна сілкуецца цяпер?

Музычная культура дзяржавы стваралася паралельна з засяленнем краіны. Ва ўмовах моўнага змяшання музыка была адной з самых даступных форм культуры. Ужо на пачатку стагоддзя ў Тэль-Авіве ды Іерусаліме з'явіліся першыя музычныя школы, а ў 1923 г. — першая оперная трупa, створаная дырыжорам з Расіі М. Галінкіным, які ставіў класічныя спектаклі на іўрыце. На прафесійны ўзровень выканаўчае мастацтва ўзніслося ў 30-я гады, калі, ратуючыся ад нацысцкіх ганенняў, прыбылі з Германіі сотні педагогаў, студэнтаў, кампазітараў і тысячы аматараў музыкі. У 1936 годзе у Тэль-Авіве пад кіраўніцтвам Артура Тасканіні даў першы канцэрт Палесцінскі аркестр (цяпер Ізраільскі філарманічны аркестр), створаны па ініцыятыве вядомага польскага музыканта Б. Губермана. У той жа перыяд быў заснаваны аркестр радыё (Іерусалімскі сімфанічны аркестр).

У 70-я гады прыезд у Ізраіль многіх музыкантаў з Савецкага Саюза даў штуршок стварэнню камернага аркестра "Ізра-

ільская сімфаніета — Безр-Шэва", а Рудольф Баршай ператварыў ізраільскі камерны ансамбль у Ізраільскі камерны аркестр, які і пасля яго з поспехам гастралюе па ўсім свеце.

Са стварэннем дзяржавы Ізраіль з'явіліся ў краіны харавыя калектывы — Філарманічны хор, хор "Рынат", "Спевакі Камеран", шматлікія хоры кібуцаў, акадэміі, гарадоў — абавязковыя ўдзельнікі фестываляў харавых спеваў "Зімрыя". Стала існуе ў Ізраілі фестываль харавой літургічнай музыкі "Літургіка", праводзяцца фестывалі вакальнай музыкі ў Ако і Тэль-Авіве. З падзей музычнага жыцця варта назваць Міжнародны конкурс ар-

фістаў, фартэпіяны конкурс імя Артура Рубінштэйна ды Ізраільскі фестываль мастацтваў, калі кожную вясну на трохтыднёвае музычнае свята збіраюцца музыканты, акцёры і танцоры з усяго свету.

Ізраільская кампазітарская школа бярэ свой пачатак у 40-х гадах. Першае пакаленне кампазітараў — выхадцы з Еўропы. Звездаўшы на сабе ўплыў рускай і французскай традыцыі, нямецкага рамантызму і пострамантызму, а таксама еўрапейскіх кампазітараў пазнейшага перыяду, з цягам часу ім удалося стварыць сваю ўласную музычную мову. Пауль Бен-Хаім, вучань Хіндэміта, стаў заснавальнікам "міжземнаморскага стылю", які спалучаў у сабе элементы ўсходняга, у асноўным іеменскага фальклору, з заходнімі музычнымі формамі. "Міжземнаморскі стыль" стаўся галоўным у 50-я гады, яркімі прадстаўніцамі яго былі Аляксандр-Урыя Басковіч, Мардэхай Сетэр, Марк Лаўры. У адной са сваіх лекцый А.-У. Басковіч так ахарактарызаваў этапы развіцця ізраільскай музыкі: "На першым этапе яна пацягнулася да Усходу, на другім — вярнулася на ранейшыя пазіцыі ў эстэтыцы і тэхніцы. Для трэцяга характэрны пошук збалансаванага сінтэзу Усходу і Захаду".

Але да 90-х гадоў Ізраіль далёка пайшоў ад імкнення выкаваць нацыянальны стыль, заснаваны на сінтэзе ўсходняй і заходняй музыкі. За два апошнія дзесяцігоддзі сцвердзілася ідэя культурнага і музычнага плюралізму. Сярод кампазітараў сённяшняга Ізраіля Ёсеф Таль і Наам Шэрыф, Цві Аўні і выхадцы з Расіі Марк Капітман і Ёсеф Дорфман, ураджэнцы Румыніі Габрыэль Іраны і Уладзімір Школь-

нік, "чыліец" Леон Шыдлоўскі, "чэх" Якаў Гільбоа, зусім маладыя ізраільцыяне Намі Ліф, Ноа Гай. Пераадолювачы бар'еры розных музычных школ, змешваючы ўсходнія і заходнія традыцыі, уводзячы ў музыку элементы папулярных жанраў, яны імкнуцца да ўдзелу ў агульнасусветным музычным працэсе.

Што ж пачулі мы ў зале Белдзяржфілармоніі? Першае аддзяленне канцэрта прадставіла кампазітараў старэйшага пакалення. Спасціжэнне свету душы чалавека, унутраная самапаглыбленасць і засяроджанасць панавалі ў творах Бен-Цыона Оргада. Кампазітар нарадзіўся ў Германіі, з 1933 года жыве ў Ізраілі. Сярод яго

значных твораў — сімфонія для барытона з аркестрам "Краса Ізраіля", "Біблейская кантата", канцэрты для камернага аркестра і інш. Квінтэт для духавых інструментаў прагучаў у выкананні ансамбля салістаў (мастацкі кіраўнік Барыс Нічкоў) у складзе лаўрэатаў міжнародных конкурсаў Сяргея Картэса (флейта), Дзмітрыя Кавалёва (габой), Вадзіма Іванова (кларнет), лаўрэата міжрэспубліканскіх конкурсаў Алега Лазурына (фагот) і заслужанага артыста РБ Чэслава Юшкевіча (валторна). Квінтэт, гэтак жа, як і "Сем варыяцый на "До" (іграў піяніст Дзмітрый Мальцаў), напісаны сучаснай музычнай мовай, у традыцыях "новавенскай школы". Ансамбль салістаў паказаў высокае выканаўчае майстэрства, добрае ансамблевае пачуццё, а піяніст імкнуўся данесці да слухачоў усе тонкасці аўтарскай задумкі.

Серэнада для камернага аркестра Ехэзкеля Браўна была выканана Дзяржаўным камерным аркестрам РБ пад кіраўніцтвам Інга Эрнста Райля. Браўн — таксама выхадзец з Германіі, але калі яму было два гады, сям'я пераехала ў падмандатную Палесціну. Прафесар музыкі Браўн працуе ў розных музычных жанрах. Ягоная Серэнада прасякнута песеннымі мелодыямі, танцавальнымі рытмамі, дзе саліруючы габой, флейта, кларнет, фагот ствараюць пераклічку галасоў на народным свяце. Класічная яснасць гэтага твора дала як бы невялікую перадышку перад 2-м аддзяленнем, у якім слухачы былі пагружаны ў складаны, супярэчлівы, чароўны свет гукаў, вобразаў і фарбаў, звязаны з імем Марка Шагала.

Усё другое аддзяленне канцэрта было аддадзена творам ураджэнца Адэсы, выхаванца Адэскай кансерваторыі, прафесара Тэль-Авіўскай Акадэміі музыкі, якую ён цяпер узначальвае, Ёсефа Дорфмана. Электронная і графічна-каляровая музыка, творы для фартэпіяна, скрыпкі, розных ансамбляў — у "партфелі" кампазітара. Ён спецыяльна прыляцеў з Ізраіля, каб узяць удзел у канцэрце. "Пяць уражанняў паводле М. Шагала" — так называецца яго трыю для кларнета, віяланчэлі і фартэпіяна, якое выканалі выдатны беларускі кларнетыст Генадзь Забара, віяланчэліст Алег Алоўнікаў і сам аўтар. "Птушкі ў начы", "Зіма", "Адзінота", "Лятаючыя саны" і "Начны карнавал", — вось тыя вобразы, якія натхнілі кампазітара.

Ірацыянальная магія Шагалавага свету, уплыў якога на пачуцці глядачоў цяжка растлумачыць, прасяквае і самы буйны твор, які прагучаў у канцэрце, — "12 каленаў Ізраілевых" (музыка для ударных з дэманстрацыяй слайдаў М. Шагала). Выконваў Ансамбль ударных інструментаў пад кіраўніцтвам Уладзіміра Судноўскага (пры ўдзеле Г. Забары).

У чэрвені 1959 года "Хадаса" — Сусветны саюз яўрэйскіх жанчын — загадаў М. Шагала вітражы для сінагогі Медыцынскага цэнтра ў прадмесці Іерусаліма Эйн-Карэм. Праз два гады праца была закончана. Мастак пісаў: "Вітраж здаецца вельмі простаю справай: матэрыялам з'яўляецца само святло... Калі я ілюстравалі Біблію, я прыехаў у Ізраіль і знайшоў там мае матэрыялы — святло і зямлю".

Усе 12 вітражоў разам нібыта ўзнаўляюць карціну стварэння свету, увасабляючы сабой 12 каленаў (плямянаў) Ізраілевых, што бяруць пачатак ад дванаццаці сыноў Іакава. Першае калена — племя пастухоў Рувена. На фоне блакітнага мора і неба — выявы авечак, рыбін, птушак — сімвалы характава прыроды. "Калена Шымона" — глыбокі сіні колер, дзе з сінечы выступае фіялетавае квецень граната, адначасова нагадваючы зямны шар. "Калена Леві" — тыя, хто нясуць службу ў Храме і вывучаюць Закон — залацістае святло промянямі разыходзіцца з самага цэнтра вітража. Цяжкі барвовы колер "Калена Егуды", як застыглая лава, і спакойны звонкі чырвоны — з караблём і рыбінамі на вітражы "Калена Завулона".

Выкананне гэтага музычнага твора было задумана на фоне слайд-фільма, але, на жаль, па тэхнічных прычынах не ўсё ажыццявілася (тут "адыграла сваю ролю" і ТБ, для здымак якога спатрэбілася яркае святло). Я падрабязна апісала некаторыя з вітражоў, бо на праекцыі над сцэнай разгледзець іх было даволі складана.

Ансамбль У. Судноўскага прадманістраваў цуды ў авалоданні найтонкімі нюансамі выканання на самых разнастайных ударных: ксілафон, марымба і вібрафон, кампанэл і званы, гвіро, флексафон, фрусто, кулісная флейта, гонг, раяль, клавіесін і нават фольга... Гэта быў цэлы спектакль на філарманічнай сцэне, дзе прысутнічаў яўны элемент імправізацыі з яе спантанна-інтуітыўным пачаткам.

Пасля канцэрта, разглядаючы ў фаяфілармоніі карціны беларускага мастака Міколы Цудзіка (ён прысвяціў выстаўку гэтаму канцэрту), чые рэалістычныя пейзажы як бы кантраставалі таму, што гучала ў зале, я літаральна "спатыкнулася" поглядам на свінцовых "стаячых" фарбах "Мёртвага возера", напісанага мастаком пасля паездкі ў Чарнобыльскую зону.

Як шмат трагічнага ў памяці нашых народаў. Катастрофа яўрэйства ў другой сусветнай вайне, водгукі якой можна пачуць у многіх творах ізраільскіх дзеячаў культуры, і Айчынная вайна, якая пакінула след практычна ў кожнай беларускай сям'і, Чарнобыль — чорным ценем накрывае наша сённяшняе жыццё... "Народ без слёз, ды шлях блішчыць ў слязах", — усплылі з памяці радкі верша Марка Шагала.

Пазнаёміўшыся на канцэрце з ізраільскім музычным авангардам, слухачы спадзяюцца на працяг сустрэч з рознай і тым самым цікавай ізраільскай музыкай. Пасол дзяржавы Ізраіль у Рэспубліцы Беларусь сп. Эліяху Валк, які выступіў у невялікай прамовай на беларускай мове, падзякаваў прысутным за цікавасць да культуры яго краіны. А мы, у сваю чаргу, удзячныя пасольству за яго намаганні ў развіцці культурных сувязяў паміж Беларуссю ды Ізраілем і спадзяёмся на тое, што яны, гэтыя сувязі, стануць у бліжэйшай будучыні двухбаковымі.

Іна ГУРАРЫЙ

На здымаках: дырыжыруе І. Э. Райль; віяланчэліст А. АЛОЎНІКАЎ.
Фота С. ЛАБАНДЗІЕЎСКАГА

І ПРЫЙДЗЕ РАНІЦА...

(Пачатак на стар. 5)

КАЛЯНДАР САКАВІКА

22 сакавіка — 130 гадоў з дня нараджэння паэта СТАРОГА УЛАСА (сапраўднае прозвішча Сівы-Сівіцкі, Уладзіслаў Пятровіч). Быў кухарам, аб'ездчыкам, ляснічым, займаўся земляробствам. Памёр 30 верасня 1939 года. З першымі вершамі выступіў у 1907 годзе ў газеце "Наша Ніва". У беларускіх дакастрычніцкіх і заходнебеларускіх календарых змяшчаў вершы і вершаваныя аповяданні. Выступіў і як публіцыст. Дзякуючы В.Рагойшу, у 1990 годзе ў серыі "Спадчына" выдадзена "Мастацкая літаратура" пачынаючы творы Старога Уласа пад назвай "Год беларуса". Змешчаны вершы яго, прадастаўлена публіцыстыка, а таксама ўспаміны пра самога пісьменніка.

23 сакавіка — 100 гадоў з дня нараджэння ВАСІЛЯ СТАШЭУСКАГА, аднаго з ахвяр сталінізму (расстраляны 29 кастрычніка 1937 года). Скончыў Нясвіжскую настаўніцкую семінарыю, удзельнік першай сусветнай і грамадзянскай войнаў. Вучыўся ў Беларускай драматычнай студыі ў Маскве. Пасля заканчэння Мінскага настаўніцкага інстытута (1924) працаваў на настаўніцкіх курсах і рабфаку ў Оршы, узначальваў культадзел Аршанскага Акруговага Савета прафсаюзаў. З 1927-га — адказны сакратар літаратурнага аб'яднання "Маладняк", з 1929-га — "Полымя". У 1928—1929 гадах працаваў у рэдакцыі газеты "Савецкая Беларусь".

Друкаваўся з 1923 года. Вядомы як драматург (п'есы "На другі дзень", "Бацька і сын", "Казярына", "Сашка-будайнік" і іншыя). Выйшлі кнігі прозы "Па сонечным шляху" (1930), "Пад месцічым месцічам" (1931), нарысы "Гаворыць Асістан...", "Чырвоны сцяг" (1930), "Каласіца зямля" (1932) і іншыя. У 1963 годзе пачынаўся свет кнігі выбраных твораў В.Сташэўскага "Шуміць бярозка".

25 сакавіка — 90 гадоў з дня нараджэння паэта АЛЕСЯ ВЕЧАРА. Ён жа знакаміты беларускі вучоны ў галіне біялігіі, доктар біялагічных навук, акадэмік Акадэміі навук Беларусі (памёр 4 красавіка 1985 года). Быў адным з кіраўнікоў Аршанскага філіі "Маладняка", у 1928—1930 гг. узначальваў Мінскую філію БелАПП. У 1930—1931 гг. працаваў выкладчыкам у Гародзкім тэхнікуме механізацыі сельскай гаспадаркі, з 1933-га — загадваў аддзелам у навукова-даследчым Інстытуце харчовай прамысловасці БССР. З 1937 па 1959 гг. вымушаны быў жыць у Краснадары.

Першыя вершы апублікаваў у 1926 годзе ў часопісе "Аршанскі маладняк". Аўтар зборнікаў вершаў "Кола дэйн" (1930), "Зварот да слова" (1977), п'есам "Мая гімназія", змешчанай у часопісе "Полымя" ў 1979 годзе. Пераклаў на беларускую мову паэму А.С.Пушкіна "Домік у Каломне" (1937).

29 сакавіка — 90 гадоў з дня нараджэння беларускага этнографа, фалькларыста, гісторыка МАЙСЕЯ ГРЫНБЛАТА (памёр 4 ліпеня 1983 года). У 1921—1925 гадах ён з'яўляўся актёрам у знакамітай трупі У.Галубка. Даследаваў духоўную і матэрыяльную культуру, грамадскі побыт, этнагенез беларусаў, займаўся пытаннямі тапа- і антрапалогіі. Адавін з аўтарам кнігі "Беларуская народная вуснапаказная творчасць" (1967), нарысы "Беларусы" ў кнізе "Народы еўрапейскай часткі СССР" (т.1, 1964). Складальнік некаторых тамоў у серыі "Беларуская народная творчасць": "Радзінная паэзія" (1971), "Загадкі" (1972, разам з А.Гурскім), "Прыказкі і прымаўкі" (кнігі 1-2, 1976), "Выслоўі" (1979).

НА СТАРОНКАХ "БЕЛАРУСКАГА АГЛЯДУ"

Выйшаў чарговы нумар англамоўнага квартальніка "Беларускі Агляд". На 24 старонках змешчаны актуальныя матэрыялы пра важныя падзеі, эканамічныя і іншыя падзеі як на Бацькаўшчыне, так і ў беларускім замежжы, найперш у Злучаных Штатах Амерыкі. У перадавым артыкуле рэдактар Джой Прайс расказавае аб тым, што зроблена "Агледам" за шэсць гадоў, заклікае беларускія грамадскія арганізацыі аказаць падтрымку выданню патрэбнай інфармацыі. Расказваецца пра падпісанне ЗША, Расіяй і Англіяй пратаколу аб гарантыі незалежнасці і дзяржаўных межах Беларусі. У рубрыцы "Думкі і заўвагі" А. Турэвіч робіць агляд падзей у Беларусі за 1994 год. У артыкуле Дж. Прайса гаворыцца аб амерыканскай палітыцы ў дачыненні да Расіі і рэспублік былога Савецкага Саюза. У іншых матэрыялах таксама закранаюцца многія надзвычайныя пытанні.

Мы гаварылі, а ўвесь час са сцяны за нашай размовай пільна сачыў Ільч — ён як быццам услухоўваўся, ці не лягну я чаго крамольнага ці абразлівага для расійскай імперыі. Нятульна пачувалася ў кабінце, быццам я чужы зайшоў туды.

І ўсё ж спрабаваў прадоўжыць гутарку з Вайцянковым. Выказаў здзіўленне — чаму аблвыканкам, акрамя шылды пры ўваходзе, не мае беларускага аздаблення, паперы ў райвыканкамы і арганізацыі дасылаюцца на рускай мове. Амаль усе абласныя структуры, хіба толькі акрамя аддзела культуры, друкуюць прынцыпова на той жа мове суседняга народа. Як усё роўна аблвыканкам (які тут называюць не інакш, як абком партыі, бо там аселі былыя партыйныя сакратары вобласці) зацікаўлены ў супрацьстаянні, у адмаўленні ўсяго беларускага, нашага адраджэння, нашага жыцця...

Казаў, што ў горадзе і ў вобласці ёсць шмат суполак ТБМ, "Талака", БНФ "Адраджэньне", БЗВ, творчыя саюзы мастакоў, пісьменнікаў, шмат увогуле людзей неабыхавых, занепакоеных сённяшнім станам жыцця Бацькаўшчыны. Вось бы, марыў услых, і сабрацца ўсім разам, абмеркаваць балючыя пытанні. Правесці б сесію аблсавета на роднай мове...

Пачуў адно:

— Надо подумать...
Думалася не месяц і не два... А потым выбары прэзідэнта прыслелі. Ва ўсіх раёнах чыноўнікі давалі строгія дырэктывы народу: "Голосовать только за нашего любимого Кебича. Он объединит нас с Россией". Шок і перапалох адбыўся — пры першым туры, калі пад раіцу стала зразумела, што кебічаўшчына адыходзіць у нябыт. У аблвыканкаме не маглі ў тое паверыць, спадзяваліся на другі тур...

Таму, пэўна, і не да сустрэчы было. А неўзабаве закідалі гарадскі аддзел адукацыі пісьмамі: "Прослушав выступление президента Беларуси Лукашенко А.Г., мы, родители учеников 1 "а" класса СШ N 15, настоятельно просим Вас разрешить обучение наших детей на русском языке...". "Мы, родители, выяснили, что языковой барьер мешает детям успешно усваивать знания...". У некаторых пісьмах нават спасылкі на тое, што ад беларускай мовы ў дзяцей баляць галовы, здараюцца нервовыя расстройствы і г.д. Абсурд дый годзе!

Расказаваў пра гэта Генадзю Дзям'янавічу. Ён сказаў:

— Мы вось-вось выдадзім пісьмо-зварот да педагогаў і тых, хто займаецца выхаваннем і адукацыяй. У ім канкрэтна абвясцім: ні ў якім разе мы не пойдзем назад, і таму нельга спадзявацца, што вернецца былое, што дзеці будуць навучацца на рускай мове. Яны будуць навучацца на сваёй, роднай мове, беларускай. На ёй мы будзем выходзіць падрастаючае пакаленне.

А ганьбаванне беларускай мовы, ігнараванне закона беспакарана працягваецца. Беспакарана! У Гомелі — асабліва. І тут я маю на ўвазе не толькі расійскіх генералаў ды палкоўнікаў, якія прыехалі пасля службы ў Гомель. Я асабіста ведаю шмат расійцаў, якія перажываюць, як і мы, за родную мову беларусаў. Яны нават здзіўляліся з нас — як мы можам спакойна адносіцца да гвалтавання мовы і культуры? Шмат хто з іх прымае непасрэдна ўдзел у нашым адраджэнні. Андрэй Толчыг, дэпутат гарадскога Савета, родам з Расіі. Але ён вывучыў беларускую мову, як і жонка, як і дзеці, і вольна карыстаецца ёю, лічыць даўно яе роднай. Нам, беларусам, вельмі патрэбная такая падтрымка!

Каб жа так рабілі ўсе расійцы і асабліва абруселья беларусы! Былы вайсковец, дэпутат гарсавета Шакараў абурана адказаў мне, не згаджаючыся з маёй думкай: "Да знаеце ли вы, что КПСС создала самую могущественную армию в мире!". Прызнаецца, што ён беларус, але гаварыць на мове свайго бацькі і маці не жадае.

М.Качан, кіраўнік абласной ветэранскай арганізацыі, сакратар цяперашняй ПКБ, дэпутат Вярхоўнага Савета неаднойчы даваў пісьменніку Івану Кірэйчыку, які рабіў літаратурную апрацоўку яго ўспамінаў пра вайну: "Белорусы должны разгаваривать на русском, им так сподручнее..." А Качан жа — беларус, з-пад Рудабелкі. Ён, як і яго партыя, даўно вырашылі, якая павінна быць мова ў беларусы — суседняя, расійская, "ім так сподручней"...

Начальнік аддзела інфармацыі абласнога выканкама Р.Сцепаненка быў абураны, калі гарвыканкам вызваліў ад працы кіраўніка рабочай групы па напісанні кнігі "Памяць", былога маёра савецкай арміі Меньшакова, які і рускай мовай кепска валодае, а беларус-

кую і зусім не ведае. Абураўся, бо і сам Р.Сцепаненка свае паперы-ўказанні рассылае на рускай мове, хаця тыя ж кнігі "Памяць" выдаюцца на роднай мове...

Гомель, Гомель... Як на нейкай багнечы жывеш, чакаеш штохвіліны, што з-пад нейкае купіны выпаўзе пачвара з двума языкамі і перад тым, як укусьці, прашыпіць: "Ну что, наелись суверенитета? Они, видите ли, самостоятельности захотели..."

У Брэсце, у Гародні некай інакш сябе пачуваю, заходзячы ў школы, вучэльні, у тыя ж выканкамы. Там больш цяплейшая атмасфера, свая, родная, беларуская, бліжкая сэрцу і душы. Гомель жа — як калонія Расіі, дзе генералы і большавікі, дзе бяспраўе і патуранне брыдоце, антыбеларушчыне.

Летась у Дзень Перамогі праз узмацняльнікі гучалі на ўвесь Гомель панегірыкі слаўнай камуністычнай партыі, што вяла да перамогі, бэзэсэраўскія і чырвоныя сцягі вятрыліся над галовамі людзей. Калі ж хлопцы і дзяўчаты з розных суполак прыйшлі на плошчу Паўстання пад бел-чырвона-белымі штандарамі, іх міліцыянер строга папярэдзіў:

— А вы осторожнее с этими националистическими флагами!

Няўжо хлопцы не ведае, у якой дзяржаве жыве?

Памятаю, праходзіла свята — Дзень беларускага пісьменства і друку. З аблвыканкама нікога не было, і ў гонар дзяржавы Беларусі, яе славных сыноў і дачок ад улады не было сказана ніводнага слова. Знарок? Каб паказаць, што такога свята і не існуе?

Не прыйшоў ніхто з аблвыканкама і тады, калі адкрывалі на плошчы Паўстання Крыж Пакутнікам, дзе выступалі вязні фашысцкіх і большавіцкіх турмаў і лагераў. Адкрывала помнік старшынні гарвыканкама Святлана Гальвадэ. І асвяціў яго ўладчык Арыстарх...

Не было прадстаўнікоў улады і 9 верасня, калі грамадскасць горада адзначала ў дзіцячым скверыку Дзень беларускай вайсковай Славы.

У Дзень незалежнасці байцы ўнутраных войск прымалі прысягу ні пад чыім сцягам, а тэкст чыталі... па-рускі. Тады ўзнік пытанне: каму байцы давалі клятву верна служыць?

Перад пачаткам навучальнага года ці не дырэктар школы N 33 У.Сіманенка разам з намесніцай шагнулі бацькам, каб тыя неслі заявы з патрабаваннем адкрыць школу на рускай мове. Панеслі бацькі такія заявы. А побач жа ёсць рускамоўная школа. Ды толькі вельмі ж хацелася У.Сіманенку, каб і яго школа была такая ж. І толькі дзякуючы асабістаму ўмяшанню інспектара гарадскога аддзела адукацыі А.Міткаўца гэтага не адбылося. А калі б не ўмяшаўся?

Спрабавалі такое ж зрабіць бацькі і ў СШ N 61. Але — не сустрэлі паразумення з дырэктарам школы Васілём Сцяпанавічам Нікалаенкам, які ўбачыў у гэтай акцыі анты-дзяржаўны выпадак. Разам са сваёй намесніцай Зінаідай Іванаўнай Бондаравай не раз і не два сустракаліся яны з бацькамі і мацярынкамі, бабулямі і дзядулямі, тлумачылі цяплява — куды ж дзеці будуць потым паступаць вучыцца далей, калі на экзаменах трэба будзе здаваць родную мову і вучыцца потым у ВНУ прыйдзецца на роднай мове. Забралі бацькі свае заявы назад, яшчэ і прабачэння папрасілі, прызналіся, што невядомыя малойчыкі з розных СС падвучылі іх так зрабіць...

Каб жа так паступалі ўсе кіраўнікі школ і іншых навучальных устаноў! Выстаялі, не паддаліся, хаця з райаддзела адукацыі настойліва раілі браць такія заявы. Ведала пра тое Лідзія Кацэгава, якая кіравала аддзелам адукацыі?

У Савецкі райвыканкам з пісьмовай заявай звярнуліся жыхары раёна: "Просим Вашего разрешения открыть в СШ-33 первый класс с русским языком обучения..." Прычына? Яны — расійцы, могуць паехаць некалі назад. А то і зусім без прычыны — адкрыйце і ўсё тут рускія класы!

Гэты факт не ўсхваляваў загадчыцу Савецкага райаддзела адукацыі Л.Кацэгаву. Яна не пайшла ў выканкам, не выказала свае адносіны да сітуацыі старшыні райвыканкама Ташчэна Філімончык. Старшыня магла б і ў дзяржаўным парадку вырашыць тое пытанне, спаслаўшыся на Закон аб мовах у Рэспубліцы Беларусь, але заява была перапраўлена ў гарвыканкам.

І зноў давалася інспектару гарадскога аддзела умешвацца. Уважліва вывучаў кожную заяву. І ў вольны ад работы час, вечарамі, хадзіў па кватэрах. Адных пераконаваў, другіх і не трэба было ўгаворваць, — яны адразу пагадзіліся, што не супраць, каб дзіця вучылася ў беларускай школе.

Тое, што не хінулася да беларушчыны

Т.Філімончык, я ведаў і раней — не раз прысутнічаў на пасяджэннях выканкама. Яна ўсё беларускае ўспрымала ці не ў штыкі. Магла кінуць рэпліку, што тычылася нацыянальных пытанняў: "Это — галиматья! Черт знает что!" І ў райвыканкаме на парог не пускала што-небудзь беларускае: амаль уся нагляднасць і дакументацыя афармляліся на рускай мове.

Тут, у Савецкім раёне горада, усё, як кажучы, па-савецку, як пры большавіцка-савецкім рэжыме. Калі ішоў да Лідзіі Кацэгавай, кінулася ў вочы: нагляднасць, што размяшчалася на калідоры аддзела адукацыі, была аформлена на рускай мове. Як указанне да выканання. Як загад.

— Я ведаю пра гімназію, — сказала Лідзія Іванаўна. — Яе адкрылі год назад і не ўказвалі ў рашэнні, на якой мове адкрываць. І імя Гааз, я лічу, прывоілі беларусі. Гэта сусветная велічыня. Дзеці будуць вучыцца на яго прыкладзе.

— На якім — прыкладзе?

— На яго грамадзянскім подзвігу... Наогул, я лічу, што райвыканкам і аддзел адукацыі шмат робяць для таго, каб адраджалася мова і культура Беларусі, каб больш было школ і дзіцячых садкоў на роднай мове...

— Дарчыне, вы абяцалі вясной, што да першага верасня гэтага года адкрывецца ў раёне нацыянальны садок. Мы абяцалі сваю практычную дапамогу.

— Не паспелі. У кастрычніку адкроем.

Загадчыца аддзела валодала добра беларускай мовай, але, на жаль, не вельмі старалася, каб яна квітнела ў школах і садках раёна, асабістых захадаў з яе боку не назіралася. Сёння яна ўжо працуе ў абласным упраўленні адукацыі.

У Савецкім раёне — па-савецку. А ў Гомелі? У вобласці?

Ці заявіў хаця б раз абласны камітэт аб сваёй падтрымцы нацыянальнага адраджэння, правёўшы з дэпутатамі вялікі сход на гэтую тэму? Каб і даклад на ім прагучаў на роднай мове і каб народныя абраннікі пакарысталіся дзяржаўнай мовай. Каб у размове прагучала занепакоенасць і клопат аб родным краі, аб родным горадзе. Каб Гомель памянаў расійскае, навязанае яму аблічча і адзенне, каб ён аздобіўся ў сваё — адметнае, нацыянальнае, прыгожае і каларытнае. Каб і прыпынкі ў аўтобусах і тралейбусах аб'яўляліся на роднай мове (як у метро ў Мінску), у крамах прадаўцы віталіся на роднай мове; каб вывескі і аб'явы, рэкламы і паведамленні выконваліся толькі на роднай мове. Каб і абласная газета "Гомельская праўда" стала сапраўды беларускай і па змесце і па аздабленні. Каб чыноўнікі ўсіх рангаў асвоілі дзяржаўную мову і карысталіся ёю штодзённа...

Калі ў тых жа чыноўнікаў праз нейкі час пасля выхаду Закона аб мовах у Рэспубліцы Беларусь запыталі, чаму яны не карыстаюцца ёю, то ў адказ пачуўся лямант і крык: "Это — ущемление личности! Это — насилие!" Так заяўляў нам загадчык аддзела Навабеліцкага аддзела адукацыі М.Мохараў (гэта ў яго раёне СШ N 15, дзе бацькі патрабавалі навучання іх дзяцей на рускай мове, і ён не ўмяшаўся ў гэты наступ).

Што ж хацець, калі та ж Лідзія Кацэгава на развітанне сказала:

— А я ўсё ж лічу, што насіліе ў гэтай справе прымяняць нельга.

Вось так. Вяртанне свайго роднага з пункту гледжання загадчыкаў аддзела адукацыі — гвалт, уцёск.

Але скончыць я хачу на мажорнай ноте. Не, не вернемся мы ва ўчарашні дзень. Не будзем больш ніколі рабамамі. Самі будзем ладкаваць сваё жыццё, сваю будучыню. І ніхто і нішто не зможа перашкодзіць гэтаму.

Радуе і цешыць тое, што ўжо нямала садкоў і школ у Гомелі, дзе гучаць нацыянальныя мелодыі, вучацца, набываюць дзеці веды на роднай мове. Ужо і сесія гарадскога Савета дэпутаты імкнуцца праводзіць на беларускай мове — упэўнена вядзе на іх рэй (калі выбіраюць старшыняў) намеснік мнесціны Віктар Карнеенка. Неўзабаве, як мне казалі, гарвыканкам будзе весці і справаводства на дзяржаўнай мове. Радуе тое, што і прэзідэнт А.Лукашэнка абірае праз колькі месяцаў вывучыць родную мову і карыстацца ёю ва ўсіх сферах сваёй дзейнасці. Мо тады і змоўкнуць манкурты, перастануць пісаць "прослушав выступление..."

Нам застаецца толькі спрыяць адраджэнню, каб радзіма для кожнага з нас стала адзінай і роднай, каб квітнела яна і прыгажэла.

Анатоль БАРОЎСКІ,
старшыня Гомельскай абласной
рады ТБМ імя Ф.Скарыны

БОЖА, ДАРУЙ ІМ...

Не магу забыцца на даўнаватую ўжо сустрачку прэзідэнта А. Лукашэнка з членамі прэзідэнтскага рэспубліканскага арганізацыйнага ветэранаў і старшынямі абласных, гарадскіх і пярвічных ветэранскіх арганізацый. У час той сустрачкі кіраўнікі ветэранскіх арганізацый выказалі пажаданне, каб геральдыка памятных медалёў, што будуць уручацца напярэдадні 50-годдзя Перамогі, адпавядала духу таго часу і тым прынцыпам, якімі жыло савецкае грамадства ў гады вайны. Прэзідэнт з разуменнем аднёсся да гэтай прапановы і ў адказ выказаў ідэю правядзення рэферэндуму па пытаннях нацыянальнай сімволікі і дзяржаўнай мовы, якія, па словах сп. Лукашэнка, ужо наблілі аскаміну. І прапанова ветэранаў, і адказ прэзідэнта падаваліся на мове камуністычнай "новоречи", як быццам "ідэя навістрэчу пожеланиям трудящихся", што ў перакладзе з "новоречи" на беларускую мову азначае імкненне былой камуністычнай наменклатуры ў згодзе з прэзідэнтам аднавіць на Беларусі сталінскі рэжым і адпаведную яму сімволіку, бо ў гады вайны не было геральдыкі без выявы Сталіна і чырвонага сцяга з хірамаўскім сярпом і молатам. Пацвярджаючы гэтае імкненне, прэзідэнт узрушана залытаў: "Разве эту страну мы защищали под Сталинградом? Разве это наш герб и флаг?" І тут прэзідэнт казаў праўду. На той час не было такой краіны Беларусі і яе сапраўды ніхто не абараняў. Такія сусветныя драпежнікі, як Гітлер і Сталін, разглядалі Беларусь не інакш, як усяго толькі стратэгічную прастору, як тэатр ваенных дзеянняў, дзе ў жорсткай схватцы вырашалі, каму быць, каму не быць, палячы пры гэтым нашы гарады і вёскі ды знішчаючы нашых людзей. За гады другой сусветнай вайны загінулі кожны чацвёрты жыхар Беларусі, а мо і болей, бо хто калі лічыў тых беларусаў, мова і нацыянальныя сімвалы якіх нават сёння набіваюць аскаміну, і не каму чужому, а ўласнаму прэзідэнту, якога "трудящиеся" завалілі пісьмамі з просьбай узаконіць на Беларусі двухмоўе ды аднавіць камуністычную сімволіку (напэўна, ведаюць, каму пішуць. Да Шушкевіча не пісалі).

Але колькі б ні было гэтакіх "трудящих-

ся", ёсць на Беларусі і іншыя людзі, якія добра ведаюць, што пры сённяшнім стане беларускай мовы яна не вытрымае двухмоўя, а без мовы не стане і народа. І цяжка ўявіць сабе, як успрымуць гэтыя іншыя людзі, патрыёты Беларусі, чужую мову і сталінскую сімволіку. Ды не толькі патрыёты.

Як успрыме сталінскую сімволіку той салдат, які пасля Перамогі ў ордэнах і медалях вярнуўся дамоў, а ягоных бацькоў і родзічаў Сталін выслаў у ГУЛАГ ці за тое, што не пажадалі ўступіць у калгас, ці за тое, што, апынуўшыся пад акупацыяй і імкнучыся пракорміць сябе, неяк выжыць, працавалі на ворага.

Як успрыме гэтую сімволіку той салдат, бацькоў якога забілі фашысты, спалілі яго хату, а сам ён трапіў у палон, а пасля Перамогі быў на дзесяць гадоў змешчаны ў ГУЛАГ як здраднік Радзімы.

Як успрыме гэтую сімволіку той салдат, які пасля Перамогі вярнуўся ў родны калгас, але па стане здароўя не выпрацаваў неабходнага мінімуму працадзён і за гэта быў высланы ў Сібір.

Як успрыме гэтую сімволіку той салдат, які, пабачыўшы як жывуць людзі ў еўрапейскіх краінах, услых заўважыў: "Во живущи! А нам казалі, што капіталісты іх замардавалі!" І за гэтыя словы быў змешчаны на 10 гадоў у ГУЛАГ.

Як успрымуць гэтую сімволіку тысячы ўдоў і сірот загінуўшых салдат, якія пасля Перамогі гадамі жылі ў зямлянках, галадалі і мерзлі і пры гэтым не толькі не ведалі аніякай дапамогі, але яшчэ і плацілі падаткі, аддаючы апошнія кавалак хлеба і конаўку малака.

Як успрымуць гэтую сімволіку ўсе тыя беларусы, якія ў выніку злучэнняў прайкаў правадыра апынуліся пад акупацыяй, за што потым, пасля Перамогі, іх абмяжоўвалі ў правах як не зусім савецкіх людзей.

Як успрымуць гэтую сімволіку былыя ахвяры палітычных рэпрэсій і блізкія родзічы тых, што без віны вінаватымі загінулі ў ГУЛАГу.

На Беларусі амаль не знайсці сям'і, у якой не стаяў бы жаночы плач па загінуўшых.

Звыш двух мільёнаў на вайне і каля мільёна ў ГУЛАГу. Гэта ў сем разоў болей, чым страціла Амерыка за ўсю вайну з Германіяй і Японіяй, і ў чатыры разы болей, чым страціла Англія.

Сталін людзей не шкадаваў. Асабліва беларусаў, якіх ён ніколі не лічыў асобным народам. У 1919 годзе ён выступаў супраць утварэння Беларускай рэспублікі, а з канца 20-х гадоў пад выглядам інтэрнацыяналізму распачаў русіфікацыю — вынішчыў нацыянальнасвадомую інтэлігенцыю, забараніў нацыянальныя традыцыі, сфальсіфікаваў гістарычную спадчыну, пераўтварыў тысячгадоваую культуру з нацыянальнай і "нацыянальную па форме і сацыялістычную па змесце", а за публічнае ўжыванне беларускай мовы змяшчаў у ГУЛАГ — як буржуазных нацыяналістаў. У адносінах да беларусаў ён праводзіў палітыку фізічнага і духоўнага генацыду, апраўдваючы яе марксісцкай догмай, паводле якой "пралетарыі радзімы не маюць" і не маюць спагады да тых, хто не з імі. Будучы апантаным гэтай догмай, Сталін, як і ўвогуле камуністы, не разумеў, што кожны народ — гэта непаўторная жамчужына ў скарбніцы сусветнага чалавецтва, і калі знікае адна такая жамчужына, чалавецтва становіцца бяднейшым.

Не разумеюць гэтага і нашы сённяшнія ветэраны і, на жаль, сам прэзідэнт. У адносінах да Сталіна і яго палітыкі генацыду ўсе яны накіталі таго яблыкка, што ад яблыні далёка не коціцца. Але гэта іх не віна, а бяда. Яны з дзяцінства выхаваны ў духу тых гадоў і ў адначасе іншымі стаць не могуць. І як бы ні было прыкра чуць і бачыць, калі яны ў сваім імкненні аднавіць СССР і сталінскую сімволіку губляюць пачуццё рэальнасці, выступаючы супраць адраджэння Беларусі, нашай нацыянальнай сімволікі і беларускай мовы, — лепш звяртацца не да іх, а да Усявышняга: "Божа, даруй ім, бо не ведаюць, што робяць. І калі можаш, дай ім розуму не сатвараць чырвонага вяселля над магіламі трох мільёнаў загінуўшых беларусаў".

Рыгор КЛІМОВІЧ

г. Гомель

НАВОШТА МНЕ МЕДАЛЬ, КАЛІ Я ЖАБРАЧКА?

Падкажыце, як мне жыць. Я пенсіянерка, але яшчэ працую, і тым не меней, не ведаю, як звесці канцы з канцамі. І пенсія, і заробкі — мізэрныя. Кажуць, дрэнна жывецца медработнікам і настаўнікам. Веру: дрэнна. Аднак жа яшчэ горш жывецца сельскаму бібліятэкару. А ці ведаеце вы, што сельскі бібліятэкар працаваў і сёння працуе па суботах і нядзелях, што выхадны ў яго — панядзелак? Што сельскі бібліятэкар сам прыбірае ў памяшканні, што ў яго няма пыласоса, што робіць ён гэтае прыбіранне сваім венікам і анучай? А колькі кніжнага пылу глытае ён штодня, і гэтак з году ў год?

Колькі гадоў назад я атрымала медаль "Ветэран працы". Скажыце: навошта мне медаль, калі я жабрачка? У мяне няма ўжо нічога ні адзець, ні абуць прыстойнага. Усё даношваю. Пішу і плачу, калі думаю аб тым, як прайшло маё жыццё, колькі я зрабіла добра сваёй Радзіме, колькі людзей вырасла

дастойнымі грамадзянамі і спецыялістамі з маёй дапамогаю, а я засталася жабрачкай. Бібліятэка — храм на сяле. Які вучань абыходзіцца без бібліятэкі, які спецыяліст, які жыхар? Няма такіх. Усе ідуць у бібліятэку. Ды ці варта вам тлумачыць, што такое бібліятэка?

Я засталася пасля вайны адна, з пятнаццаці гадоў кругляга сірата. Як цяжка жылося! Мы, дзеці-сіроты, бацькі якіх прыйшлі з вайны і неўзабаве памерлі, не атрымоўвалі ад дзяржавы ніякай дапамогі. Няўжо такім сіротам было лепей, чым тым, што знаходзіліся ў дзіцячых дамах? І мы ўсё ж выжывалі, і многія выжылі. Ці я была вінаватая, што мая маці памерла перад вайной, бацька прыйшоў з вайны і памёр у 1952 годзе, брат адзіны родны быў і той у тым жа 1952 годзе падарваўся на міне. Як мне жылося? Чаму такія дзеці пры распрацоўцы законаў аб пенсіях не атрымалі ніякіх ільгот? Чаму кру-

гом столькі льготыў, а каму і патрэбна было б іх даць, дык іх няма? Чаму?

Цяжка, вельмі цяжка жыць. А тут яшчэ аперацыя. Няма за што купіць лякарствы. І Бог не чуе маёй малітвы, маёй просьбы забраць да сябе, у жыццё вечнае. А іншым шляхам пайсці з жыцця страшна і грэх вялікі.

Мне пяцьдзесят восем гадоў. Жыву адна. Ёсць сын, ён мае сям'ю, дваіх дзетак, яму жывецца таксама вельмі цяжка.

Жыву без тэлевізара. Вярнулася пасля аперацыі, а ён узяў ды згарэў. Служыў ён мне 27 гадоў. А цяпер мне тэлевізара ніколі не бачыць.

Вось так жыве культура. Прабачце, што дрэнна напісала: няма акулераў, а ўжо недабачу.

Н. ЗАЙЦАВА,

загадчыца Заліпскай сельскай бібліятэкі Гомельскага раёна.

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

На семінары ў акадэміі кіравання слухачы атрымалі заданне склікаць членаў ЦК на пленум.

— Дзе ты іх зараз знойдзеш? — засумняўся адзін, але другі сказаў: — Дайце мне даведнік былога ЦК, даведнік сучасных камерцыйных структур — і назаўтра кворум будзе.

— А як вы прымушце людзей сабрацца? — спытаўся выкладчык.

— Скажу, што, акрамя былых пасадак, за імі захаваюцца і новыя, дзе "варацца" долары, — мігам зляцацца.

"Дападкі пайшоў слухач, — падумаў выкладчык, — такога і на пленум можна было б запрасіць".

Не кліце, амерыканскія цёткі, з нашай беларускай кабеты, што цыруем па вечарах калготкі і мыем цэлафанавыя пакеты. Патаўчыцеся, як мы, у трамваях, калі сеткі рукі абрываюць, і тады мы за вас, амерыканскія цёткі, перамыем пакеты і пацыруем калготкі.

Чуўся голас з адной установы пра яднанне на братняй аснове: пры адмове ад роднае мовы нашу мову бяруць пад ахову.

"Увага, на версе працуюць!" — папярэджваў плакат тых, хто хадзіў унізе. Клапаціліся аб тых, што на версе.

Як прадаўся філасофскі мой раман? А яго, брат, загарнулі ў цэлафан. А на тым на цэлафане дзеўчане без сарафана і без лішняга якогасьці адзетку. Шчыра дзякуй табе, дзетка, сімпатычная кабетка, што сілкуеш мудрасцю прафанаў.

Нябесная механіка. Спазніўся маладзік: улік. Ад хмар на небе цень: сандзень. Мільгнула сонейка і згінула адразу: пайшло на базу.

Прапалі знічкі: абязлічка. І на небе, як на зямлі.

Зноў і зноў гучыць гэты матыў: што б ён напісаў, калі б не піў. Што б ён напісаў, калі б не жыў? Не пісалася, таму і піў.

Акцёр, які іграў у кіно Брэжнева і атрымліваў за гэта ўзнагароды, хваліўся, што нават анекдот аб ім расказаў. "А не баяліся КДБ?" — спытаў харэсцандэнт. "Чэкісты нічога не маглі зрабіць: у анекдотце Брэжнеў выглядаў разумнейшым за Картэра". Вучыцеся, прыставаўцы!

— Нашто каня перабудавалі? — спытала бабуля, убачыўшы вярблюда. — Каб ёў калючкі, — адказалі бабулі.

Мінае? Не, падмінае. Грэбуе? Не, падграбае. Перажывае? Не, перажоўвае. Сумуе? Не, падсумоўвае.

Ні аб чым не думаць ці думаць ні аб чым? Д'ябальская ж розніца!

У "БЛІЖЭЙШЫМ ЗАМЕЖЖЫ" КУЛЬТУРА ВЫЖЫВАЕ...

Шкада, але палітычныя рэаліі часу звялі ў нішто інфармацыю пра культурныя працы, якія адбываюцца ў суседняй Расіі, ды і не толькі ў ёй. З адзінакавых нумароў часопісаў, што зрадку трапляюць да нас, даведваешся, што толькі ў Маскве каля паўсотні галерэяў, якія кінутыя ў авангардны хаос моладзі, што Ілля Глазуноў "узначалі" мастацкі рух да рэлігійнасці, стварыўшы адпаведную навучальную ўстанову, што дасюль невядомы нам мастак-рэформатар Уладзімір Лубенка вынайшаў і сфармуляваў тэорыю, пасля навуковага і рэлігійнага, метада пазнання свету і сябе — сістэму стрыжневай ісціны — і стварыў на аснове гэтай сістэмы пеярбургскую Малую (дзіцячую) акадэмію мастацтваў...

Выстава навучанцаў акадэміі і яе стваральніка адрылася днямі ў Рэспубліканскім палацы моладзі і літаральна ашаламіла нейкай свежасцю і святлом бачання сусвету. І таму, што гэта прыклад, як праз усе няроўнасці эканамічных і адміністрацыйных перабудоў, пераходзячы са статуса ў статус, з дзяржавы ў дзяржаву захоўваць свой твар дзякуючы цэласнай сістэме адукацыі. Адкрытая ў 1985 г. пры Рускім музеі яго супрацоўнікам студыя праз два гады натуральна перарасла ў маленькі камбінат мастацтваў. Там вучылі не толькі жывапіс, архітэктурнаму мадэляванню, пантаміме, лепцы, музыцы, там стварыўся свой мікраклімат з тэатральнымі святамі, сямейнай працай, нефармальнымі сустрэчамі з творчымі асобамі. Сфарміравалася мадэль, вядомая і ацэненая ў свеце, як поліфункцыянальнае навучанне. А ў аснове яго У. Лубенка паклаў сваю сістэму гошкаўкаў сутнасці рэчы, духоўнасці і самавыхаванне чалавека.

Так, гэта унікальны прыклад рэалізацыі творчай аўтарскай ідэі. Але унікальны ён яшчэ і тым, што атрымаў падтрымку дзяржавы, спачатку Рускага музея, пазней гарадскіх і федэральных уладаў. Акадэмія, дзе займаюцца дзеці з сямі год аж да заканчэння школы, далі дазвол на манументальныя роспісы не толькі дзіцячых садкоў і ЗАГСаў, але кафе-балета Марыінскага тэатра, Дзяржаўнай дзіцячай бібліятэкі Масквы. Акадэмія можа дазволіць сабе раскошу бясплатнага навучанна двухсот чалавек — дзяцей з усяго горада. Яна адкрыла свае філіялы ў Маскве, Сочы, Саратаве, Калуге. І развіццё яе, нягледзячы на згоду альбо нязгоду з яе прынцыпамі, працягваецца.

Ці ж не варты гэты практычны эксперымент пеярбургскай увагі і прынцыповага пераймання нашымі дзяржаўнымі ўладамі?

Н. Ш.

Аб'ява

БЕЛАРУСКАЯ АКАДЭМІЯ МУЗЫКІ

аб'яўляе конкурс

на зямлячэнне пасадак прафесарска-выкладчыцкага складу (для тых, хто мае мінскую прайску):

— кафедра драўляных духавых інструментаў:

загадчык кафедры — 1

(узрост не старэй за 65 год);

— кафедра канцэртмайстарскага майстэрства;

ст. выкладчык — 0, 5 ст.;

— кафедра спеваў:

дацэнт — 0, 5 ст.;

— кафедра фізічнага выхавання і спорту;

ст. выкладчык — 1.

Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання. Заявы і дакументы, згодна Палажэнню аб конкурсах, накіроўваць на імя рэктара на адрас:

220030, г. Мінск,

вул. Інтэрнацыянальная, 30

Даведкі па тэл.: 27 49 42

26 06 70

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Алесію Крыгу з выпадку напатакшага яго гора — смерці МАЦІ.

Саюз беларускіх пісьменнікаў выказвае шчырае спачуванне народнаму паэту Беларусі Максіму Танку з прычыны вялікага гора — смерці жонкі Любоў Андрэўны.

Яго ўсмешку найлепш ведаюць жыхары гарадоў і вёсак, зацярушаных чарнобыльскім попелам. Айцец Аляксандр Надсон узначальвае лонданскі Беларуска камітэт дапамогі ахвярам радыяцыі, які мае прадстаўніцтвы ў ЗША, Канадзе, Аўстраліі і Францыі.

Добра вядомы а.Аляксандр і ў асяроддзі нашай эміграцыі. Ён — апостальскі візітатар для беларусаў-католікаў за мяжой, кіраўнік Беларускай каталіцкай місіі Англіі і Францыі. З 1971 года гэты ахвярны чалавек, жыццё якога, здаецца, ніколі не мела супярэчнасцяў з яго святарскім чынам, з'яўляецца дырэктарам Беларускай бібліятэкі імя Францішка Скарыны ў Лондане.

Нарадзіўся айцец Аляксандр у 1926 годзе ў мястэчку Гарадзея пад Нясвіжам у настаўніцкай сям'і. Ліхалецце другой сусветнай вайны закінула ў Францыю, дзе ён браў удзел ва ўзброенай барацьбе з гітлераўцамі. У мірны час вывучаў матэматыку ў Лонданскім і Рымскім універсітэтах, а пачуўшы пакліканне да служэння Богу, паступіў у Грэцкую калегію Грыгарыянскага папскага ўніверсітэта, дзе студыяваў філасофію і тэалогію, атрымаўшы годнасць магістра багаслоўя. З 1958 года доўжыцца яго святарства.

Рыхтуючы лекцыі па беларусазнаўстве для вышэйшых навучальных устаноў Англіі, а.Аляксандр чынна ўдзельнічае ў дзейнасці "Англа-Беларускага Таварыства", што мае на мэце пашырэнне ведаў пра Беларусь у англамоўным свеце. Надзвычай плённа працуе ён як перакладчык на нашу мову рэлігійных і найперш набажэнскіх тэкстаў. Яго пяру належыць шэраг гістарычных і тэалагічных даследаванняў, у тым ліку кніга "Святы Кірыла Тураўскі" (Лондан, 1968).

Прапанаванае чытачам "ЛіМа" казанне айца Аляксандра прагучала тры дзесяцігоддзі таму і было надрукавана ў эміграцыйным часопісе "Божым Шляхам" (1964, N 84). Няхай гэтае пранікнёнае слова дадасць нам святочнай узнёсласці і паслужыць прыкладам красамоўства і патрыятызму тым святарам, якія гатовыя маліцца ў сваіх храмах за што заўгодна, апрача будучыні незалежнае Беларусі.

Уладзімір АРЛОЎ

КАЗАННЕ НА 25 САКАВІКА

Магчыма, прыходзілася вам калі быць на вялікім канцэрце, дзе галасы музычных прыладаў, пад кіраўніцтвам умелага дырыжэнта, зліваюцца ў адну магутную мелодыю, якая пераймае нас да глыбі душы і пераносіць да вышэйшага, лепшага свету. Мы не чуюм у гэтай музыцы гуку паасобных прыладаў, а толькі адно гарманічнае цэлае. Няхай толькі парвецца найменшая струна ў апошняй скрыпцы і адразу ўрываецца ў музыку непрыемны скрыгат, які парушае ўвесь парадак і псуе гармонію.

Нешта падобнае назіраецца ў цэлым сусвеце, які сваёй прыгажосцю і парадкам адлюстроўвае бесканечны розум Таго, Хто яго стварыў. Свет з'яўляецца быццам адной вялікай песняй на Божую славу. Нездарма натхнёны псалміст, глядзячы на прыгажосць свету, усклікнуў у захваленні:

Нябёсы апавядаюць славу Божую
І Прасторы выяўляюць
творчасць рук Ягоных.
(Пс. 18).

Паколькі ўвесь свет ёсць адлюстраванне велічы Божай, дык чалавек ёсць ім у асаблівасці; бо ўсе рэчы слава Бога сваім існаваннем, а людзі хваляць яго разумна. Таму ў іншым месцы псалміст кажа:

Пляскайце ў далоні,
ўсе народы,
Спявайце Богу
ў радасці вялікай.
(Пс. 46).

Бог, аднак, ёсць бесканечны ў сваёй дасканаласці, а мы агранічаныя. Дзеля гэтага хацеў наш Тварэц падзяліць усіх людзей на асобныя групы, на народы, даючы кожнаму з іх сваю мову, характар і іншыя асаблівыя дараванні. Развіваючы гэтыя даныя яму ад Бога дары, кожны народ гэтым самым хваляць свайго Тварца, а ўсе яны зліваюцца ў адну магутную песню на Божую славу. У гэтым вялікім хоры, быццам у вялікай

А. НАДСОН перадае лекі Хойніцкай райбальніцы.

Фота А. Клевчука

сям'і, няма нікога лішняга: кожны мае сваё належнае месца і вы не можаце выкінуць нікога, не папсаваўшы гармоніі.

Падзяліўшы людзей на народы, Уседобры Бог улажыў у сэрца кожнага чалавека асаблівую любоў да таго краю, дзе радзіліся ягоныя бацькі; любоў да народа, які жыве ў гэтым краі, а таксама да мовы, на якой гаворыць гэты народ і на якой ён сам пачуў першыя ласкавыя словы з вуснаў сваёй маці. Мы завём гэты край "Бацькаўшчынай".

Слова "Бацькаўшчына" паходзіць ад "бацькі". Ці ж можа быць даражэйшае слова ў нашым слоўніку? Бацькам, або Айцом Нябесным, мы называем Бога, які нас стварыў. Бацькамі мы называем тых найдаражэйшых нам людзей, якія нам далі гэтае дачаснае жыццё. Дык і Бацькаўшчына таксама цесна звязана з дарам жыцця, бо інакш мы б яе так не назвалі. Праўда, яна нам не дае жыцця, але затое мы ўраслі ў яе, быццам дрэва карэньмі, і чэрпаем з яе жыватворчыя сокі. Бо толь-

кі на грунце Бацькаўшчыны, у акружэнні свайго народа, агрэтыя цэплымі праменнямі роднае мовы, мы можам вырасці на паўна-вартасных адзінак. Нешчаслівы той, хто дабравольна адрэзвае сябе ад гэтых родных жыватворчых крыніц і прадаецца чужынцам: ён быццам бясплоднае дрэва, якое ніколі не можа поўнасна расцвісці і прынесці плоду. Любоў Бацькаўшчыны ёсць нечымсці прыродным для чалавека, дарам Божым. Таму той, хто цураецца сваёй Бацькаўшчыны, з'яўляецца вырадам.

Калі б хто сумняваўся ў гэтым, дык хай паслухае, што кажа святы Павел. Гэты вялікі Апостал, які столькі прапрацаваў сярод іншых народаў дзеля праўды Хрыстовай і які ў канцы аддаў сваё жыццё за Хрыста, праз усё жыццё аставаўся патрыятам жыдоўскага народа. Насколько вялікая была ягоная любоў да свайго народа, мы можам бачыць у ягоным лісце да Рымлянаў: "Праўду кажу ў Хрысце, не маю; сведчыць мне сумленне маё ў Духу Святым,

што вялікі для мяне сум і мука няўстанная сэрцу майму: бо я б хацеў сам быць адлучаным ад Хрыста за братаў маіх, родных мне цэлам, якія ёсць Ізраільцыяне" (Рым. 9, 1-3).

У святле вышэйсказанага як жа праўдзіва і прыгожа гучаць словы нашага вялікага паэта Францішка Багушэвіча: "Мова наша святая, бо яна нам ад Бога даная".

У вялікай сям'і народаў свету ёсць таксама і Беларуска Народ. Раз Бог захацеў, каб Беларуска Народ існаваў, дык у сваім адвечным плане Бог мае для яго асабае месца і мэту. Відаць, наш народ мае свае асаблівасці і дары, якія робяць яго іншым ад другіх народаў. Не даваць яму жыць свабодна і развіваць гэтыя Божыя дары ёсць безумоўна грахом і праступкам.

Калі 25 Сакавіка 1918 года Беларуска Народ завіў, што хоча быць гаспадаром свайго лёсу, ён дамагаўся толькі таго, што яму па справядлівасці належыцца. Ён хацеў быць тым, чым

адзін дзень мы ўсе маглі быць тым, чым мы павінны быць: дзецьмі адной сям'і, дзе бацькам ёсць сам Бог.

Адначасова верым у справядлівасць Божую. Дамагамся таго, што нам справядліва належыцца, і Бог нам дапаможа.

Гэтая вера ў справядлівасць Божую і надзея на лепшую долю Беларускага Народа асабліва патрэбная нам тут на выгнанні. Будучы адарванымі аб Бацькаўшчыны і акружанымі столькімі спакусамі, мы можам вельмі лёгка зняверыцца і пакінуць усё беларускае. Не рабем гэтага. Беларусь патрэбная перадусім для нас саміх. Калі мы забудземся пра яе, дык мы страцім нешта з нашай чалавечай вартасці: нам тады не астанеца нічога іншага, як уключыцца ў вялікую масу тых, чыёй адзінай мэтай жыцця ёсць пагоня за матэрыяльным дабрабытам. Але Беларусь таксама патрабуе нас. Не забываймася, чаму мы цяпер на чужыне і што мы апынуліся тут не дабравольна. Памятайма аб нашых братах на Бацькаўшчыне і будзем рабіць тое на карысць Беларусі, чаго яны там не ў стане цяпер рабіць. Мы павінны быць амбасадарамі Беларусі ў вольным свеце, не даючы заснуць сумленню іншых народаў і пагадзіцца з фактам, што нашая Бацькаўшчына да гэтага часу церпіць у няволі.

Успомнім выгнанчы жыдоўскі народ, які будучы ў вавілонскай няволі, казаў вуснамі свайго псалміста: Калі забуду цябе, Ерусалім, Хай адсохне правае маё, Хай язык мой прыліпне да гартані маёй; Калі не буду помніць цябе, Калі не пастаю Ерусалім За найвышэйшую радасць маю.

Хацеў бы скончыць гэтае казанне ноткай радасці. Так здарылася, што прагалашанне незалежнасці Беларусі адбылося ў дзень, калі Святая Царква абходзіць вялікае свята Дабравешчання. У гэты дзень мы ўспамінаем тое вялікае здарэнне, калі Архангел Гаўрыіл абвясціў Найсвяцейшай Дзеве Марыі, што яна стане маці Маткаю Бога. Гэта і ёсць тая Добрая Вестка, якой чакала ўсё чалавецтва, бо з прыходам на свет Госпада нашага Ісуса Хрыста мінула панаванне граху і людзі зноў маюць магчымасць стацца дзецьмі Божымі.

Безумоўна, тут супадзенне дат выпадковае. Нам аднак усё ж такі хацелася б уважыць наша нацыянальнае свята, як добрую вестку, якая прарочыць для Беларускага народа лепшую, шчаслівую будучыню. Маючы ў сабе такое абяцанне лепшай долі, нам лягчэй перанесці цяжкасці цяперашняга часу.

А цяпер, паколькі наша свята прыпадае ў дзень Дабравешчання, паручым асабліва сябе і ўвесь Беларуска народ Найсвяцейшай Багародзіцы Дзеве Марыі, якая з'яўляецца Маткаю нашага сапраўднага Жыцця, Госпада і Бога і Збаўцы нашага Ісуса Хрыста. Хай Яна гляне міласэрна на Ейны верны Беларуска народ і благаславіць яго з Жыровічаў, Смаленска, Восстрай Браны і Менска і хай вымаліць для яго лепшую долю! А мы ведаем, што малітва Маці да свайго Боскага Сына можа ўсё.

Беларускаму народу было якраз адмоўлена права на існаванне. Маладая беларуская дзяржава была здушаная перад тым, чым яна магла акрэпіцца. Аднак мы не павінны зайздросціць лёсу тых, якія не далі нам жыць свабодна. Не шукайма таксама помсты: супроць іх сведчаць перад Богам слёзы і цяргленні мільёнаў тых, якіх яны анешчаслілілі. Лепш памолімся за іх, каб яны зноў звярнулі свае сэрцы да Бога і каб

а.Аляксандр НАДСОН
1964 г.

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:

Саюз пісьменнікаў
Беларусі
і Міністэрства
культуры
і друку Рэспублікі
Беларусь

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі

Х.Дунец	(1932-35)
І.Гурскі	(1935-41)
А.Кулішоў	(1945-46)
М.Горцаў	(1947-49)
П.Кавалёў	(1949-50)
В.Вітка	(1951-57)
М.Ткачоў	(1957-59)
Я.Шарахоўскі	(1959-61)
Н.Пашкевіч	(1961-69)
Л.Прокша	(1969-72)
Х.Жычка	(1972-76)
А.Аспенка	(1976-80)
А.Жук	(1980-86)
А.Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар

Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ
Міхась ЗАМСКІ
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ
Жана ЛАШКЕВІЧ
Алесь МАРЦІНОВІЧ
Барыс ПЯТРОВІЧ,
першы намеснік
галоўнага рэдактара
Юрась СВІРКА
Віктар ШНІП,
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі --
332-461
намеснікі галоўнага
рэдактара --
332-525, 331-985
аддзель:
публіцыстыкі -- 332-525
пісьмаў і грамадскай
думкі -- 331-985
літаратурнага жыцця --
332-462
крытыкі і бібліяграфіі --
332-204
паэзіі і прозы -- 332-204
музыкі -- 332-153
тэатра, кіно і
тэлебачання -- 332-153
выяўленчага мастацтва і
аховы помнікаў --
332-462
навін -- 332-462
мастацкага афармлення
-- 332-204
фотакарэспандэнт --
332-462
бухгалтэрыя -- 268-640

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ".

Рукапіс рэдакцыя
не вяртае і не рэцензуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа
не супадаць з думкамі
і меркаваннямі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра «ЛіМа»
Апаратныя сродкі і тэхнічная
падтрымка — фірма
«Дайнова»

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня

"Беларускі Дом друку".
(г.Мінск, пр. Ф.Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 11264.

Нумар падпісаны 23. 3.1995 г.

ЗАКАЗ 662

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12